

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

**ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURUDA
BİR KABUL EDİLEBİLİRLİK ŞARTI OLARAK
BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLMESİ**

DERYA ATAKUL

124234001008

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

PROF. DR. FARUK BİLİR

KONYA-2019

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

**ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURUDA
BİR KABUL EDİLEBİLİRLİK ŞARTI OLARAK
BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLMESİ**

DERYA ATAKUL

124234001008

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

PROF. DR. FARUK BİLİR

KONYA-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Derya ATAKUL
	Numarası	124234001008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Hukuku / Kamu Hukuku
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Bir Kabul Edilebilirlik Şartı Olarak Başvuru Yollarının Tüketilmesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Derya ATAKUL
	Numarası	124234001008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Hukuku / Kamu Hukuku
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Faruk BİLİR
	Tezin Adı	Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Bir Kabul Edilebilirlik Şartı Olarak Başvuru Yollarının Tüketilmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Bir Kabul Edilebilirlik Şartı Olarak Başvuru Yollarının Tüketilmesi başlıklı bu çalışma 14/6/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman/Üye	İmza
Prof. Dr. Faruk BİLİR	Danışman/Üye	
Dr. Özlem ÇELİK	Üye	
Dr. Hikmet TÜLEN	Üye	

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Derya ATAKUL	
	Numarası	124234001008	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Hukuku / Kamu Hukuku	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktor ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Faruk BİLİR	
	Tezin Adı	Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Bir Kabul Edilebilirlik Şartı Olarak Başvuru Yollarının Tüketilmesi	

ÖZET

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralı, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda aranan kabul edilebilirlik kriterlerinden biridir. Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının amacı temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine yönelik şikâyetlerin öncelikle Devletin olağan mekanizmaları aracılığıyla çözümlenmesini sağlamaktır. İnsan haklarının korunması Devletin idari ve yargısal makamlarının görevidir. Anayasa Mahkemesi temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlallerin olağan kanun yollarıyla önlenemediği durumlarda devreye girer. Bu durum Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun olağan dışı bir yol olduğu ve sağladığı korumanın ikincillik ilkesine dayandığını göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru için gerekli usulü şartlardan biri olan başvuru yollarının tüketilmesi kuralının anlamını, amacını, kapsamını, sınırlarını ve istisnalarını; Mahkemenin içtihatları kapsamında inceleyerek

Mahkemenin kuralı uygulayış tarzını ortaya koymak ve AİHM uygulaması ile paralellik gösterip göstermediğini tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru, kabul edilebilirlik kriterleri, başvuru yollarının tüketilmesi, ikincillik ilkesi, olağan kanun yolları.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Derya ATAKUL	
	Numarası	124234001008	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Hukuku / Kamu Hukuku	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktor ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Faruk BİLİR	
	Tezin İngilizce Adı	Exhaustion Of Admisintrative And Judicial Remedies As An Admissibility Criteria For The Individual Application To The Constitutional Court	

SUMMARY

The rule of exhaustion of remedies is one of the admissibility criteria sought in the individual application to the Constitutional Court. The purpose of the rule of exhaustion of remedies is to ensure that the complaints about a violation of fundamental rights and freedoms are first resolved through the ordinary mechanisms of the State. The protection of human rights is the duty of the administrative and judicial authorities of the State. The Constitutional Court is engaged in cases where violations of fundamental rights and freedoms cannot be prevented by ordinary remedies. This shows that the individual application to the Constitutional Court is an unusual way and that the protection it provides is based on the principle of subsidiarity.

The purpose of this study is to put forward the Constitutional Court's application of the rule of exhaustion of remedies, one of the procedural conditions required for individual application by examining the meaning, purpose, scope, limits and

exceptions of the rule with the Court's case law and to determine whether it is in line with the ECtHR practice.

Keywords: Constitutional Court, individual application, admissibility criteria, exhaustion of remedies, principle of subsidiarity, ordinary remedies.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	6
ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU	6
1.1 Genel Olarak	6
1.2 Başvuru Koşulları	7
1.2.1. Kamu Gücünden Kaynaklanan İhlal İddiası.....	7
1.2.2. Güncel, Doğrudan ve Kişisel Hak İhlali İddiası	8
1.2.3. Başvuru Yollarının Tüketilmiş Olması	9
1.3 Bireysel Başvuru Usulü.....	10
1.4 Bireysel Başvuruların İncelenmesi	14
1.3.1. İdari İnceleme.....	16
1.4.2 Kabul Edilebilirlik İncelemesi.....	18
1.4.2.1 Genel Olarak.....	18
1.4.2.2 Bireysel Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması	19
1.4.2.3 Mükerrer Başvuru	22
1.4.2.4 Bireysel Başvuru Süresi.....	23
1.4.2.4.1 Başvuru Süresinin Başlangıcı.....	24
1.4.2.4.2 Mazeret Nedeniyle Başvuru Süresinin Kaçırılması	25
1.4.2.4.3 Başvurunun Yapıldığı Tarih	26
1.4.2.4.4 Otuz Günlük Sürenin Hesaplanması.....	26
1.4.2.5 Bireysel Başvuruda Düşme Kararı.....	27
1.4.2.6 Bireysel Başvuruda Zaman Bakımından Yetki.....	28
1.4.2.7 Bireysel Başvuruda Yer Bakımından Yetki.....	29
1.4.2.8 Bireysel Başvuruda Konu Bakımından Yetki	30
1.4.2.9 Bireysel Başvuruda Kişi Bakımından Yetki	32
1.4.2.10 Bireysel Başvuruda Başvuru Yollarının Tüketilmesi	35
1.4.2.11 Bireysel Başvurunun Açıkça Dayanaktan Yoksun Olması	39
1.4.2.11.1 Kanun Yolu Şikâyeti.....	40

1.4.2.11.2	Kanıtlanamamış Şikâyetler	40
1.4.2.11.3	Bir İhlalin Olmadığının Açık Olduğu Şikâyetler	41
1.4.2.11.4	Karmaşık ve Zorlama Şikâyetler	41
1.4.2.12	Bireysel Başvuruda Anayasal Önem Kriteri	42
1.4.3	Esas İnceleme.....	44
1.4.3.1	Geçici Tedbir Kararı Alabilme İmkânı.....	45
1.4.3.2	Bölümlerce Verilebilecek Kararlar	46
1.4.3.3	Kararların Tebliği.....	46
1.4.3.4	Kesin Hüküm.....	46
1.4.4	İçtihat Farklılıklarının Giderilmesi.....	47
II. BÖLÜM	.....	48
BAŞVURU YOLLARI.....	.....	48
2.1.	Başvuru Yolu Kavramı.....	48
2.1.1.	Olağan Başvuru Yolu.....	49
2.1.2.	Olağanüstü Başvuru Yolu	49
2.2.	İdari Yargı Teşkilatı ve Başvuru Yolları	50
2.2.1.	İdari Yargı Teşkilatı	50
2.2.1.1.	İdare ve Vergi Mahkemeleri	51
2.2.1.2.	Bölge İdare Mahkemeleri	52
2.2.1.3.	Danıştay.....	53
2.2.2.	Başvuru Yolları	54
2.2.2.1.	Olağan Başvuru Yolları.....	54
2.2.2.1.1.	İstinaf.....	54
2.2.2.1.2.	Temyiz	55
2.2.2.2.	Olağanüstü Başvuru Yolları.....	58
2.2.2.2.1.	Yargılamanın Yenilenmesi	58
2.3.	Adli Yargı Teşkilatı ve Başvuru Yolları.....	59
2.3.1.	Adli Yargı Teşkilatı.....	59
2.3.1.1.	Hukuk Mahkemeleri.....	60
2.3.1.1.1.	Sulh Hukuk Mahkemeleri	60
2.3.1.1.2.	Asliye Hukuk Mahkemeleri.....	60
2.3.1.1.3.	Özel Kanunlarla Kurulan Diğer Hukuk Mahkemeleri	61
2.3.1.2.	Ceza Mahkemeleri	63
2.3.1.2.1.	Asliye Ceza Mahkemeleri	63
2.3.1.2.2.	Ağır Ceza Mahkemeleri.....	63

2.3.1.2.3.	Özel Kanunlarla Kurulan Diğer Ceza Mahkemeleri.....	63
2.3.1.3.	Sulh Ceza Hâkimliği	64
2.3.1.4.	Cumhuriyet Başsavcılığı.....	64
2.3.1.5.	Bölge Adliye Mahkemeleri	64
2.3.1.6.	Yargıtay.....	66
2.3.2.	Başvuru Yolları	66
2.3.2.1.	Hukuk Yargılamasında Başvuru Yolları	66
2.3.2.1.1.	Olağan Kanun Yolları.....	66
2.3.2.1.2.	Olağanüstü Kanun Yolları	71
2.3.2.2.	Ceza Yargılamasında Başvuru Yolları.....	73
2.3.2.2.1.	Olağan Başvuru Yolları.....	74
2.3.2.2.2.	Olağanüstü Başvuru Yolları	85
2.4.	Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralının Teorik ve Hukuki Temelleri.....	88
2.4.1.	Amaç.....	88
2.4.2.	İkincilik İlkesi.....	90
2.4.3.	Mevzuat.....	92
2.5.	Tüketilmesi Gereken Başvuru Yollarının Taşınması Gereken Özellikler	95
2.5.1.	Başvuru Yolunun Mevcut Olması	95
2.5.2.	Başvuru Yolunun Ulaşılabilir Olması	96
2.5.3.	Başvuru Yolunun Yeterli ve Etkili Olması	96
III.	BÖLÜM.....	100
	BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLMESİ	100
3.1.	Filen Başvuru Yolunu Tüketme.....	100
3.1.1.	Süresinde Başvuru	100
3.1.1.1.	İdari Yargı Davalarında	102
3.1.1.2.	Ceza Yargılamasında	103
3.1.1.2.1.	Genel Olarak.....	103
3.1.1.2.2.	Koruma Tedbirleri Açısından.....	103
3.1.1.3.	Hukuk Yargılamasında	105
3.1.2.	Uygun Başvuru Yoluna Başvurma	105
3.1.3.	Gerekli Başvuru Yoluna Başvurma.....	105
3.1.3.1.	Olağan Ve Olağanüstü Başvuru Yolu Ayrımı	105
3.1.3.2.	Birden Fazla Başvuru Yolu Bulunması.....	108
3.1.3.3.	İdari Ve Yargısal Başvuru Yolları Ayrımı.....	111
3.1.4.	Yargılamaya İlişkin Usulleri Gereğince Yerine Getirme	112

3.1.5. Bireysel Başvurudan Sonra Yeni Bir Kanun Yolu Oluşturulması.....	115
3.2. İçerik Olarak Başvuru Yolunu Tüketme.....	118
IV BÖLÜM	121
BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLMESİ KURALININ İSTİSNALARI	121
4.1. Makul Sürede Yargılanma Hakkı İhlali İddiasını İçeren Başvurular	124
4.2. Tutukluluğun Makul Süreyi Aştığına İlişkin Şikâyetler	125
4.3. Sınır Dışı Edilme İşlemleri	127
4.4. Yerleşik Mahkeme İçtihadı	129
4.5. İdari Yargıda Karar Düzeltme Yolu	130
4.6. Devam Eden İhtiyati Tedbir Kararları Nedeniyle Mülkiyet Hakkının İhlali Şikâyetleri	132
SONUÇ	135

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
age	: Adı Geçen Eser
AYM	: Anayasa Mahkemesi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
BAM	: Bölge Adliye Mahkemesi
BİM	: Bölge İdare Mahkemesi
B.No	: Başvuru Numarası
Bkz	: Bakınız
C.D.	: Ceza Dairesi
C.	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
D.	: Daire
E.	: Esas Sayısı
ed.	: Editör
E.T.	: Erişim Tarihi
H.D.	: Hukuk Dairesi
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK:	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	: Karar Sayısı
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
LUK	: Liste Usulü Karar
OHAL	: Olağanüstü Hal
RG.	: Resmi Gazete
s.	: sayfa
S.	: Sayı
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi

UYAP : Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi

v.b. : ve benzeri

GİRİŞ

Anayasa'da belirtilen temel hak ve hürriyetleri kamu gücü tarafından ihlal edilen kişilerin ihlale karşı anayasa yargısı önünde, diğer kanun yollarını tükettikten sonra, gidebildikleri bir hak arama yolu olan bireysel başvuru, Türk hukukunda 5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla yapılan ve 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halkoylamasıyla kabul edilen Anayasa değişikliği ile kabul edilmiştir.

Anayasa'nın, Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerini düzenleyen 148. maddesinde yapılan değişiklik ile bireysel başvuruları karara bağlama görevi Anayasa Mahkemesine verilmiştir.

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile herkesin Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceğini hüküm altına alınmıştır. Böylelikle Türk hukukunda ilk defa, konusu temel hak ve özgürlükler olan yargısal bir mekanizma ihdas edilmiştir.

İnsan hakları yargılaması yapması öngörülen Anayasa Mahkemesinin mevcut görevlerinin yanında bu görevi de gereği gibi yürütebilmesi, Mahkemenin kuruluşu ve yargılama usullerinde birtakım düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Anayasa'nın 148. maddesindeki değişikliğe uygun olarak 30/3/2011 tarihinde kabul edilen 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar hüküm altına alınmış, Mahkemenin kuruluşu ve oluşumu ile ilgili değişiklikler yapılmıştır.

Anayasa'nın Geçici 18. maddesinin (7) numaralı fıkrası ile yeni başvuru yolunun ihdas edilmesi için gerekli hazırlıkları tamamlamak üzere iki yıllık bir süre öngörülmüş ve uygulama kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bireysel başvuruların kabul edileceği bildirilmiştir. 6216 sayılı Kanun'un 76. maddesinin (1) numaralı fıkrası ile de bireysel başvuruya ilişkin düzenlemelerin 23/9/2012 tarihi itibarıyla yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi, kendisine tanınan bu iki yıllık süre içinde hukuki alt yapıyı oluşturmak, kurumsal kapasiteyi güçlendirmek ve yeni yargılama metoduna adaptasyon sağlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yürütmüş, nihayet 23 Eylül 2012 tarihinde kapılarını ilk defa insan hakları yargılaması yapmak üzere açmıştır. Böylelikle Anayasa Mahkemesinin insan haklarının ulusal düzeyde korunması ile ilgili görevi başlamıştır.

Mahkemenin, bireysel başvuruları kabul etmeye başladığı 2012 yılından bu yana başvurular artarak devam etmektedir. 2012 yılının Eylül ayından 2013 yılının başına kadar yapılan bireysel başvuru sayısı 1.342 iken, bu sayı 2013 yılında 9.897'e yükselmiş, 2014 yılında ciddi bir sıçrama göstererek 20.578 olmuştur. 2015 yılında hemen hemen 2014 yılı ile aynı sayıda başvuru alan Anayasa Mahkemesi, 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişimi ve sonrasında ilan edilen olağanüstü hal koşulları altında 81.000'e yakın başvuru ile karşılaşmıştır. Olağanüstü hal iki yıl sürmüş ve 18/7/2018 tarihinde kaldırılmıştır. Bununla birlikte darbe teşebbüsünün yaşandığı 2016 yılına kıyasla 2017 ve 2018 yıllarında ülke normalleşme sürecine girmiş buna bağlı olarak 2017 yılında başvuru sayısı 40.530'a düşerken, 2018 yılının ilk dokuz ayında Mahkemeye yapılan başvuru sayısı 28.068 olmuştur.¹ Bu istatistiklerden yola çıkarak ve geçmiş altı yılda başvuru sayısının seyirindeki değişimleri göz önünde bulundurarak normal koşullarda önümüzdeki yıllarda Anayasa Mahkemesine yapılacak başvuru sayısının kabaca 25.000 ila 35.000 arasında değişeceği söylenebilir.

Avrupa Konseyi'ne üye 47 ülkeden yapılan bireysel başvuruları karara bağlamakla görevli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) 2017 yılında yapılan başvuru sayısının 63.350, 2018 yılında yapılan başvuru sayısının 43.100 olduğu² dikkate alındığında ulusal bir mahkeme sıfatı taşıyan ve sadece Türkiye sınırları içinde veya Türk yetkili makamları tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen hak ihlallerini

---

¹ <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/istatistikler/bireyselistatistik.html>, E.T. : 24/2/2019.

² <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=m> E.T. : 20/2/2019.

incelemekle görevli Türk Anayasa Mahkemesinin karşı karşıya kaldığı iş yükünün boyutu daha iyi anlaşılacaktır.

Anayasa Mahkemesine yapılan yüksek miktarlardaki başvuru geçen altı yılı aşkın sürede bireysel başvuru yolunun temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarına karşı etkili çözümler sunan bir yol olduğunu, başka bir ifadeyle Anayasa Mahkemesinin başarısını ortaya koymaktadır. Nitekim AİHM, Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan veya yapılan başvurunun sonucu beklenilmeden kendisine başvuru yapıldığında, Anayasa Mahkemesi'nin temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarına yönelik etkili bir başvuru yolu olduğunu belirterek bu yol tüketilmeden yapılan başvuruları iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması gerekçesiyle kabul edilemez bulmaktadır.³

Şüphesiz Anayasa Mahkemesinin etkili bir iç hukuk yolu olma sıfatını devam ettirebilmesi, mevcut iş yükü ile baş ederken esastan incelenmeyi hak eden başvuruların titizlikle ele alınmasına bağlıdır. Bu ise iş yükünün yapısal bir sorun haline dönüşmemesi için alınacak önlemler bir yana, öncelikle kabul edilebilirlik kriterlerinin etkin bir şekilde uygulanması ile mümkün olabilir. Mahkemeye yapılan on binlerce başvurudan başvuru koşullarını taşımayanların hızla karara bağlanarak mesainin ciddi bir kısmının esaslı ihlal iddialarını çözümlenmeye harcanması gerekir.

AİHM'in ve bireysel başvuru yolunu kabul eden ülkelerin Anayasa Mahkemelerinin uygulamalarına bakıldığına başvuruların hatırı sayılır bir kısmının kabul edilebilirlik kriterlerini karşılamadığı için kabul edilemez bulunduğu görülmektedir. 2017 yılında AİHM'de tek hâkim, Komiteler, Daireler veya Büyük Daire tarafından kabul edilemez bulunan başvuru sayısı 70.356; 2018 yılında ise 40.023 olarak gerçekleşmiştir.⁴

Türk Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurunun işletilmeye başlandığı 23 Eylül 2012 tarihinden 30 Eylül 2018 tarihine kadar karara bağladığı toplam başvuru

³ Uzun/Türkiye, B. No:10755/13, 30/4/2013.

⁴ <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=m> E.T. : 20/2/2019.

sayısı 161.084'tür. Mahkeme, bu başvurulardan 127.082'sini yani %79'unu kabul edilemez bulmuştur.⁵

Anayasa Mahkemesi tarafından yayımlanan resmi istatistiklerde kabul edilemez bulunan başvuruların hangi kabul edilebilirlik kriteri kullanılarak karara bağlandığına ilişkin bir istatistik bulunmamasıyla beraber tüketilen kanun yoluna göre bireysel başvuru sayılarının verildiği istatistikte 23 Eylül 2012 tarihinden 30 Eylül 2018 tarihine kadar incelenen toplam 201.547 başvurunun 94.184'ünde yani %47'sinde kanun yoluna gidilmemiş olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu oran dikkate alındığında Anayasa Mahkemesince kullanılan kabul edilebilirlik kriterleri içerisinde bu çalışmanın konusunu oluşturan başvuru yollarının tüketilmesi kuralının sıklıkla başvurulan, bu nedenle her yönüyle incelenmeyi gerekli kılan bir kural olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu itibarla, çalışmada başvuru yollarının tüketilmesi kuralının; anlamı, teorik ve hukuki temelleri, istisnaları ile mevcut yargı kollarına göre başvuru yolları, bu yolların taşınması gereken özellikler gibi çeşitli meseleler ele alınmıştır. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesinin başvuru yollarının tüketilmesi ile ilgili kuralı yorumladığı kararlar ile başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez bulduğu hatırı sayılır miktardaki karar incelenerek Mahkemenin kuralı ele alış şekli ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde genel hatlarıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru usulü ele alınmıştır. Bireysel başvurunun anlamı, kapsamı ve özellikleri tanıtmaya çalışılmış, başvuru yollarının tüketilmesi kuralının, bireysel başvuruların incelenmesi esnasındaki rolünün daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölümde, başvuruların Anayasa Mahkemesi önünde yapılan incelemede geçirdiği aşamalar ve Mahkemece verilebilecek kararlar kısaca açıklanmıştır. Başvuru yollarının tüketilmesi kriterinin diğer kabul edilebilirlik kriterleri arasındaki hiyerarşisinin ve bu kriterlerin birbirleri ile etkileşiminin anlaşılabilmesi için Anayasa Mahkemesince yapılan incelemede kullanılan kabul edilebilirlik kriterleri hakkındaki temel bilgilere ayrıntıya girmeden yer verilmiştir.

---

⁵ <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/istatistikler/bireyselistik.html>, E. T. : 24/2/2019.

Çalışmanın ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümleri başvuru yollarının tüketilmesi kuralının detaylı analizine ayrılmıştır. İkinci bölümde öncelikle başvuru yollarının tüketilmesi kuralının teorik ve hukuki temelleri anlatılarak bu kuralın hizmet ettiği amaç gösterilmeye çalışılmıştır. Daha sonra yargı kollarına göre Türk hukukunda mevcut başvuru yolları incelenerek tüketilmesi gereken başvuru yollarının taşınması gereken özellikler belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde yine yargı kollarına göre, hangi durumlarda başvuru yollarının tüketilmiş kabul edileceği Anayasa Mahkemesi içtihatları ile birlikte ele alınmış, dördüncü bölümde ise Anayasa Mahkemesince başvuru yollarının tüketilmesinin beklenmediği ayrık durumlar, başka bir ifadeyle kuralın istisnaları açıklanarak kural her yönüyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU

1.1 Genel Olarak

Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine ilişkin şikâyetlerin incelendiği ulusal düzeydeki son mekanizmadır. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yolunu, bireylerin maruz kaldığı temel hak ihlallerinin tespit edildiği ve tespit edilen ihlalin ortadan kaldırılması için etkin araçları içeren bir anayasal güvence olarak tanımlamaktadır.⁶

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun kabulü ile birlikte temel hak ve özgürlüklerin bireysel düzeyde devlet tarafından korunabilmesi, her bir hak ihlalinin takip edilebilmesi imkânı sağlanmış olmaktadır.⁷ Bireysel başvuru, bir yandan temel hak ve özgürlüklerin birey düzeyinde korunması işlevine sahipken öte yandan anayasa hukukunun korunmasına, yorumlanmasına ve gelişmesine de hizmet etme işlevine sahiptir.⁸ Bu yolun işletilmeye başlandığı 23/12/2012 tarihinden itibaren geçen altı yılı aşkın sürede ve halen Anayasa Mahkemesi verdiği kararlar ile Anayasa'daki hak ve özgürlüklerin anlamını ve koruma alanını belirginleştirmeye çabalamaktadır. Bu çabanın amacı, kamu otoritelerinin tasarrufları ile özel kişilerin tutum ve davranışları için rehberlik sağlayarak⁹ temel hakların tüm ülkede aynı şekilde anlaşılıp uygulanmasına vesile olmaktır.

Mahkemenin üstlendiği bu önemli görevi hakkıyla yerine getirebilmesi öncelikle düzgün işleyen bir kurumsal mekanizmanın varlığına bağlıdır. Bu bölümde, başvuru usulü ve koşulları ile Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya ilişkin yapılanması

⁶ Umut Oran, B.No: 2014/18926, 22/1/2015, § 13.

⁷ KILINÇ Bahadır, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, Anayasa Yargısı, Yıl: 2008, Sayı: 25, Anayasa Mahkemesi Yayınları., s. 27

⁸ Nitekim Mahkeme, sübjektif ve objektif işlevler olarak tanımladığı bu iki görevini K.V. (B. No: 2014/2293, 1/12/2006, § 52) kararında açıkça belirtmiştir.

⁹ DOĞRU Osman, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.1.

hakkında bilgi verilmiş, başvuruların bu yapılanma içerisinde hangi aşamalardan geçtiği ele alınarak başvuru yollarının tüketilmesi kuralının sistem içerisindeki yerinin anlaşılması amaçlanmıştır.

1.2 Başvuru Koşulları

1.2.1. Kamu Gücünden Kaynaklanan İhlal İddiası

Bireysel başvuru yapılabilmesinin ilk koşulu başvuru tarafından AİHS çerçevesinde korunan bir temel anayasal hakkının kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasının ileri sürmesidir. Kamu gücü işlemleri; yasama yürütme ve yargı organlarınca yapılan işlemleri kapsamaktadır.¹⁰

Bireysel başvurunun konusu kamu gücü davranışı, bir eylem ya da işlem gibi olumlu bir davranış olabileceği gibi, yapılması gereken bir işlem ya da eylemin yapılmaması biçiminde olumsuz bir davranış olması da mümkündür.

Bireysel başvuruya konu olabilecek işlemler, bireyler bakımından bağlayıcı ve emredici kamu gücü işlemleri olması nedeniyle; bağlayıcı olmayan işlemler, genel direktifler, kurum içi görüş bildirimleri, bilirkişi raporları, öneri ya da tavsiyeler bireysel başvuruya konu edilemez.¹¹

Öte yandan, Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamamaktadır.¹²

Ayrıca, yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine de doğrudan bireysel başvuruda bulunulamaz.¹³

¹⁰ 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinde başvuru dilekçesine eklenmesi gerekli belgeler arasında "ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı veya örneği"nden söz edilmesi, bunun idari bir işlem ya da yargısal karar olabileceğinin göstergesidir.

¹¹ AYM, 66 Soruda Bireysel Başvuru Yolu, Bireysel Başvuru El Kitapları, Sayı 1, Ankara, 2015, s.6.

¹² 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrası.

¹³ 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrası.

1.2.2. Güncel, Doğrudan ve Kişisel Hak İhlali İddiası

Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.¹⁴

Temel bir hakkının ihlal edildiğini iddia eden gerçek ya da tüzel kişi, kendisine ait bir hakkın ihlal edildiği gerekçesiyle başvuruda bulunmalıdır.

Etkilenen hak başka bir işlem ya da eylemden değil, doğrudan başvuruya konu olan işlem ya da eylemle ihlal edilmelidir.

Ayrıca temel hak ihlaline neden olan yasa, işlem veya eylemin, başvurunun yapıldığı anda mevcut olması gerekir. Bu nedenle hiçbir zaman uygulanmamış ya da uygulanma imkânı olmayan işlem veya normlar bireysel başvurunun konusunu oluşturamazlar.¹⁵ Nitekim gelecek bir zamanda yürürlüğe girecek olan bir yasa tarafından temel bir hakkın ihlal edileceğinden bahisle başvuruda bulunulamaz.¹⁶ Ancak, güncel bir temel hak ihlalinin olup olmadığının her somut olayda değerlendirilmelidir.¹⁷

Bireysel başvuruda bulunabilmek için başvuru hakkının varlığı tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda başvuru sahibinin bireysel başvuru yoluna başvurusunda hukuki bir yararının bulunması gerekmektedir. Hukuki yararın varlığı yalnızca başvuru anında değil, Anayasa Mahkemesi tarafından kararın verildiği tarihte de aranır. Bu sebeple bir kamu işlemindeki Anayasa'ya aykırılığın tespitindeki kamusal yarar, bu açıdan yeterli kabul edilemez. Dolayısıyla davacının başvuru konusu ettiği idari işlem sonradan kaldırılmışsa Kanun'un aradığı güncel ve doğrudan bir yarar unsurunun varlığı söz konusu olmayacaktır.

¹⁴ 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (1) numaralı fıkrası.

¹⁵ KILINÇ, s. 33

¹⁶ GÖREN Zafer, Anayasa Şikayeti: Külfetsiz, Masrafsız ve Sonuçsuz?, Prof. Dr. Ergün ÖZBUDUN'a Armağan, Cilt II, Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 314

¹⁷ GÖZTEPE Ece, Anayasa Şikâyeti, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998, AÜHF Yayınları, No: 530, AÜHF Döner Sermaye Yayınları, No: 45, s. 66

AİHM de kendisine yapılan başvurularda güncel ve doğrudan yarar şartını aramaktadır. Mahkeme, AİHS'in 34. maddesinin, Sözleşme'nin ihlaline ilişkin soyut (in abstracto) başvurulara izin vermediğini belirtmektedir.¹⁸ Başvurucular, sırf Sözleşme'ye aykırı görüldüğü için iç hukuk hükümlerine karşı şikâyetle bulunamazlar. AİHM ayrıca Sözleşme'nin 34. maddesinin actio popularis başvuru hakkını da tanımadığını ilgili kararlarında belirtmiştir.¹⁹

AİHS'nin 34. maddesine göre de Mahkeme'ye sadece Sözleşme'nin ihlali nedeniyle kendilerini mağdur kabul eden başvuruçular şikâyetle bulunabilmektedir. AİHM, mağdur kavramını, davada menfaat veya dava ehliyeti kuralları gibi ulusal hukuktaki kurallara bakılmaksızın, bağımsız bir şekilde yorumlamakta²⁰, kavramın yorumunun günümüz toplum koşulları ışığında değişime tabi olabileceğini belirtmektedir. Mahkeme bu kapsamda mağdur kavramını, doğrudan ve dolaylı mağdur olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Söz konusu eylem veya ihmalden başvuruçuyu doğrudan etkilenmişse bu kişiyi doğrudan mağdur olarak adlandırmaktadır.²¹ Mahkeme ayrıca, olayın içinde bulunduğu koşullara dayanarak, yani doğrudan bir ihlalden şikâyetçi olamayan kişilerin başvurularını da kabul etmiştir. Mahkeme doğrudan mağdurun yanı sıra, başvuruçuyu ile doğrudan mağdur arasında şahsi ve özel bir bağ bulunması halinde, bu başvuruçunun yaptığı bireysel başvuruyu da kabul edilebilir bulmaktadır.²² Ancak, mağdur olduğu sanısını ve şüphesini mağdurluk statüsünün varlığı için yeterli görmemektedir.²³

1.2.3. Başvuru Yollarının Tüketilmiş Olması

Bireysel başvurunun ikincil nitelikte olması nedeniyle bu yola başvurulmadan önce ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda

¹⁸ Örnek olarak bkz. Monnat/İsviçre, B. No: 73604/01, 21/12/2006, § 31.

¹⁹ Örnek olarak bkz. Klass ve Diğerleri/Almanya, B. No:5029/71, 6/9/1978, § 33.

²⁰ Örnek olarak bkz. Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya, B. No: 62543/00, 10/11/2004, § 38.

²¹ Örnek olarak bkz. Amuur/Fransa, B. No: 19776/92, 25/6/1996, § 36.

²² Örnek olarak bkz. Klass ve Diğerleri/Almanya.

²³ Örnek olarak bkz. Vijayanathan ve Pusparajah/Fransa, B. No: 17550/90 - 17825/91, 27/8/1992, § 46.

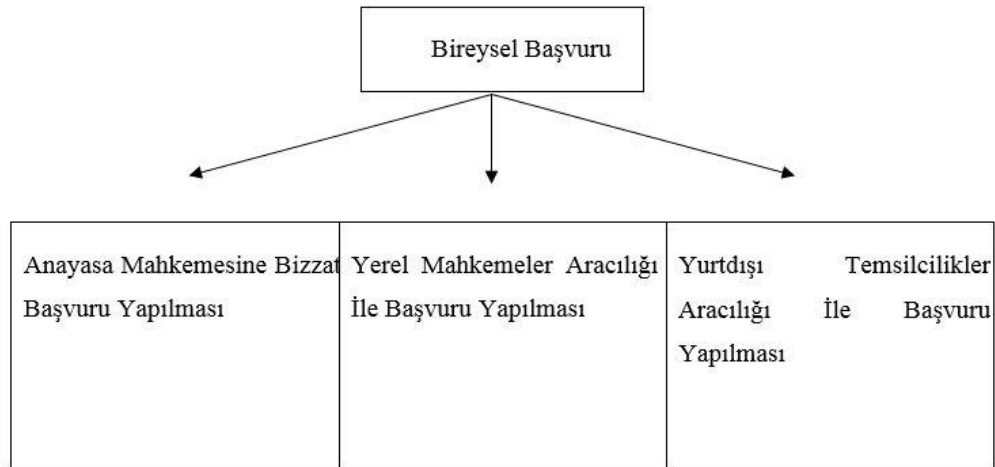

öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmesi zorunludur.²⁴ Diğer bir ifade ile kesin karar ortaya çıkmadığı sürece bu yola başvurulamaz. Buna göre, bireysel başvuru temel hakların ihlalini önlemede en son ve olağanüstü bir hukuki çaredir. Diğer bir deyişle temel hak ve özgürlüklerin korunması ve ihlallerin önlenmesi öncelikli olarak idari makamların ve genel mahkemelerin görevidir. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesinin yaptığı bireysel başvuru denetimi kural olarak ikincil niteliktedir.²⁵

1.3 Bireysel Başvuru Usulü

Bireysel başvuruların Mahkemeye yazılı olarak yapılması gerekmektedir. Başvurular, İctüzükte gösterilen Bireysel Başvuru Formu kullanılarak veya başvuru formunda bulunması gereken bütün bilgileri içeren ve aynı formatta olan bir dilekçeyle, üç şekilde yapılabilmektedir.

Şekil 1: Bireysel Başvuru Usulü:

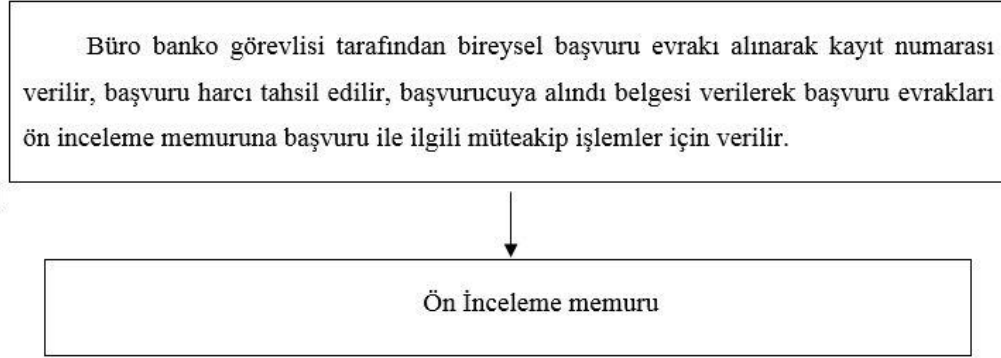
²⁴ 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrası.

²⁵ KILINÇ, s. 36

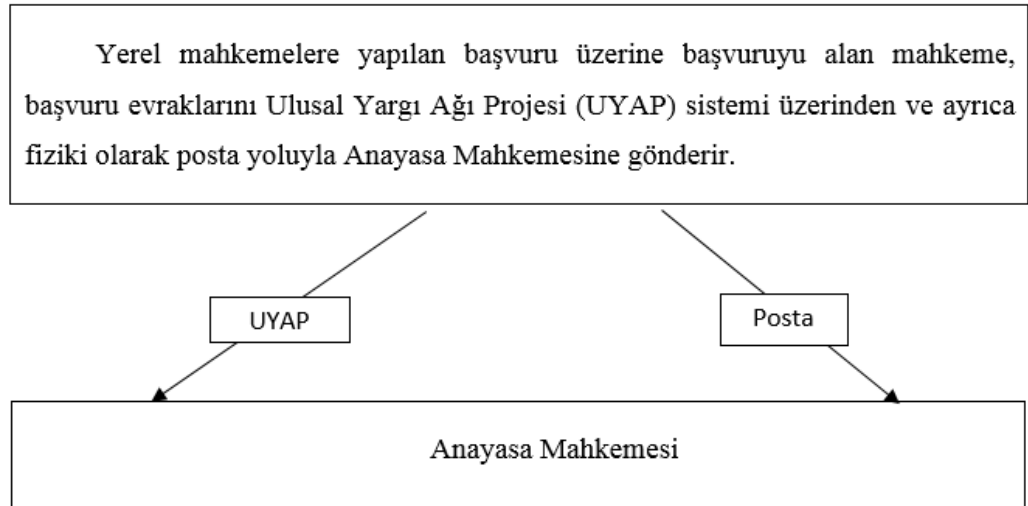
6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrasında bireysel başvuruların, bu Kanun ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun olarak doğrudan ya da mahkemeler veya yurtdışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabileceği belirtilmiştir.

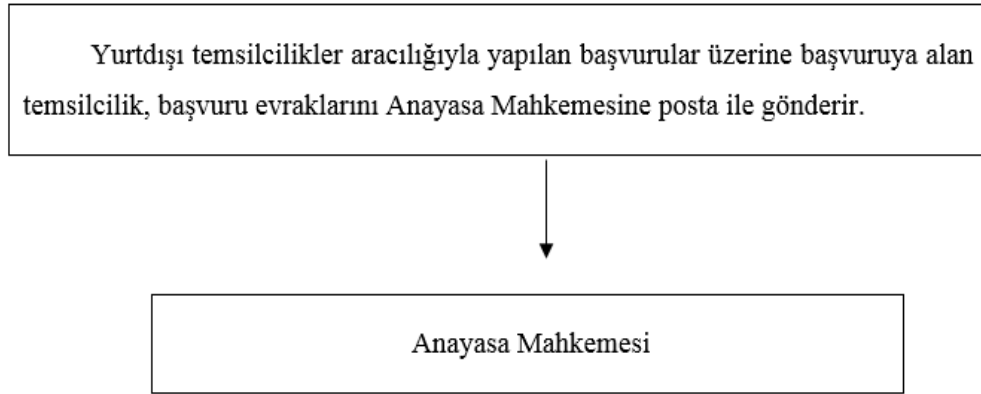
Şekil 2: Başvurucunun Anayasa Mahkemesine başvuru evrakları ile bizzat başvurduğu durum:

Şekil 3: Başvurucunun yerel mahkemeler aracılığıyla başvuru yaptığı durum:

Şekil 4: Başvurucunun yurtdışı temsilcilikler aracılığıyla başvuru yaptığı durum:

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesinde başvuruların İçtüzük ekinde bulunan başvuru formu ile ve resmi dille yapılacağı belirtilerek başvuru formunda yer alması gereken hususlar ile başvuru formuna eklenmesi gereken belgeler tek tek sayılmıştır.

Başvuru dilekçesinde yer alması gereken hususlar şunlardır:²⁶

- Başvurucunun ve varsa temsilcisinin kimlik ve adres bilgileri,
- İşlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlük,
- Dayanılan anayasa hükümleri ve ihlal iddiasının gerekçeleri,
- Olağan kanun yollarının tüketilmesine ilişkin aşamalar,
- Buna ilişkin nihai işlemin tebliğ tarihi,
- Varsa uğranılan zararın miktarı,
- Dayanılan deliller,
- İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da onaylı örneği

²⁶ 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (3) numaralı fıkrası.

ve başvuru harcının ödendiğine dair belge,

- Başvurucu bir avukat ile temsil ediliyorsa vekâletname.

Bununla birlikte anılan maddede, eklenmesi gereken belgelere erişilemediği ve bu durumun gerekçesiyle bildirildiği takdirde Anayasa Mahkemesinin gerekli görürse eksik bilgi ve belgeyi resen toplayacağı belirtilmiştir. İçtüzüğün 60. maddesinde başvuru formunun 59. maddeye uygun olarak düzenleneceği ve aynı maddede belirtilen belgelerin başvuru formuna eklenmesi gerektiği bildirilerek başvuru formunun taşınması gereken şekli unsurlara yer verilmiştir. İçtüzüğün 61. maddesinde bireysel başvuru yapmaya yetkili kişiler sayılmış, 64. maddesinde de bireysel başvuru süresi ve sürenin başlangıç tarihi ile mazeret nedeniyle süreye riayet edilmemesi durumunda uygulanacak usule yer verilmiştir.

1.4 Bireysel Başvuruların İncelenmesi

Mahkemede, başvuruların hızlı bir şekilde tasnif edilerek incelenmeye hazır hale getirilmesi için dinamik bir sistem kurulmuştur. Mahkemeye yapılan başvurular şeklen incelenmek üzere öncelikle idari bir değerlendirmeye tabi tutulmakta, ardından başvurunun esasının incelenebilmesi için gerekli niteliklere haiz olup olmadığı, başka bir ifadeyle kabul edilebilirlik şartlarını taşıyıp taşımadığı tetkik edilmektedir. Bütün bu süreç Komisyonlar raportörlüğü tarafından yönetilmekte, karar taslakları, yargısal ve idari çalışmalara yardımcı olmak üzere Komisyonlar raportörlüğünde görevlendirilen raportör ve raportör yardımcıları tarafından hazırlanmaktadır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımayan başvurular hakkında iki üyenin katılımıyla oluşan Komisyonlar tarafından oybirliğiyle kabul edilemezlik kararı verilmektedir. Kabul edilebilirliği hususunda oybirliği sağlanamayan veya kabul edilebilir bulunan ya da kabul edilebilirliğinin Bölümlerce incelenmesi uygun bulunan başvurular kabul edilebilirlik ve/veya esas incelemesi yapılmak üzere Bölümlere sevk edilmektedir.

Mahkemede, bireysel başvuruları karara bağlamak üzere bir başkanvekili başkanlığında altışar üyesi olan iki Bölüm bulunmaktadır. Bölümler, bir başkanvekilinin başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanmakta, Bölümler raportörlüğünde görevli raportör ve raportör yardımcıları tarafından hazırlanan ve

heyete sunulan karar taslakları görüşülerek bireysel başvurular sonuçlandırılmaktadır. Bölümlerce sevk edilen başvurular ile Bölümlerin kararları arasında oluşan içtihat farklılıkları ise Genel Kurul tarafından karara bağlanmaktadır.

Bireysel başvuruların incelenmesine yönelik kurulan sistem, etkinliğin artırılması, inceleme esnasında sık karşılaşılan sorunların çözümü ile inceleme sürecinin hızlanması amacıyla zaman zaman İçtüzük değişiklikleri ile revize edilmektedir.

Bu kapsamda 6/11/2018 tarihli ve 30587 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan İçtüzük değişiklikleri ile tıkanıklığa sebep olan bazı unsurlar sistemden çıkarılmıştır.

Anılan İçtüzük değişikliğinden önce bireysel başvuruları karşılamakla görevli birim bireysel başvuru bürosuydu. Büroda raportör ve raportör yardımcıları ile yeterli miktarda memur çalıştırılmakta ve gelen başvurular burada ön incelemeye tabi tutulmaktaydı. Büronun;

- Mahkemeye ulaşan bireysel başvuruların kaydını yapıp numara vermek ve dosyalamak,

- Başvurulardaki idari yönden tamamlattırılması gereken eksiklikleri tespit etmek ve bunların giderilmesi için gerekli yazışmaları yapmak,

- Bireysel başvurularla ilgili yazışmaların kaydı, takibi, ilgili birimlere sevk edilmesi ve diğer işlemleri yapmak şeklinde üç görevi bulunmaktaydı.

Başvuru dosyası, ön inceleme memurları tarafından şeklen incelenmekte ve sisteme kaydı yapılmaktaydı. Büroda görevlendirilen raportör ve raportör yardımcılarının görevi başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığının, bilgilerin sisteme doğru girilip girilmediğinin ve evrakların tam olup olmadığının kontrolünü yapmaktı. Başvuru süresinde yapılmış ve eksiklik yoksa veya eksiklik verilen sürede tamamlanmışsa Büro, başvuruyu kabul edilebilirlik incelemesi yapılmak üzere Komisyonlar raportörlüğüne göndermekteydi.

Zamanla bireysel başvuru bürosunun emek ve zaman kaybına yol açtığı görülmüş ve 2018 yılında yapılan İçtüzük değişikliği ile büro sistemden çıkarılmıştır. İçtüzüğün “*Bireysel Başvuru Bürosu*” olan 65. maddesinin başlığı “*Bireysel başvuru kayıt işlemleri*” olarak değiştirilmiş, Mahkemeye ulaşan başvuruların Komisyonlar başraportörünün gözetiminde ilgili birim tarafından numara verilerek kaydedileceği belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünün 65. maddesine göre Mahkemeye yapılan bir başvuru öncelikle Komisyonlar başraportörünün gözetiminde ilgili birim tarafından numara verilerek kaydedilmektedir. Anılan maddede bu birimin görevleri:

- Başvuru evrakının usulüne uygun olarak UYAP ortamında taranması,
- Fiziki dosyanın oluşturulması,
- Başvurularla ilgili yazışmaların kaydı, takibi, ilgili birimlere sevk edilmesi ve diğer işlemlerin yapılması olarak sayılmıştır.

Hâlihazırda bu görev ön inceleme memurları tarafından yerine getirilmektedir. Başvurular ön inceleme memurları tarafından kayda alınmakta, bireysel başvuru formu incelenerek ve başvuru ihlal iddiaları doğrultusunda genelden özele doğru iddialar hak kodları temel alınarak tasnif edilmekte ve başkaca bir işlem yapılmadan Komisyonlar raportörlüğünde görevli raportör ve raportör yardımcılara uzmanlık alanlarına göre tevzi edilmektedir. Yeni sistemde başvurunun süresinde yapıp yapılmadığının, evrakların tam olup olmadığının kontrolü ile eksiklik bildirim ve idari ret kararı doğrudan Komisyonlar raportörlüğünde görevli raportör ve raportör yardımcılar tarafından yerine getirilmektedir. Dosyalar uzmanlık alanına göre tevzi edildiğinden her raportör ve raportör yardımcısı kendisine tevzi edilen dosyalarda ilk olarak ön inceleme yapmakta şayet başvurunun şeklen tam/tamamlanmış olduğuna kanaat getirirse kabul edilebilirlik incelemesine geçmektedir. Aşağıda bireysel başvuruların ele alınma şekli daha ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1.3.1. İdari İnceleme

Bireysel başvuruda bulunurken riayet edilmesi gereken belirli usul kuralları vardır. Bir başvurunun kabul edilebilirlik incelemesinin yapılabilmesi için varsa eğer,

öncelikle şekli eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir. Bireysel başvuruya ilişkin usuli şartlar 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesi ile bu kapsamda çıkarılan Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. ila 66. maddelerinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurular Komisyonlar raportörlüğüne öncelikle şekli bir filtraja tabi tutulmaktadır. Bireysel başvurunun yukarıda yer verilen Kanun ve İçtüzük hükümlerine uygun olarak yapılıp yapılmadığı bu ön inceleme de denilebilecek aşamada yapılmaktadır. İçtüzüğü'nün 66. maddesi, bu incelemenin bireysel başvuruda şekli bir eksikliğin bulunup bulunmadığının tespitine yönelik olduğunu belirtmiştir. Anılan madde uyarınca başvuruda eksiklik bulunması durumunda bunları tamamlaması için başvurucuya (varsa avukatına veya kanuni temsilcisine) 15 günü geçmemek üzere kesin bir süre verilmektedir. Başvurucunun geçerli bir mazereti olmaksızın verilen kesin sürede eksiklikleri tamamlayamaması durumunda başvurusu reddedilmektedir. Ret kararı Komisyonlar Başraportörü tarafından verilen idari nitelikli bir karardır ve bu kararın tebliğinden itibaren 7 gün içinde Komisyona itiraz edilebilir. İki üyenin katılımıyla oluşan Komisyonun itiraz üzerine verdiği karar kesindir.

Komisyonlar raportörlüğü tarafından iki tür ret kararı verildiği görülmektedir: İlki 30 günlük başvuru süresinden sonra yapılan ve süre aşımına ilişkin mazereti kabul edilmeyen başvuruların başvuruları. İkincisi de geçerli bir mazeret olmaksızın verilen kesin süre içerisinde eksiklikleri tamamlanmayan başvurular.²⁷ Her iki durumda da ret kararı idari nitelikli bir karar olduğu için Komisyona itiraz edilebilmektedir. Komisyon tarafından verilen karar kesin niteliktedir.

---

²⁷ Komisyonlar raportörlüğü her iki durumda da idari ret kararı vermeden önce başvurucunun geçerli bir mazereti olup olmadığını incelemektedir. Örneğin Mehmet Uncu ve diğerleri (B. No: 2014/11864, 24/2/2016, §§ 9-13) (bu karar yayımlanmamıştır) başvurusunda başvuru vekilinin mazereti incelenmiş ve sağlık mazeretinin eksiklik bildirimine cevap vermeye engel teşkil edecek nitelikte ağır olmadığı, İçtüzük'ün 64. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen ağır hastalık kapsamında değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir.

1.4.2 Kabul Edilebilirlik İncelemesi

1.4.2.1 Genel Olarak

6216 sayılı Kanun'un "Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi" kenar başlıklı 48. maddesi şöyledir:

“(1) Bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için 45 ila 47 nci maddelerde öngörülen şartların taşınması gerekir.

(2) Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.

(3) Kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığına oy birliği ile karar verilen başvurular hakkında, kabul edilemezlik kararı verilir. Oy birliği sağlanamayan dosyalar bölümlere havale edilir.

(4) Kabul edilemezlik kararları kesindir ve ilgililere tebliğ edilir.

(5) Kabul edilebilirlik şartları ve incelemesinin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar İchtüzükle düzenlenir.”

Komisyonlar safhasında sırasıyla aşağıda belirtilen kabul edilebilirlik kriterleri yönünden inceleme yapılmaktadır:

1. Bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması
2. Mükerrer başvuru
3. Bireysel başvuru süresi
4. Düşme kararı
5. Zaman bakımından yetki
6. Yer bakımından yetki
7. Konu bakımından yetki
8. Kişi bakımından yetki
9. Başvuru yollarının tüketilmesi
10. Açıkça dayanaktan yoksunluk
11. Anayasal önem kriteri

Başvuru formu kabul edilebilirlik kriterleri ışığında değerlendirilirken hiyerarşide üstte yer alan bir kriterin formda karşılanmadığı tespit edildiğinde alttaki kriterlerin değerlendirmesine girilmeksizin komisyonlar tarafından başvurunun kabul edilemez bulunduğuna karar verilmektedir. Bununla birlikte komisyonlar tarafından verilen kabul edilemezlik kararları incelendiğinde komisyonların bu hiyerarşiyi mutlak olarak uygulamadıkları, zaman zaman hiyerarşideki yerine bakmaksızın nispeten daha kesin nitelikte buldukları kritere göre kabul edilemezlik kararı verdikleri gözlenmektedir. Bu itibarla bir başvurunun kabul edilemez olup olmadığı incelenirken tespit edilmesi en kolay kriterden başlamak, Mahkemenin etkili ve hızlı bir çalışma yapabilmesi için gerekli bir koşuldur.

Bu kriterler yönünden kabul edilebilir nitelikte olmayan bireysel başvuruların kabul edilemezliğine Komisyonlarca karar verilmektedir. Komisyonlarca verilen kabul edilemezlik kararları başvuruculara tebliğ edilir. Kabul edilemezlik kararları kesin olup, itirazı mümkün değildir.

Bireysel başvuru dosyası, kabul edilebilirlik kriterleri yönünden yapılan incelemede kabul edilemez nitelikte görülmediği takdirde Bölümler raportörlüğüne gönderilmektedir. Bölüme sevk kararı olarak adlandırılan bu karar iki üye tarafından imzalanmaktadır.

1.4.2.2 Bireysel Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması

Başvurucu bireysel başvuru hakkını Anayasa'da öngörülen amacına aykırı ve Mahkemenin gereği gibi çalışmasını veya önündeki davanın gereği gibi görülmesini engelleyecek nitelikte davranışlarda bulunması halinde, başvuru hakkını kötüye kullanmış olur.²⁸ Anayasa Mahkemesi, hakkın kötüye kullanımını; bir hakkın açıkça öngörüldüğü amaç dışında ve başkalarını zarara sokacak şekilde kullanılması olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi pek çok kez bireysel başvuru usulünün amacına açıkça aykırı olan ve Mahkemenin başvuruyu gereği gibi

---

²⁸ DOĞRU, s.113-114.

incelenmesini engelleyen davranışları, başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak değerlendirilmiştir.²⁹

6216 sayılı Kanun'un 51. maddesinde bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvuru aleyhine ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin cezasına hükmedileceği belirtilmiş, İçtüzüğü'nün 83. maddesinde ise hangi durumların başvuru hakkının kötüye kullanılması anlamına geleceği belirtilmiştir. Buna göre hakkın kötüye kullanımının istismar edici, yanıltıcı ve benzeri nitelikteki davranışlardan kaynaklanabileceği belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi; Mahkemeyi yanıltmak amacıyla kasten gerçek olmayan maddi vakıalara dayanılması veya bu nitelikte bilgi ve belge sunulması³⁰, başvurunun değerlendirilmesinde esaslı olan bir unsur hakkında bilgi verilmemesi³¹, başvurunun incelendiği aşamada gerçekleşen ve değerlendirmeyi etkileyecek nitelikte yeni ve önemli gelişmeler hakkında Mahkemenin bilgilendirilmemesi³², meşru eleştiri sınırlarını aşacak ve bireysel başvuru amacıyla bağdaşmayacak surette hakaret, tehdit veya tahrik edici bir üslup kullanılması³³ durumlarını başvuru hakkının kötüye kullanımı olarak değerlendirmiştir.

Bununla birlikte İçtüzük düzenlemesinin kötüye kullanımla ilgili davranışlar bakımından tüketici olmadığı görülmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, başvuru hakkının ifade özgürlüğü'nün ihlal edildiği iddiasını kanıtlamak üzere mahrem kalması konusunda menfaati bulunan üçüncü kişiye ait özel hayata ilişkin görüntüleri

²⁹ Örnek olarak S.Ö. (B. No: 2013/7087, 18/9/2014, § 28) ve Mehmet Güven Ulusoy [GK] (B. No: 2013/1013, 2/7/2015, § 31) kararlarına bakılabilir.

³⁰ Kemal Toraman ve diğerleri, B. No: 2013/1761, 21/1/2015, § 29; Mirze Bozma ve diğerleri, B. No: 2013/5319, 13/4/2016, §§ 31, 32.

³¹ Cevdet Genç, B. No: 2014/9043, 29/9/2016, § 24; Mehmet Denk ve diğerleri, B. No: 2013/6264, 6/4/2016, § 44.

³² Ramazan Ay ve diğerleri, B. No: 2013/7784, 10/3/2015, § 32; Selman Kapan ve diğerleri, B. No: 2013/7302, 20/4/2016, § 52.

³³ Osman Sandıkçı, B. No: 2013/6297, 10/3/2016, §§ 37, 38.

Mahkeme önüne getirdiği bir başvuruda verdiği oldukça yeni tarihli bir kararında bireysel başvuru hakkının istismar edildiği kanaatine varmıştır.³⁴

Anayasa Mahkemesi somut olay bağlamında kötüye kullanımın ağırlığını değerlendirerek ceza miktarını takdir etmektedir. Örneğin aynı avukat tarafından başvuru tarihinde hayatta olmayan kişiler adına vekâleten defaatle başvuru yapıldığında veya hukuka aykırı olduğu açık olan bir delil önüne getirildiğinde Mahkeme cezayı genellikle üst sınırdan vermektedir.

AİHM de kötüye kullanma kavramını yukarıda belirtilen genel hukuk teorisindeki olağan tanımıyla değerlendirmektedir. Mahkeme'nin başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak tespit ettiği olaylar beş kategori altında toplanabilir. Bunlar;

- Yanıltıcı bilgi verme,
- Hakaret edici bir dil kullanma,
- Dostane çözüm sürecini gizli tutma yükümlülüğünü ihlal etme,
- Başvurunun açıkça içerikten yoksun şikâyet içermesi veya gerçek bir amaçtan yoksun bir başvuru olması
- Tüketici olarak sayılamayan diğer tüm hallerdir.

Bu kapsamda sahte kimlikle yapılan başvurular³⁵, Mahkemeye gönderilen belgelerde sahtecilik yapılması³⁶, başvurucunun davanın görülmesi için esaslı bir unsur hakkında Mahkeme'ye bilgi vermemesi³⁷, davalı hükümete, temsilcilerine v.b., normal, medeni ve meşru eleştiri sınırlarını aşan kırıncı, hakaret edici, tehdit ve tahrik edici bir dil kullanılması³⁸ şeklindeki başvurular AİHM tarafından hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirmektedir.

³⁴ Pirfani Şahin, B.No: 2014/5755, 14/11/2018, §§ 46-47.

³⁵ Örnek olarak bkz. Drijfhout/Hollanda, B. No: 51271/09, 22/2/2011, § 28.

³⁶ Örnek olarak bkz. Jian/Romanya, B. No: 46640/99, 30/3/2004.

³⁷ Örnek olarak bkz. Al-Nashif/Bulgaristan, B. No: 50963/99, 20/6/2002.

³⁸ Örnek olarak bkz. Durringer ve diğerleri ve Grunze/Fransa, B. No: 61164/00 ve 18589/02, 4/2/2003.

1.4.2.3 Mükerrer Başvuru

Mükerrer başvuru; bireysel başvurunun aynı olay, olgu ve ihlal iddialarına dayanılarak tekrarlanmasıdır.³⁹ Mükerrer başvuruya ilişkin gerek 6216 sayılı Kanun'da gerek İçtüzükte herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (7) numaralı fıkrasının⁴⁰ verdiği yetkiyle 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun "Dava şartları" başlıklı 114. maddesinin (1) numaralı fıkrasına⁴¹ dayanarak aynı başvuru tarafından aynı olay, olgu ve ihlal iddialarının tekrarlandığı başvuruları mükerrer başvuru olarak değerlendirip reddetmektedir.

6100 sayılı Kanun'un 114. maddesine göre; aynı davanın, daha önceden açılmış ve hâlen görülmekte olmaması ile aynı davanın, daha önce kesin hükme bağlanmamış olması davanın esası hakkında yargılama yapılabilmesi için gerekli dava şartları arasında sayılmıştır. Kanun'un 115. maddesinin (2) numaralı fıkrasında da dava şartı noksanlığının tespit edildiği durumlarda davanın usulden reddine karar verileceği belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi önüne gelen başvurularda 6100 sayılı Kanun'un dava şartlarına ilişkin yukarıda yer verilen hükümlerini kıyasen uygulayarak sonuca ulaşmaktadır. Mahkeme, daha önce yapılmış bir başvuru henüz inceleme aşamasındayken yeni bir başvuru daha yapıldığı durumlar⁴² ile Mahkemece daha önce karara bağlanmış bireysel başvuruların tekrarlandığı durumlarda⁴³ başvurunun mükerrer başvuru niteliğinde olması nedeniyle reddine karar vermektedir.

³⁹ AYM, Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi, Ankara, 2017, s. 27.

⁴⁰ Anılan fıkra şöyledir: "Bireysel başvuruların incelenmesinde, bu Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hallerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır."

⁴¹ Anılan fıkra şöyledir: "Dava şartları şunlardır:

...

I) Aynı davanın, daha önceden açılmış ve hâlen görülmekte olmaması.

i) Aynı davanın, daha önce kesin hükme bağlanmamış olması."

⁴² Örnek olarak bkz., Türkiye İş Bankası A.Ş. Şubeleri, B.No: 2015/356, 22/9/2016, § 26.

⁴³ Örnek olarak bkz., Sadık Koçak ve diğerleri (2), B. No: 2013/5880, 10/3/2016, § 33.

Tüm kayıtların elektronik olarak tutulduğu bir ortamda başvuru yapanın mükerrer başvuru yapıp yapmadığı saniyeler içinde belirlenebilmekte ve mükerrer başvuru durumunda ikinci başvuru formu hiyerarşideki diğer kriterler kapsamında değerlendirilmeksizin reddedilmektedir. Elbette bu husus, yeni başvurunun öncekiyle tamamen aynı olması durumunda söz konusu olacaktır. Diğer bir ifadeyle başvuru Mahkeme önünde bir başvurusu bulunurken, farklı olaylara ve ihlal iddialarına ilişkin ikinci bir başvuru yapılabilir. Bu durumda başvuru yapanın, ikinci başvurusunda, başvuru formunda mahkeme önünde devam eden ilk başvurusunun numarasını belirtmesi gerekecektir.

AIHM de tarafları, şikâyetleri ve maddi olayları aynı olan başvuruları, ‘aynı içeriğe sahip’ başvurular olarak kabul etmekte⁴⁴, böyle bir durumun tespit edildiği başvuruları da kabul edilemez bulmaktadır.

1.4.2.4 Bireysel Başvuru Süresi

Bireysel başvurunun belli bir süre içinde yapılması gerekmektedir. Ülkeden ülkeye farklılık gösteren sürenin uzunluğu, bireysel başvuruya konu olacak işlemin yargı kararı, idari işlem ya da yasa olması durumuna göre de değişiklik göstermektedir. Yargı kararı ya da idari işleme karşı yapılacak başvurularda süre, kanun yolunun tüketilmesinden itibaren; yasaya karşı yapılacak başvurularda ise yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren işlemeye başlamaktadır. Eğer kamu gücü işlemine karşı kanun yolu bulunmuyorsa bu durumda süre işlemin yapılmasından itibaren işlemeye başlamaktadır.⁴⁵

Bireysel başvuru için süre koşulu aranması, onun olağanüstü bir yargı yolu olmasının sonucudur. Süre koşulu ile yargı kararlarının kesinliği ve hukuk güvenliği ilkeleri korunmuş olmaktadır.⁴⁶ Anayasa Mahkemesine göre de bireysel başvuruların belirli bir süre içerisinde yapılması zorunluluğu; hukuki güvenliği artırmak, yetkili

⁴⁴ Örnek olarak bkz. Pauger/Avusturya, B. No: 24872/94, 9/1/1995.

⁴⁵ GÖZTEPE, s. 81-82.

⁴⁶ SAĞLAM Musa, Bireylerin Anayasa Mahkemesine Başvurusu (Bir Reform Önerisi), Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl: 18, Sayı: 60, Eylül/Ekim 2005, s.160.

makamları ve diğer ilgili kişileri, uzayan süre boyunca belirsizlik altında kalmaktan korumak başka bir ifadeyle yargı kesinliği sağlamaktır.⁴⁷

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesi ile İÇTüzüğü'nün 64. maddesinde bireysel başvuru süresi düzenlenmiştir. Buna göre bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir.

AİHM ise iç hukuk yollarının tüketilmesi sürecinde verilen nihai karardan itibaren altı aylık süre içinde yapılan başvuruları kabul etmektedir. Başvurucu davasını AİHM önüne getirebilmek için normal şartlarda etkili ve yeterli olabilecek iç hukuk yollarını kullanmış olmalıdır.⁴⁸ Başlangıçtan itibaren başvuruçunun etkili bir iç hukuk yoluna sahip olmadığı belli ise, altı aylık süre şikâyet konusu eylemin yapıldığı tarihten veya böyle bir eylemi fark ettiği veya olumsuz sonuçlarını öğrendiği tarihten başlamaktadır.⁴⁹

1.4.2.4.1 Başvuru Süresinin Başlangıcı

Bireysel başvuru süresine riayet edilip edilmediğinin belirlenmesinde otuz günlük sürenin başlangıç anının tespiti önem arz etmektedir. Kanun ve İÇTüzük maddelerinde yer alan; “başvuru yollarının tüketildiği tarih” ve “ihlalin öğrenildiği tarih” ibarelerinden ne anlaşılması gerektiği Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlarla netlik kazanmıştır.

Haberdar olunmayan bir hususta başvuru yapılması mümkün olmadığından “başvuru yollarının tüketildiği tarih” ibaresinin “nihai kararın gerekçesinin öğrenilebildiği tarih” olarak anlaşılması gerekir.⁵⁰ Nitekim Anayasa Mahkemesi içtihadında somut olayın koşullarına göre nihai kararın gerekçesinin tebliğ tarihi⁵¹,

⁴⁷ Fikret Güney, B. No: 2013/1936, 18/9/2013, § 20; Deniz Baykal (1), B.No: 2013/7521, 4/12/2013, § 35.

⁴⁸ Örnek olarak bkz. Moreira Barbosa/Portekiz, B. No: 65681/01, 29/4/2004.

⁴⁹ Örnek olarak bkz. Dennis ve Diğerleri/Birleşik Krallık, B. No: 76573/01, 2/7/2002.

⁵⁰ AYM, ... Rehberi, s.34.

⁵¹ Mehmet Ali Kurtuldu, B.No: 2013/5504, 28/5/2014, § 27.

dava dosyasından suret alındığı tarih, başvuru tarihini beyan ettiği tarih⁵² öğrenme tarihi kabul edilerek başvuru süresinin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir.

Bazı durumlarda sürenin başlangıcını belirlemek oldukça karmaşık olabilmektedir. Örneğin Yargıtay Ceza Daireleri tarafından verilen kararların taraflara tebliğine ilişkin mevzuatta bir düzenleme bulunmadığından bu Daireler tarafından verilen nihai kararların başvuru tarihinden ne zaman öğrenildiğinin tespiti çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Anayasa Mahkemesi başvuru tarihini; Yargıtayda duruşma yapılmışsa tefhimle, cezanın infazı için yakalanmasıyla, müddetname/çağrı kağıdı/ödeme emrinin tebliğiyle veya dosyadan fotokopi alınmasıyla haberdar olduğunu kabul etmektedir.⁵³

Bu durumlardan hiçbirinin somut olaya uygun olmaması sürenin başlangıç tarihinin tespitini zorlaştırmakta ve muğlaklaştırmaktaydı. Anayasa Mahkemesi 2016 yılında bu karışıklığı gideren bir içtihat geliştirmiştir. Mahkeme, ceza yargılamalarında nihai kararın tebliğ edilmediği durumlarda bireysel başvuru yapmak isteyen ilgililerden kararın gerekçesinin ilk derece mahkemesine ulaşmasından ve böylece erişilebilir olmasından sonra özen yükümlülüğü kapsamında makul bir süre içinde karara erişmeleri ve karar gerekçesini öğrenmelerinin bekleneceğini belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, gerekçenin öğrenilmesi gereken makul süreyi üç ay olarak belirlemiştir. Bu tür durumlarda aksi tespit edilmediği müddetçe başvuru süresi bu üç ay geçtikten sonra başlayacaktır.⁵⁴

1.4.2.4.2 Mazeret Nedeniyle Başvuru Süresinin Kaçırılması

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasına göre haklı bir mazeret nedeniyle süresi içinde başvuruda bulunmamış kişilerin, mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ve mazereti belgeleyen delillerle birlikte

⁵² İlyas Türedi, B.No: 2013/1267, 13/6/2013, §§ 21-22.

⁵³ Özgür Çapkın, B.No: 2014/2546, 30/12/2014, §§ 22-24; Aydın Selçuk, B. No:2014/3194, 20/11/2014, § 24; Halil Aslan, B. No: 2014/3038, 10/12/2014, § 38; İlyas Türedi, §§ 21-22.

⁵⁴ Anayasa Mahkemesinde bu durum 3 ay + 30 gün kuralı olarak adlandırılmaktadır.

başvurulabilme imkânı bulunmaktadır. Bu takdirde Mahkeme, öncelikle başvuru sahibinin mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya reddeder.

Madde hükmünden de anlaşılacağı üzere hangi hâllerin haklı mazeret olduğunun önceden belirlenmesi mümkün değildir. Anayasa Mahkemesi başvuru tarafından ileri sürülen mazeretin haklı olup olmadığına somut olayın özelliklerini değerlendirerek karar vermektedir.⁵⁵

1.4.2.4.3 Başvurunun Yapıldığı Tarih

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre bireysel başvurular üç yolla kabul edilmektedir: Anayasa Mahkemesine doğrudan, diğer mahkemeler aracılığıyla veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla. İçtüzüğün 63. maddesine göre usulünce hazırlanan başvurular harç tahsil makbuzu ile birlikte bahsi geçen yerlerden birine teslim edildiğine başvuru sahibine ya da temsilcisine alındı belgesi verilmektedir. Alındı belgesinin verildiği tarih başvurunun yapıldığı tarih olarak kabul edilmektedir. Ceza infaz kurumlarında bulunan başvuru sahipleri, bireysel başvuru formunun temini, başvuru harcının yatırılması gibi bireysel başvuruya ilişkin işlemlerini cezaevi idaresi vasıtasıyla yapmakta olup, anılan başvuru sahiplerinin başvurularını cezaevi idaresine teslim ettikleri tarih başvuru tarihi olarak dikkate alınır.

1.4.2.4.4 Otuz Günlük Sürenin Hesaplanması

Otuz günlük başvuru süresi, 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (7) numaralı fıkrasının verdiği yetkiyle 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) 92. ve 93. maddelerine dayanılarak hesaplanmaktadır. Buna göre otuz günlük sürenin hesaplanmasında, tebliğ veya tefhimin yapıldığı ilk gün süre hesabında dikkate alınmamaktadır. Süre, ertesi günden itibaren başlamakta, son günün mesai bitiminde sona ermektedir. Resmi tatil günleri süreye dâhildir. Sürenin son gününün resmi tatil gününe rastlaması halinde, başvuru süresi tatili takip eden ilk iş günü mesai bitiminde sona ermektedir.

---

⁵⁵ Yasin Yaman, B.No: 2012/1075, 12/2/2013, § 25.

Ayrıca, 6216 sayılı Kanun ve İçtüzükte Anayasa Mahkemesinin adli tatile tabi olduğu yönünde herhangi bir hüküm bulunmadığından bireysel başvuru süresi adli tatilde de işlemeye devam etmektedir.⁵⁶ Yine, genel tatil olmayan bazı günlerde her ne kadar Başbakanlık tarafından yayımlanan genelgelerle kamu kurum ve kuruluşlarındaki çalışanların idari izinli sayılacağı belirtilse de anılan günlerde kamu kurumları açık olduğundan ve resmi işlemler devam ettiğinden, idari izin günlerinin süre hesabına herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.⁵⁷

1.4.2.5 Bireysel Başvuruda Düşme Kararı

6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (5) numaralı fıkrasında davadan feragat halinde, düşme kararı verilebileceği belirtilmiş, İçtüzüğün 80. maddesinde de düşme kararı verilebilecek durumlar sayılmıştır. Buna göre başvuru sahibinin davadan açıkça feragat etmesi⁵⁸, başvuru sahibinin davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması⁵⁹, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması⁶⁰, Komisyonlar veya Bölümlerce saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü⁶¹, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi hallerinde Bölümler ya da Komisyonlarca yargılamanın her aşamasında düşme kararı verilebilmektedir. Bununla birlikte, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hallerde Anayasa Mahkemesi bir başvuru hakkında düşme kararı vermek yerine incelemeye devam edebilir. AİHM kararları incelendiğinde AİHM'in de benzer durumlarda düşme kararı verdiği görülmektedir.⁶²

⁵⁶ Turgut Tayyar, B.No: 2013/7168, 15/10/2014, § 18.

⁵⁷ Abdulkadir Önen, B. No: 2014/16212, 28/9/2016, § 32.

⁵⁸ Örnek olarak bkz. İrfan Akkaya, B. No: 2012/69, 12/2/2013, §§ 16-17.

⁵⁹ Örnek olarak bkz. Ahmet Özışık, B. No: 2013/2714, 6/10/2015, § 28.

⁶⁰ Örnek olarak bkz. Babadağlar Gıda Tem. Nak. Oto. İnş. Turz. Taah. San. Ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2013/8525, 9/9/2015, §§ 23-24.

⁶¹ Örnek olarak bkz. Serkan Madsar, B. No: 2012/751, 16/10/2014, §§ 21-22; Fetih Ahmet Özer, B. No: 2013/6179, 20/3/2014, §§ 30-34; Sinan Aydın Aygün, B.No: 2014/923, 16/7/2014, § 18.

⁶² TEZCAN D., ERDEM M.R., SANCAKTAR O., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s.111; örnek bir karar için bkz. Scherer/İsviçre, B. No: 17116/90, 25/3/1994, § 32.

1.4.2.6 Bireysel Başvuruda Zaman Bakımından Yetki

6126 sayılı Kanun'un geçiş hükümlerinin düzenlendiği geçici 1. maddesinin 8. fıkrasında, Anayasa Mahkemesinin 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleyeceği belirtilmiştir. Nitekim, anılan tarihten önce kesinleşen⁶³ nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılan başvuruları Mahkeme zaman yönünden yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır. Anayasal hakka müdahale ne kadar önceki bir tarihte yapılmış olursa olsun, bununla ilgili işlem veya kararın kesinleşme tarihinin 23/9/2012 tarihinden sonra olması, Mahkemenin zaman yönünden yetkili olması için yeterlidir.

Zaman bakımından yetki için bir tarih belirlenmesi ve Mahkemenin yetkisinin geriye yürür şekilde uygulanmaması hukuk güvenliği ilkesinin bir sonucudur. Bu nedenle zaman bakımından yetki kamu düzenine ilişkindir, dolayısıyla başvurunun her aşamasında dikkate alınması gerekir.⁶⁴

AİHM, uluslararası hukukun genel kuralları (andlaşmaların geriye yürümezliği ilkesi) gereğince Sözleşme hükümlerinin bir Sözleşmecî Devlet bakımından Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten önce sona ermiş bir eylem veya bir olay veya bir durumun o devleti bağlamayacağını belirtmektedir.⁶⁵ Ancak Mahkeme'ye göre, onay tarihinden itibaren bütün devletlerin eylemleri ve ihmalleri Sözleşme'ye ve Protokollere uyum sağlamalıdır; daha sonraki olay (taraf devletin Sözleşmeyi onayladığı kritik tarihten sonraki), daha önce mevcut bir durumun sırf uzantısı olsa bile Mahkeme'nin yetkisine girer. Bununla birlikte, Mahkeme onay tarihinden önce meydana gelen olayları, bu tarihten sonraya uzayan bir tutum yarattıklarının kabulüyle ilgili olduğu ölçüde veya bu tarihten sonra meydana gelen olayların anlaşılması için göz önünde tutmaktadır.⁶⁶

⁶³ Kesinleşme; olağan kanun yollarının tüketilmesi veya bunun için öngörülen sürenin kanun yoluna başvurulmaksızın geçmesi ile gerçekleşir (Hasan Taşlıyurt, B.No: 2013/1213, 4/12/2013).

⁶⁴ Zafer Öztürk, B.No: 2012/51, 25/12/2012, § 18.

⁶⁵ Örnek olarak bkz. Blečić/Hırvatistan, B. No: 59532, 8/3/2006, § 70; Varnava ve Diğerleri/Türkiye, B. No: 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 ve 16073/90, 18/9/2009, § 130.

⁶⁶ Örnek olarak bkz. Hutten-Czapska/Polonya B. No: 35014/97, 19/6/2006, §§ 147-153.

Sözleşme organları, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden önce başlayan ama bu tarihten sonra devam eden ihlalin söz konusu olduğu durumlarda ise zaman bakımından yetkilerinin genişletilmesini kabul etmişlerdir.⁶⁷ Devam eden dava veya tutukluluk durumlarında onay tarihinden önce açılan fakat bu tarihten sonra devam eden şikâyetler bakımından özel bir durum doğmaktadır. Mahkeme'nin yargı yetkisi kritik dönemle sınırlı olmakla birlikte Mahkeme sık sık kendisine rehberlik etmesi için davanın bu tarihteki durumunu dikkate almaktadır.⁶⁸

Anayasa Mahkemesi de süregelen ihlal durumlarında, zaman bakımından Mahkeme'nin yetkisinin 23 Eylül'den önce başlayan ve bu tarihten sonrada devam eden ihlallerin değerlendirilmesi esnasında olayın 23 Eylül'den önceki bölümü için de kendini zaman bakımından yetkili görmekte ve bu tarihe kadar geçmiş süreleri de göz önünde tutmaktadır. Bugüne kadar verdiği kararlarda Mahkemenin bu tutumu özellikle makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin değerlendirilmesinde belirleyici olmuştur.

1.4.2.7 Bireysel Başvuruda Yer Bakımından Yetki

Anayasa Mahkemesinin yer bakımından yetki incelemesi AİHM kararlarında “ratione loci” kavramıyla ifade edilen incelemeyi anlatmaktadır. Bu incelemede temel hak ve özgürlüklere yapılan müdahalede devletin sorumluluk alanı -egemenlik alanı ile etkili şekilde kontrol ettiği bölgeler- üzerinden Mahkemenin yetkili olup olmadığı ele alınmaktadır. Bireysel başvuruya konu işlemin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin egemenlik yetkisini kullandığı coğrafi alanlardaki kamu gücü işlemi olması gerekmektedir. Türkiye'nin tanıdığı bir başka devletin egemenlik alanı içinde o devletin kamu gücü işlemleri nedeniyle haklarının ihlal edildiğini ileri sürenler Anayasa Mahkemesine başvuru yapamazlar.

⁶⁷ Örnek olarak bkz. DeBecker/Belçika, B. No: 214/56, 9/6/1958.

⁶⁸ Örnek olarak bkz. Hutten-Czapska/Polonya, §§ 152-153.

Devletin ülkesi dışında meydana gelen ve devletin egemenlik alanındaki bir kamu gücüyle ilgisi bulunmayan olaylara dayanan başvurular, yer yönünden yetkisizlik gerekçesiyle kabul edilemez bulunmaktadır.⁶⁹

AİHM, davalı devlet tarafından etkili bir şekilde kontrol edilen topraklarda meydana gelmiş olayları da Sözleşmecî devletin yetkisi içinde değerlendirmektedir. Bu kapsamda Mahkeme Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni (KKTC) Türkiye’nin egemenlik alanı içinde görmekte ve kamu gücünden kaynaklanan insan hakları ihlalleri nedeniyle Türkiye’yi sorumlu tutmaktadır.⁷⁰ Türkiye, KKTC’yi bağımsız bir devlet olarak tanımaktadır, dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin KKTC’yi yer bakımından yetkisi kapsamında değerlendirerek kabul edilebilir bulunduğu bir başvuru bulunmamaktadır.

1.4.2.8 Bireysel Başvuruda Konu Bakımından Yetki

Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetki incelemesi AİHM kararlarında “rationa materiae” kavramıyla ifade edilen incelemeyi anlatmaktadır. Bu incelemede ihlal edildiği ileri sürülebilecek hakların “ne”ler olduğu ele alınmaktadır.⁷¹

Anayasa’nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6216 sayılı Kanun’un 45. maddesinin (1) ve (3) numaralı fıkralarında Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisinin sınırı çizilmiştir. Buna göre bir başvurunun konu bakımından Anayasa Mahkemesinin yetkisi kapsamında olması için, kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın Anayasa ile AİHS’in ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokollerin ortak koruma alanında bulunuyor olması gerekir.

Türk Hukukunda bireysel başvuru yapılabilmesinin ilk koşulu başvuruçunun, AİHS çerçevesinde korunan bir temel anayasal hakkının bir kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasını ileri sürmesidir. Başvuruçunun ihlal edildiğini ileri sürdüğü hak,

⁶⁹ Ali Kemal Renklioğlu, B. No: 2012/171, 12/2/2013, §§ 13-17.

⁷⁰ Kıbrıs/Türkiye, B. No: 25781/94, 10/5/2001, §§ 75-81.

⁷¹ ŞİRİN Tolga, Bireysel Başvuru Usul Hukuku – Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 7, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi Ortak Projesi, 2018, s. 75.

Sözleşme kapsamındaki Anayasal bir hak değil ama başka bir hak ise, Mahkeme konu bakımından yetkisizlik nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verecektir.⁷² Bu itibarla ihlal iddialarının ele alınabilmesi için Anayasa ve Sözleşme'nin “ortak koruma alanı”nda yer alan bir temel hak ve özgürlüğe yönelik olması gerekmektedir.⁷³

Nitekim Anayasa Mahkemesi, çalışma hakkı⁷⁴, kamu hizmetine girme hakkı⁷⁵, sosyal güvenlik hakkı⁷⁶, adaletli bir ücret edinme hakkı⁷⁷ gibi Anayasa'da bulunan ancak AIHS'de yer almayan sosyal haklarla ilgili yapılan başvuruları konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

AIHM, bir şikâyetin konu bakımından yetkisi dâhilinde kalabilmesi için başvuru tarafından dayanılan hakkın, yürürlüğe girmiş olan Sözleşme ve Protokollerle korunmuş olması gerektiğini belirtmektedir. Örneğin; kendi kaderini tayin hakkı⁷⁸, yabancı ülke vatandaşlarının Sözleşmeci bir Devlete girme ve oturma hakkı⁷⁹ ile ilgili başvurular - bu haklar, Sözleşme tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlükler arasında yer almadığından – Mahkeme tarafından kabul edilemez bulunmaktadır.

Öte yandan bireysel başvurunun konusunu sadece kamu gücüne dayalı olarak gerçekleştirilen işlem ve eylemler oluşturmaktadır. Bu nedenle hukuk hayatındaki her türlü eylem ve işlemler bireysel başvuruya konu olamazlar.

Kamu gücü kavramı ise bütün devlet organlarını yani yasama, yürütme ve yargı organlarını içermektedir. Dolayısıyla bireysel başvurunun konusu, yasama organının yaptığı kanunlar ya da diğer işlemler olabileceği gibi, idarenin işlemleri ve mahkeme

---

⁷² DOĞRU, s.108.

⁷³ Mehmet Yiğiner, B.No:2014/1944, 23/7/2014, § 20.

⁷⁴ Mustafa Kupal, B. No: 2013/7727, 4/2/2016, § 44.

⁷⁵ Serkan Acar, B. No: 2013/1613, 2/10/2013, § 24.

⁷⁶ Mehmet Hadi Tunç, B. No: 2013/1958, 7/7/2015, § 28.

⁷⁷ Halil Üstündağ, B. No: 2013/5062, 14/1/2014, § 34.

⁷⁸ X/Hollanda, B. No: 7230/75, 4/10/1976.

⁷⁹ Peñafiel Salgado/İspanya, B. No: 65964/01, 16/4/2002.

kararları da olabilir.⁸⁰ Kamu gücü işlemleri; yasama, yürütme ve yargı organlarınca yapılan işlemleri kapsar.⁸¹

Bireysel başvuru konusunun kamu gücü davranışının, bir eylem ya da işlem gibi olumlu bir davranış olabileceği gibi, yapılması gereken bir işlem ya da eylemin yapılmaması biçiminde olumsuz bir davranış olması da mümkündür.

Bireysel başvuruya konu olabilecek işlemler, bireyler bakımından bağlayıcı ve emredici kamu gücü işlemleri olması nedeniyle; bağlayıcı olmayan işlemler, genel direktifler, kurum içi görüş bildirimleri, bilirkişi raporları, öneri ya da tavsiyeler bireysel başvuruya konu edilemez.⁸²

Ayrıca, 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasına göre Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler⁸³ bireysel başvurunun konusu olamayacağı gibi yasama işlemleri⁸⁴ ile düzenleyici idari işlemler⁸⁵ aleyhine de doğrudan bireysel başvuruda bulunulamaz.

1.4.2.9 Bireysel Başvuruda Kişi Bakımından Yetki

Anayasa Mahkemesinin kişi bakımından yetki incelemesi AİHM kararlarında “ratione personae” kavramıyla ifade edilen incelemeyi anlatmaktadır. Bu incelemede başvuru ehliyeti olup olmadığı, mağdur sıfatının bulunup bulunmadığı, temsilcilik durumu ile başvurusunun Türkiye Cumhuriyeti aleyhine yapılıp yapılmadığı ele alınmaktadır.⁸⁶

⁸⁰ MELLINGHOF Rudolf (F. Almanya Anayasa Mahkemesi Üyesi), Federal Almanya Cumhuriyetinde Anayasa Şikâyeti, Anayasa Yargısı, Yıl: 2009, Sayı: 26, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 36

⁸¹ 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinde başvuru dilekçesine eklenmesi gerekli belgeler arasında “ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı veya örneği”nden söz edilmesi, bunun idari bir işlem ya da yargısal karar olabileceğinin göstergesidir.

⁸² AYM, 66 Soruda ..., s.6.

⁸³ Örnek olarak bkz.: Abdurrahman Akyüz, B. No: 2012/620, 12/2/2013, §§ 19-20; Nesin Kayserilioğlu (3), B.No: 2013/1581, 16/4/2013, §§ 14-16.

⁸⁴ Örnek olarak bkz.: Arif Güneş, B. No: 2012/837, 5/3/2013, §§ 13-19.

⁸⁵ Örnek olarak bkz.: Serkan Acar, B. No: 2013/1613, 2/10/2013, § 37.

⁸⁶ ŞİRİN, Bireysel Başvuru... s.14.

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasına göre herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilmektedir.

6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinde bireysel başvuru hakkına sahip olan kişiler daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Anılan maddenin (1) numaralı fıkrasında bireysel başvuru hakkına sahip olabilmek için gerekli üç temel koşula yer verilmiştir. Buna göre; başvuruya konu edilen ve ihlale yol açtığı ileri sürülen kamu gücü eylem veya işleminden ya da ihmalden dolayı başvurusunun; “güncel bir hakkının ihlal edilmesi⁸⁷” ile bu ihlalden başvurusunun “kişisel olarak⁸⁸” ve “doğrudan⁸⁹” etkilenmiş olması gerekir.

Mahkeme, başvuruçularda mağdur olma zannı ve kuşkusunun mağdurluk statüsünün varlığı için yeterli olmadığını belirtmiştir.⁹⁰ Yine Mahkeme, halk davası olarak nitelenen durumlarda⁹¹ başvurusunun mağdur statüsü bulunmadığından başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır.

⁸⁷ Anayasa Mahkemesi, adil yargılanma hakkının ihlali iddiasına yönelik olarak İnsan Hakları Tazminat Komisyonunca ödenen tazminat tutarının yeterli görülmesi (Ramazan Acar, B.No:2013/7939, 15/12/2015) nedeniyle; geçici koruma statüsüne alınma sebebiyle sınır dışı edilmesi mümkün olmayan başvurusunun sınır dışı edilme işlemlerine karşı başvurusu (K.A. (2) [GK], B. No: 2014/13044, 11/11/2015) nedeniyle mağduriyetin güncelliğinin bulunmadığına karar vermiştir.

⁸⁸ Anayasa Mahkemesi, siyasilerin genel söylemlerine ilişkin yapılan başvuruyu (Nurettin Polat, B.No:2014/9053, 7/7/2015); velayeten açtıkları dava dolayısıyla anne ve babanın adil yargılanma hakkının ihlal edildiği yönündeki şikayeti (Uğur Sağlamtaş ve diğerleri, B.No: 2013/2960, 23/3/2016) kamu gücü müdahalesinden kişisel olarak etkilenmiş olma koşulu sağlanmadığından kişi yönünden yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

⁸⁹ Anayasa Mahkemesi, davada taraflardan birini vekâleten temsil eden kişinin adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair başvuruyu (Tuğba Arslan [GK], B. No: 2014/256, 25/6/2015, §§ 29-31); Sayıştay yargılamasında hakkında hüküm verilen sorumlulardan olmayan kişinin başvurusunu (A. Z. [GK], B. No: 2013/3228, 10/12/2015) kamu gücü müdahalesinden doğrudan etkilenmiş olma koşulu sağlanmadığından kişi yönünden yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

⁹⁰ Onur Doğanay, B.No: 2013/1977, 9/1/2014, § 45.

⁹¹ Örnek olarak bkz., imar işlemlerine karşı işlemlerin doğrudan muhatabı olmayan kişiler tarafından yapılan başvuru (Tezcan Karakuş Candan ve diğerleri, B. No: 2014/5809, 10/12/2014; Yüksek Seçim Kurulu kararlarının başvurusunun haklarına bir müdahale oluşturmadığı durumda yapılan başvuru (Mahmut Tanal ve diğerleri (2), B.No: 2014/11438, 23/7/2014)

Başvuruculardan şikâyete konu ettikleri tedbirden doğrudan etkilendiklerini ikna edici şekilde ortaya koymaları beklenmektedir.

Gerek Anayasa’da gerek 6216 sayılı Kanun’da herkesin bireysel başvuru yapabileceği belirtilmiştir. Yani hem gerçek hem tüzel kişilere bireysel başvuru dava ehliyeti tanınmıştır.

6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancıların bireysel başvuru yapabilme imkânı yoktur. Kanun’un, gerçek kişiler yönünden tek istisnası bu hükümdür. 6216 sayılı Kanun ile bu hususun dışında herhangi bir sınırlama getirilmemiş olması, usul hukuklarında gösterilen dava ve fiil ehliyeti haizliği koşulunun aranmadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla belirtilen istisna dışında, milliyeti, ikamet yeri, medeni statüsü veya hukuki ehliyeti ne olursa olsun, herkes bireysel başvuruda bulunabilir.

6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru yapma hakkı tanınmamıştır. Osman Doğru, Anayasa Mahkemesi’nin burada geçen kamu tüzel kişisi kavramını özerk bir kavram olarak ele alarak, davalar temelinde yorumlaması gerekebileceğini⁹² düşünmektedir. Ancak yetkisini Anayasa’dan alan Anayasa Mahkemesi’nin ulusal mevzuattan bağımsız hareket etmesi Mahkemenin yargı yetkisinin sınırları dışına çıkması sonucunu doğurabilir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuruları kabul etmeye başladığı tarihten bugüne kadar kamu tüzel kişileri tarafından yapılan bireysel başvuruları kabul edilemez bulmuştur.⁹³

AIHM’in de kamu tüzel kişisi kavramını esnek yorumladığını söylemek mümkün değildir. AIHM’e göre bir belediye⁹⁴ veya belediyenin kamu otoritesini

⁹² DOĞRU, Osman, s. 100.

⁹³ Örnek olarak bkz., Büğdüz Köyü Muhtarlığı, B.No: 2012/22, 25/12/2012; İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, B.No: 2013/1430, 21/11/2013; Ballıdere Belediye Başkanlığı, B.No: 2012/1327, 12/2/2013.

⁹⁴ Örnek olarak bkz. Döşemealtı Belediyesi/Türkiye, B. No: 50108/06, 23/3/2010.

kullanan bir iştiraki⁹⁵ AİHS'in 34. maddesine dayanarak bir başvuru yapma hakkına sahip değildir. AİHM ayrıca, Devletin kendisine ait bir şirketin eylem ve ihmallerinden dolayı Sözleşme'deki sorumluluğundan kurtulabilmesinin, şirketin devletten kurumsal ve işleyiş açısından yeterince bağımsız olması koşuluna bağlı olduğunu belirtmektedir.⁹⁶

Diğer taraftan 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrası özel hukuk tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapma hakkını tüzel kişiliğe ait hak ihlali iddialarına özgülemiştir. Bu itibarla özel hukuk tüzel kişileri (dernekler, vakıflar, sendikalar, siyasi partiler, şirketler vb.), doğalarına ve faaliyet alanlarına⁹⁷ uygun olarak yararlanabildikleri eşitlik, mülkiyet hakkı, çalışma özgürlüğü, kanuni hâkim ilkesi, örgütlenme özgürlüğü, hak arama özgürlüğü gibi temel haklar bakımından bireysel başvuru yoluna başvurabilirler.⁹⁸ Yaşam hakkı, işkence yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, aile yaşamına saygı hakkı, evlenme hakkı, ölüm cezası yasağı gibi haklar⁹⁹ doğası gereği tüzel kişiliğe özgü olamayacağı için özel hukuk tüzel kişilerinin bu haklarla ilgili yapacakları başvurular kabul edilemez bulunacaktır.

1.4.2.10 Bireysel Başvuruda Başvuru Yollarının Tüketilmesi

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralı, genel olarak, temel hak ve özgürlüklere ilişkin ihlal iddialarını inceleme ve ihlalin nedenlerini ortadan kaldırma yetki ve görevi ile donatılmış, olağan başvuru mekanizmalarının bireysel başvuru yapılmadan önce usulüne uygun olarak tüketilmesi, ilk elden ihlalin sonuçlarını ortadan kaldıracak veya ihlali önleyecek bu mekanizmalardan sonuç alınmadığı durumlarda bireysel başvuru yoluna başvurulabilmesidir.

Şüphesiz başvuru yollarının tüketilmesi kuralını, uluslararası bir mahkeme olan AİHM için iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralını, ulusal fakat insan hakları

⁹⁵ Örnek olarak bkz. Municipal Section Antiily/Fransa, B. No: 45129/98, 23/11/1999.

⁹⁶ Mykhaylenky ve Diğerleri/Ukrayna, B. No: 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02, ve 42814/02, 6/6/2005, §§43-45.

⁹⁷ GÖREN, s. 306.

⁹⁸ GÖZTEPE, s. 52-53.

⁹⁹ ŞİRİN, Bireysel Başvuru ..., s.33.

yargılaması görevini üstlenmesi sebebiyle olağan yargı kurumlarından ayrılan Anayasa Mahkemesi için başvuru yollarının tüketilmesi kuralı olarak anlamak gerekir.

Bununla birlikte, kavram farkına rağmen her iki kural da insan hakları yargılaması yapmakla görevli Mahkemenin (gerek AİHM gerek Anayasa Mahkemesi) bireysel başvuruları inceleme yetkisinin kural olarak ulusal hukukta öngörülen olağan kanun yollarının tüketilmesi ile başlayacağını anlatır.

AİHS'in 35. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre: “*Mahkeme’ye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde başvurulabilir.*”

İç hukuk yollarını tüketme yükümlülüğü, Uluslararası Adalet Divanınının 21 Mart 1959 tarihli *Interhandel* kararında (*İsviçre v. Amerika Birleşik Devletleri*) belirtildiği gibi, uluslararası örf ve adet hukukunun bir parçasıdır. Bu kural, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (madde 41(1)(c)) ve Seçmeli Protokolü (madde 2 ve 5(2)(b)), İnsan Hakları Amerikan Sözleşmesi (madde 46) ve İnsan ve Halkların Hakları Şartı (madde 50 ve 56(5)) gibi, diğer uluslararası insan hakları andlaşmalarında da yer alır.

Söz konusu insan hakları olduğunda dahi uluslararası sözleşmeler öncelikle devletlerin egemenlik hakkına atıf yapmakta, ihlalin öncelikle devletin kendisi tarafından giderilmesi için gerekli önlemlerin alınması beklenmektedir.

Dolayısıyla madde metninden çıkarılabilecek en önemli sonuç diğer uluslararası Sözleşmelerde olduğu gibi AİHS tarafından kurulan temel hak ve özgürlükleri koruma sisteminin, ikincilik ilkesine dayandığıdır. Bu itibarla Sözleşme’nin uygulanmasını sağlama görevinin, öncelikle Sözleşme’ye Taraf Devletlere ait olduğu; AİHM’in sadece devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde devreye gireceği temel hak ve özgürlükleri koruma mekanizmasının temel prensibidir.¹⁰⁰

¹⁰⁰AİHM, Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s.7.

AIHM kendisine yapılan bireysel başvurularda insan haklarını koruyan ulusal sistemlere ikincil bir koruma sistemi rolünü üstlenmeyi amaçladığını sıklıkla vurgulamış, ulusal hukukun Sözleşme'ye uygunluğu konusundaki sorunları karara bağlama fırsatına ilk olarak ulusal mahkemelerin sahip olmasının daha uygun olduğunu belirtmiştir.¹⁰¹

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasına göre: "*...Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.*"

30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre de: "*İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmiş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.*"

Anılan Anayasa ve Kanun maddelerinden de anlaşılacağı üzere bireysel başvuru, ikincil nitelikte bir kanun yolu olarak kabul edilmiş, Anayasa Mahkemesi de kabul edilebilirlik incelemesi yaparken bireysel başvuru yolunun ikincil niteliğini göz önünde bulundurarak, temel hak ihlallerini gidermede öncelikli görevin derece mahkemelerinde olduğunu belirtmiş ve başvurucuya kanun yollarının tüketilmesi koşulunu zorunlu kılmıştır.¹⁰²

Mahkeme, temel hak ve özgürlüklere saygının, devletin tüm organlarının uyması gereken bir ilke olduğunu, bu ilkeye uygun davranılmadığı takdirde, ortaya çıkan ihlale karşı öncelikle yetkili idari mercilere ve derece mahkemelerine başvurulması gerektiğini, verdiği kararlarda oldukça net bir biçimde ortaya koymuştur.¹⁰³

Uluslararası alanda devletlerin egemenlik haklarına saygı ilkesi nedeniyle iç hukuk yollarının tüketilmesi gerektiği yönündeki kural pratikte AIHM önünde esas

¹⁰¹ A, B ve C/İrlanda, B.No:25579/05, 16/12/2010, §142.

¹⁰² Necati Gündüz ve Recep Gündüz, B. No: 2012/1027, 12/2/2013, §§ 19, 20; Güher Ergun ve diğerleri, B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 26.

¹⁰³ Örnek olarak; Doğan Kasadolu, B. No: 2012/670, 26/3/2013, § 18; Ayşe Zıraman ve Cennet Yenyurt, B. No: 2012/403, 26/3/2013, § 16.

incelemesi yapılabilecek başvuru sayısını azaltarak iş yükü ile mücadeleyi de sürdürülebilir kılmaktadır.

AİHM önünde incelenmeyi bekleyen dosya sayısı son yıllarda ek protokollerin kabul edilmesi ve AİHS'nin koruma sisteminin genişlemesi nedeniyle önemli ölçüde artmıştır.¹⁰⁴ 31 Ağustos 2010 tarihi itibarıyla Mahkeme'nin önünde 130,000'den fazla başvuru bulunmaktadır. Ancak bu başvuruların çok büyük bir bölümü (%95'ten fazlası), Sözleşme'de yer alan kabul edilebilirlik kriterlerinden birini yerine getirmediği gerekçesiyle, esastan incelenmeksizin reddedilmektedir.¹⁰⁵ Kabul edilemez bulunan başvuruların önemli bir kısmının reddedilme gerekçesi ise iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralına uyulmamasıdır.

Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru sürecinin başladığı 23/9/2012 tarihinden itibaren giderek artan başvuru dosyası ile karşı karşıya kalmıştır. 23/9/2012 tarihinden 23/12/2014 tarihine kadar geçen iki yıl içinde Mahkemeye yapılan toplam başvuru sayısı 26641'dir. Mahkeme bu süre içinde 11146 başvuruyu karara bağlamış, bu başvurulardan 6460 tanesi kabul edilebilirlik kriterlerinden birini yerine getirmediği gerekçesiyle, esastan incelenmeksizin reddedilmiştir.¹⁰⁶ Mahkemenin web sayfasında kabul edilemezlik kararlarının, kabul edilebilirlik kriterleri yönünden istatistiki dağılımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesinin yayımlanan kararları göz önünde bulundurulduğunda, AİHM'de olduğu gibi kabul edilemez bulunan başvuruların önemli bir kısmının reddedilme gerekçesinin başvuru yollarının tüketilmesi kuralına riayet edilmemesi olduğu düşünülmektedir.

Dolayısıyla AİHM'de olduğu gibi Anayasa Mahkemesinde de başvuru yollarının tüketilmesi kuralının önemi açık olarak gözükmekte ve bu kuralın anlamı, uygulanması, tüketilmesi gerekli yargı koluna göre ortaya çıkan farklılıklar vb., her iki Mahkemenin de bu konudaki içtihatlarının incelenmesini gerektirmektedir.

¹⁰⁴ REID Karen; A Practitioner's Guide To The European Convention On The Human Rights, Thomson, Sweet and Maxwell, London, 2008, s.2.

¹⁰⁵ AİHM, ... Rehberi, s.7.

¹⁰⁶ <http://www.anayasa.gov.tr/BireyselBasvuru/Istatistikler/>, E.T. :16/2/2015.

1.4.2.11 Bireysel Başvurunun Açıkça Dayanaktan Yoksun Olması

Bir bireysel başvurunun hem maddi hem de hukuki açılardan temeli bulunmalıdır.¹⁰⁷ Aksi takdirde Mahkeme 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesine göre başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması sebebiyle kabul edilemezliğine karar verebilecektir.

Başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olup olmadığına ilişkin inceleme her ne kadar niteliği itibariyle esasa ilişkin bir inceleme olarak değerlendirilebilse de ilk inceleme ile hemen kabul edilemez olduğuna karar verilebilecek bir başvuru niteliği taşıyorsa, bu başvurunun açıkça dayanaktan yoksun bir başvuru olduğu söylenebilir.

Mahkemenin içtihadı dikkate alındığında açıkça dayanaktan yoksunluk halinin birkaç durumda ortaya çıktığı görülmektedir:

- Kanun yolu şikâyeti
- Kanıtlanamamış şikâyetler
- Bir ihlalin olmadığına açık olduğu şikâyetler
- Karmaşık ve zorlama şikâyetler

AİHM de benzer şekilde, bir başvurunun konusu üzerinde yapılan ön inceleme, herhangi bir şekilde Sözleşme'de güvence altına alınan bir hakkın ihlal edildiği görüntüsü vermiyorsa ve bu nedenle normal şartlarda bir son karar ile sonuçlanacak esastan incelemeye devam edilmeden hemen başlangıçta kabul edilemez bulunabilecek olan bir başvuru ise, bu başvuruyu 'açıkça temelsiz' başvuru olarak kabul etmektedir. Açıkça temelsiz başvuruların büyük bir çoğunluğu, tek yargıç veya üç yargıçlı komite tarafından tartışmasız bir şekilde (de plano) kabul edilemez bulunmaktadır.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ DOĞRU, s.110.

¹⁰⁸ AİHM, ... Rehberi, s.69.

1.4.2.11.1 Kanun Yolu Şikâyeti

Anayasa Mahkemesi ilke olarak bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanması, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması, yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi ile kişisel bir uyuşmazlığa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmamasının bireysel başvuru incelemesine konu olamayacağını belirtmiştir. Mahkemeye göre Anayasa’da yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece ya da açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi ve hukuki hatalar bireysel başvuru kapsamında ele alınamaz. Bu durumda, derece mahkemelerinin delilleri takdirinde bariz bir şekilde keyfilik bulunmadıkça Anayasa Mahkemesinin bu takdire müdahalesi söz konusu olamaz.¹⁰⁹

AİHM’in görevi ise Sözleşmeciler Devletlerin Sözleşme’yi (ve buna bağlı Protokolleri) kabul ederek insan hakları konusunda üstlendikleri taahhütlere uyup uymadıklarını incelemek olup Sözleşmeciler Devletlerin hukuk sistemlerine doğrudan müdahale yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle Sözleşme tarafından korunan hak ve özgürlükler ihlal edilmedikçe AİHM, bir ulusal mahkeme tarafından işlenen maddi ve hukuki hataları ele alamaz, iç hukuk kurallarını yorumlayamaz, delil değerlendirmesi yapamaz. Aksi durum AİHM’in yetkisini aşması sonucunu doğurur.¹¹⁰

1.4.2.11.2 Kanıtlanamamış Şikâyetler

Başvurucunun somut olguları ortaya koyamadığı ve iddialarına dayanak olan belgeleri sunamadığı¹¹¹; bir takım belgeler sunmakla birlikte bu belgeler ile ihlal iddiaları arasında bir illiyet bağı kuramadığı, açıklama getiremediği¹¹²; sadece ilgili Anayasa maddesine atıf yaptığı fakat illiyet kurmadığı ve anlattıklarından hak ihlaline

¹⁰⁹ Erdinç Engin, B.No: 2012/695, 12/2/2013, § 22.

¹¹⁰ AİHM, ... Rehberi, s. 70.

¹¹¹ Abdullah Doğtaş, B.No: 2012/1123, 26/6/2014, § 36.

¹¹² S.S.A., B. No: 2013/2355, 7/11/2013.

yönelik bir sonucun çıkarılmadığı şikâyetler¹¹³ AİHM tarafından olduğu gibi¹¹⁴ Anayasa Mahkemesince de kanıtlanamamış şikâyet olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁵

1.4.2.11.3 Bir İhlalin Olmadığının Açık Olduğu Şikâyetler

Bir ihlalin olmadığı daha ilk bakışta (prima facie) esasa girmeye gerek bırakmayacak netlikte ise başvuru açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulunmaktadır.¹¹⁶

Başvuru, kabul edilebilirliğe ilişkin diğer bütün şekil şartlarını sağlamasına ve kanun yolu şikâyeti niteliğinde olmamasına rağmen, Anayasa ve AİHS'in ortak koruma alanında bulunan temel haklardan birinin ihlal edildiğine dair herhangi bir belirti sunmuyorsa, açıkça dayanaktan yoksunluk gerekçesiyle kabul edilemez nitelikte bulunmaktadır.¹¹⁷

AİHM de bir başvuru kabul edilebilirlikle ilgili bütün biçimsel koşulları taşımasına, Sözleşme'yle bağdaşır olmasına ve dördüncü derece mahkemesi şikâyeti oluşturmamasına rağmen, Sözleşme'de güvence altına alınan haklardan birinin ihlaline ilişkin bir belirti sunmuyorsa, bu tür başvuruları açıkça temelsiz bulmaktadır. Mahkeme, her hangi bir keyfilik veya adil yargılanma ilkesine aykırılık işareti bulunmayan ve amaçlar ile araçlar arasında orantısızlık görüntüsü bulunmayan olaylara ilişkin şikâyetler ile esasa ilişkin göreceli basit diğer sorunları açıkça temelsiz bularak açık ve görünür bir ihlalin olmadığına karar vermektedir.¹¹⁸

1.4.2.11.4 Karmaşık ve Zorlama Şikâyetler

Bireysel başvurunun başladığı tarihten itibaren bugüne kadar geçen sürede Anayasa Mahkemesi tarafından karmaşık ve zorlama şikâyet olduğu gerekçesiyle

¹¹³ Yağız Teks. ve Gıda Ürünleri Ltd. Şti., B.No: 2012/650, 5/12/2013.

¹¹⁴ Trofimchuk/Ukrayna, B. No: 4241/03, 31/5/2005; Baillard/Fransa, B. No: 6032/04, 25/9/2008.

¹¹⁵ ŞİRİN Tolga, Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 164-165.

¹¹⁶ ŞİRİN, a.g.e., s. 168.

¹¹⁷ Örnek olarak bkz., Miras Müm. İnş. Taah. A.Ş., B.No:2012/1056, 16/4/2013.

¹¹⁸ AİHM, ... Rehberi, s. 71-73.

açıkça dayanaktan yoksun bulunmuş bir başvuru bulunmamaktadır. Bu nedenle Mahkemenin ne tür başvuruları karmaşık ve zorlama şikâyet kapsamında değerlendireceği bilinmemektedir.

AİHM bünyesinde hazırlanan Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberinde, AİHM'in, başvuru tarafından şikâyet edilen maddi olayların ve ihlal iddialarının anlaşılmasını objektif olarak imkânsız kılacak kadar çok karmaşık olan şikâyetleri açıkça temelsiz bularak reddedeceği belirtilmektedir. Rehberde, aynı durumun, zorlama şikâyetler, yani objektif olarak imkânsız, açıkça uydurulmuş veya açıkça sağduyuya aykırı olaylarla ilgili şikâyetler için de geçerli olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁹ Bununla birlikte söz konusu Rehberde AİHM tarafından bu yönde verilmiş bir karara atıf yapılmamıştır. Bu tezin yazıldığı tarihte HUDOC üzerinden yapılan araştırmada da AİHM tarafından bu yönde verilmiş herhangi bir karara rastlanılmamıştır.

1.4.2.12 Bireysel Başvuruda Anayasal Önem Kriteri

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre Anayasa Mahkemesi, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvuru önemli bir zarara uğramadığı başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilmektedir.

Mahkemenin önemsiz olduğu gerekçesiyle bir bireysel başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verebilmesi için şu iki unsurun birlikte bulunması gerekir:

a) Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan bir başvuru olması

Anayasa'nın yorumlanması, Anayasa'nın bir hükmünün, gerekirse diğer hükümlerle veya bir bütün olarak ele alınarak, içerdiği genel ilkeleri tespit etmek anlamına gelir. Anayasa'nın uygulanması ise genel ilkelerle ortaya çıkarılan

---

¹¹⁹ AİHM, ... Rehberi, s.79.

yükümlülüğe somut olayda kanun gücünün aykırı davranıp davranmadığının belirlenmesidir.

b) Başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı bir başvuru olması

Bir başvurunun esastan incelenebilmesi için başvuru objektif olarak önemli bir zarara uğramış olmalıdır. Yani hak ihlali Mahkeme tarafından incelenmeyi gerektirecek asgari seviyeye ulaşmış olmalıdır.

Dolayısıyla bir başvurunun kabul edilemez bulunması için, hem anayasal açıdan hem de başvuru açısından önemsiz olduğunun tespit edilmesi gerekir. Başvurular değerlendirilirken bu kriterin göz önünde bulundurulması, Mahkemenin zamanını önemsiz başvurularla harcayarak, ciddi hak ihlallerini yeteri kadar ayrıntılı değerlendirememesinin önüne geçecektir.

Anayasa Mahkemesinin Anayasa'yı yorumlama ve uygulama görevinin herhangi bir başvuru kapsamındaki sübjektif haktan daha önemli olduğu açıktır. Bireysel başvurunun ikincilik niteliğinin yansıması olarak Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan olağan başvuru yollarının tüketilmesi koşulu dikkate alındığında temel hak ve özgürlüklerin korunmasında kamu makamları ve yargı mercilerinin öncelikli rollerinin olduğu görülmektedir. Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi bakımından yenilik taşımayan her başvurunun Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmesini amaçlamak için mahiyetine uygun ve sürdürülebilir bir yöntem değildir.¹²⁰

AİHS'de önemli bir zararın bulunmaması olarak adlandırılan bu kriter, AİHM'in, artan iş yükü ile mücadele etmek üzere aldığı önlemlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. İş yükünün giderek artması karşısında esastan incelemeyi gerektiren davalara yoğunlaşabilmek amacıyla sisteme eklenen önlemlerden biridir. 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe giren 14 No.lu Protokolle Sözleşme'nin 35. maddesindeki kriterlere eklenmiştir. Sözleşme'nin 35. maddesinin 3 numaralı fıkrasının (b) bendine

¹²⁰ K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016, § 53.

göre Sözleşme ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esastan incelenmesini gerektirmediği sürece, başvuranın önemli bir zarar görmemiş olduğu durumlarda bireysel başvuru kabul edilemez bulunur. Ancak ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir dava bu gerekçe ile reddedilemez.

Bu kriter Mahkeme'ye, yargıçların "küçük" davalara bakmamaları gerektiği şeklindeki ilke gereğince, küçük gördüğü davaları reddetme imkanı vermektedir ("de minimis non curat praetor").¹²¹

1.4.3 Esas İnceleme

Komisyonlar ya da belirli şartlar altında Bölümlerce kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas bakımından incelenmesi Bölümler tarafından yapılmaktadır. Bölümler bir başkanvekili başkanlığında dört üye ile toplanmaktadır. Bölümler, bireysel başvuruları incelerken öncelikle 6216 sayılı Kanun'da ve Mahkeme İçtüzüğünde yer alan kurallara uymak zorundadır. 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (7) numaralı fıkrasına göre Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hallerde ise ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümlerinin uygulanması gerekmektedir.

Bireysel başvuruların dosya üzerinden incelenmesi usulü benimsenmiştir. Buna rağmen 49. maddenin (4) numaralı fıkrasına göre Mahkeme'nin gerekli görmesi halinde duruşma yapabilmesi mümkündür.

Bölümler Başraportülüğünce yapılan inceleme sonrasında yukarıda belirtilen kabul edilebilirlik kriterleri değerlendirilerek kabul edilemezlik kararı verilebileceği gibi, ihlal olduğu sonucuna varılırsa esas hakkında karar verilebilir.

49. maddenin (2) numaralı fıkrasına göre bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi halinde, başvurunun bir örneği Adalet Bakanlığına bildirilir. Bakanlık gerekli görürse başvurulara ilişkin olarak açıklama gönderebilir.

---

¹²¹ AİHM, ... Rehberi, s. 80.

6216 sayılı Kanun, Bölümler tarafından yapılacak incelemeyi, başvuruya konu edilen kamu işleminde bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve varsa bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesiyle sınırlamıştır. Bu sınırlamanın dışına çıkılarak kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılması mümkün değildir.¹²²

1.4.3.1 Geçici Tedbir Kararı Alabilme İmkânı

Bireysel başvuru, niteliği gereği, kesin karar ve işlemler aleyhine yapılması gerektiğinden, başvuruya konu karar ya da işlemin yürürlüğü üzerinde etkisi yoktur. Dolayısıyla incelemenin sonuçlandırıldığı ana kadar bireyi, kamu gücü işleminin etkisinden koruyucu işlevi bulunmamaktadır. Bu yüzden bireysel başvuru başarıya ulaşmış bile olsa Mahkemenin kararının bireyin temel hakkının korumaya yönelik bir etkisinin kalmaması olasılığı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerle 6216 sayılı Kanun'un 49. maddenin (5) numaralı fıkrası ile kamu gücü işlem ve eylemi nedeniyle ortaya çıkabilecek ağır zararları ve Anayasa Mahkemesi kararlarının işlevsiz kalmasını önlemek için bireysel başvuruda geçici tedbire hükmedebilme imkânı tanınmıştır.

Tedbir, özellikle başvurucunun temel bir hakkının korunması bakımından zorunluluğun ortaya çıkması halinde söz konusu olabilir. Örneğin bir mültecinin sınır dışı edilmesi, tutuklanma tehlikesinin bulunması gibi.

Kanunda, tedbir kararı verme yetkisi Bölümlere verilmiştir. Komisyonlarca bu konuda herhangi bir karar alınabilmesine olanak bulunmamaktadır. Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verebilir. Tedbire karar verilmesi halinde esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

---

¹²² 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (6) numaralı fıkrası.

1.4.3.2 Bölümlerce Verilebilecek Kararlar

Kabul edilebilirlik kararı üzerine Bölümlere intikal ettirilen başvurulara ilişkin olarak bölümlerin temel olarak iki yönde karar alınması mümkündür:

- 1- Bir temel hakkın ihlal edildiği
- 2- Bir temel hakkın ihlal edilmediği

Ayrıca bireysel başvurudan feragat mümkün olduğundan başvurucunun davadan feragati halinde, düşme kararı da verilebilir.

Bir temel hakkın ihlal edildiğinin tespiti durumunda yeni bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu takdirde 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre Mahkemece ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilmesi gerekmektedir.

Eğer tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hallerde başvurucu lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir.¹²³

1.4.3.3 Kararların Tebliği

Bölümlerin esas hakkındaki kararları, gerekçeleri ile birlikte başvurucuya ve temel hak ihlaline neden olan adli veya idari organa tebliğ edilir. Ayrıca kararın bir örneği Adalet Bakanlığı'na da gönderilir.¹²⁴

1.4.3.4 Kesin Hüküm

Bireysel başvuru sonucunda verilen kararlar kesin hüküm teşkil ederler. Aynı kişinin daha önce yaptığı başvuruya konu olan aynı işlem ya da eylem nedeniyle

¹²³ 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (2) numaralı fıkrası.

¹²⁴ 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (3) numaralı fıkrası.

yeniden yapacağı başvuru önceki kararın kesin hüküm teşkil etmesi nedeniyle reddedilecektir¹²⁵.

1.4.4 İçtihat Farklılıklarının Giderilmesi

Bireysel başvuru davalarında kararların kalitesinin ve içtihat istikrarı ve gelişiminin sağlanması, uluslararası insan hakları organlarının kararları hakkında Mahkemenin bilgilendirilmesi için İçtüzük ile Araştırma ve İçtihat Geliştirme Birimi kurulmuştur.¹²⁶

İçtüzük'ün 26. maddesi uyarınca Genel Kurulda ve Bölümlerde görüşülecek bütün rapor ve karar taslakları önce bu birime gönderilir, bu birim rapor ve karar taslaklarını içtihat uyumluluğu ve gelişimi ile hukuk dili ve yazım kuralları yönünden inceleyerek gerekli gördüğünde görüş hazırlar ve bu görüş Genel Kurula ya da Bölüme sunulur.¹²⁷

Bireysel başvurular nedeniyle farklı Komisyonlarca verilen kabul edilmezlik kararları ile Bölümler tarafından verilen kararlar arasında süreç içinde çıkması mümkün olan, Komisyonlar arasında içtihat farklılıkları, bağlı buldukları Bölümler; Bölümler arasındaki içtihat farklılıkları ise Genel Kurul tarafından karara bağlanacaktır.

---

¹²⁵ GÖREN, s. 319.

¹²⁶ DOĞRU, s.76.

¹²⁷ İçtüzüğün 26 maddesinin (2) numaralı fıkrasının (a) bendi.

II. BÖLÜM

BAŞVURU YOLLARI

2.1. Başvuru Yolu Kavramı

Geniş anlamda kanun yolu, her türlü kuruma, idareye ve mahkemelere başvuru yoludur. Dar anlamda ise, üst veya ilk derece ayrımı olmaksızın mahkemeye başvurma olanağıdır. Dar anlamda başvuru yolları hâkimler veya mahkemeler tarafından verilen kararların denetlenmesi amacıyla başvurulmuş hukuksal çarelerdir.¹²⁸ Denetim muhakemesi veya kanun yolu olarak da adlandırılan dar anlamda başvuru yolları; Mahkemeler tarafından verilen kararların hukuka aykırı olması durumunda, hukuken korunan hak ve menfaatlerin zarar görmesini önlemek amacıyla ihdas edilmiştir.¹²⁹

Bu nedenle ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal ile ilgili kanunda öngörülmemiş yargısal yol varsa Anayasa Mahkemesi de başvuru yollarından öncelikle bu yolu kullanmasını beklemektedir.¹³⁰

Başvuru yolları ikili bir ayrıma tabi tutulabilir: Henüz kesinleşmemiş kararlara karşı gidilebilen olağan başvuru yolları ve kesinleşmiş kararlara karşı gidilebilen olağanüstü başvuru yolları. Olağan başvuru yollarına örnek olarak itiraz, istinaf ve temyiz verilebilir. Ceza muhakemesinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına itiraz, kanun yararına bozma, idari yargı ve hukuk muhakemesinde yargılamanın yenilenmesi olağanüstü başvuru yollarındandır.

Öte yandan kanun yolunda yapılacak denetimin niteliği gereği de başvuru yolları ikili bir ayrıma tabi tutulabilir: denetim yalnızca hukuki olabileceği gibi maddi denetim veya her ikisi yönünden de denetim yapılabilir. İtiraz ve istinaf hem hukuki hem maddi denetim amacı taşırken, temyiz yalnızca hukuki denetime yöneliktir.¹³¹

¹²⁸ ÜNVER Yener, HAKERİ Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku 2. Cilt, Ankara, 2013, s. 375.

¹²⁹ ÖZTÜRK B., TEZCAN D., ERDEM M. R., SIRMA Ö., SAYGILAR Y.F., ALAN E., Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.537.

¹³⁰ Örnek olarak bkz. Aygaz A.Ş., B. No: 2013/2428, 13/6/2013, § 28; Emin Şirin, B. No: 2013/6762, 8/5/2014, § 17; Aziz Yıldırım (3), B. No: 2014/1957, 23/7/2014, § 58.

¹³¹ ÜNVER Yener, HAKERİ Hakan, s. 376.

2.1.1. Olağan Başvuru Yolu

Bireysel başvurunun ikincillik niteliği gereği temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının öncelikle derece mahkemeleri önünde ileri sürülmesi ve bu makamlar tarafından değerlendirilip bir çözüme kavuşturulması gerekir.¹³² Ancak bu, bireysel başvuru yapılmadan önce tüm yargısal yolların tüketilmesi gerektiği anlamına da gelmemektedir. Ana kural, hak ihlali iddiaları karşısında olağan kanun yollarına başvurulmasıdır.¹³³ Nitekim, Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasına göre bireysel başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmesi şarttır.

Olağan başvuru yolları, henüz kesinleşmemiş olan yargı kararlarına karşı başvurulabilecek olan denetim yollarıdır.

2.1.2. Olağanüstü Başvuru Yolu

Olağanüstü başvuru yolları, kesinleşmiş yargı kararlarına karşı başvurulabilecek denetim yollarıdır.

Eğer bir hukuk yolunun çalışması, başvuruçunun dışında bir makamın veya organın takdirine tabi ise veya söz konusu hukuk yolunun harekete geçmesi için güç koşullar bulunuyor ise bu yolun tüketilmesi gerekmez.¹³⁴

Mevzuatta öngörülen hukuki tazmin yoluna bireyin doğrudan ulaşması imkânı yoksa bu yol, “*olağanüstü kanun yolu*” olarak kabul edilmektedir.¹³⁵ Bu tür olağanüstü kanun yolları “*ulaşılabilirlik*” ve “*etkililik*” şartlarını taşımadıklarından tüketilmeleri gerekli olan yollar olarak kabul edilemezler.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de verdiği kararlarda bu tür başvuru yollarını 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “... *kanunda öngörülmiş*

¹³² Hayrettin Aktaş, B. No: 2013/1205, 17/9/2013, § 29.

¹³³ ŞİRİN Tolga, Türkiye’de Anayasa Şikâyeti; İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2013, s.97.

¹³⁴ ŞİRİN, Bireysel Başvuru..., s.146.

¹³⁵ LEACH Philip, Taking a Case to the European Court of Human Rights, Oxford University Press, 3. Baskı, 2011, Oxford, s.128.

idari ve yargısal başvuru yolları...” kapsamında tüketilmeleri gerekli olan yollar olarak görmediğini belirtmiştir.

Hukuk sisteminde öngörülen başvuru yolu karmaşıkta, belirgin değilse veya çeşitli engeller içeriyorsa, başvuru açısından ulaşılabilir olmayacağından olağanüstü başvuru yolu olarak adlandırılacaktır. Buna ek olarak bir başvuru yolunun tüketilmesi kamu görevlilerinin takdirine bırakılmışsa da bu yol doğrudan ulaşılabilir bir yol olmadığından başvuru tarafından tüketilmesi beklenemez. Başvurucudan bu tür kanun yollarını tüketmesini beklemek AİHS.’in 6. ve Anayasa’nın 36. maddesinin güvence altına aldığı “*mahkemeye erişim hakkı*”nın ihlaline neden olabileceği gibi “*öze dokunma yasağı*”na da aykırılık teşkil edebilecektir.¹³⁶

2.2. İdari Yargı Teşkilatı ve Başvuru Yolları

2.2.1. İdari Yargı Teşkilatı

Kişilerle idare arasında idare hukukundan doğan uyuşmazlıklar idari mahkemelerce karara bağlanmaktadır. İdari mahkemeler, idare mahkemeleri ve vergi mahkemelerinden ibarettir. Anayasa’nın 155. maddesine göre idari yargı alanındaki yüksek mahkeme Danıştaydır. Anayasa’nın düzenlemesine göre Danıştay esas olarak idari yargıdaki temyiz merciidir.¹³⁷

6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun (İYUK) üçüncü bölümünde istinaf ve temyiz olmak üzere ilk derece mahkemelerinin kararlarına karşı iki olağan başvuru yolu sayılmıştır.

Aslında 2577 sayılı Kanun’da 18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun’un 19. maddesiyle yapılan değişikliğe kadar idari yargıda başvurulabilecek olağan kanun yolları itiraz, temyiz ve karar düzeltmeydi. İtiraz kanun yolu, hukuki yapı olarak karar; hem olay hem de hukuki açıdan denetlendiği için istinaf incelemesine, verilen kararın

¹³⁶ EKİNCİ Hüseyin, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Bir Kabul edilebilirlik Koşulu Olarak “Başvuru Yollarının Tüketilmesi” Sorunu, TAAD, Yıl:3, Sayı:11 (Ekim 2012), s.8.

¹³⁷ ERKUT Celâl, Yeni Düzenlemeler Karşısında İdari Yargının Genel Görünümü, İstanbul 1984, (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 15.

kesin olması ve üst mercie gidilmemesi bakımından da temyiz incelemesine benzemektedir.¹³⁸

6545 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten sonra idari yargı iki dereceli yargılama usulünden üç dereceli yargılama usulüne geçmiştir:

İlk derece yargılaması: ilk derece mahkemeleri: idare ve vergi mahkemeleri (maddi ve hukuki denetim)

İkinci derece yargılaması: istinaf mahkemesi: Bölge İdare Mahkemesi (maddi ve hukuki denetim)

Üçüncü derece yargılaması: Temyiz mahkemesi: Danıştay (hukuki denetim)¹³⁹

Buna göre ilk derece mahkemeleri olan idare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı öncelikle Bölge İdare Mahkemelerine başvurularak istinaf kanun yolunun tüketilmesi gerekmekte, ancak bu yol tüketildikten sonra ve temyiz yolu açık olduğu takdirde temyiz incelemesi yapılabilmektedir. Temyize açık olan kararlar 2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinde sayılmıştır. Bölge İdare Mahkemelerinin, Kanun'un 46. maddesine göre temyize açık olmayan kararları kesindir.

2.2.1.1. İdare ve Vergi Mahkemeleri

6/1/1982 tarihli ve 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri Ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu Ve Görevleri Hakkında Kanun'un 1. maddesine göre idare ve vergi mahkemeleri, idari yargı düzeninde ilk derece mahkemeleridirler. İdare mahkemeleri genel görevli ilk derece mahkemeleridir. 2576 sayılı Kanun'un 5. maddesine göre ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'ın veya vergi mahkemelerinin görev alanına girmeyen tüm idari davalar idare mahkemelerinde görülür.

¹³⁸ ÇAĞLAYAN Ramazan, İdari Yargıda Kanun Yolları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.107.

¹³⁹ ÇAĞLAYAN Ramazan, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 87.

Kanun'un 5. maddesine göre idare mahkemelerinin, vergi mahkemelerinin görevine giren davalarla ilk derecede Danıştayda görülecek olanlar dışındaki görevleri şunlardır;

- a) İptal davaları
- b) Tam yargı davaları
- c) Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar
- d) Diğer kanunlarla verilen işler

Kanun'un 6. maddesine göre vergi mahkemelerinin görevleri şunlardır:

- a) Genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümlülükler ve bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davalar
- b) (a) bendindeki konularda 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun'un uygulanmasına ilişkin davalar
- c) Diğer kanunlarla verilen işler

2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin birinci fıkrasına göre idare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı, başka kanunlarda farklı bir kanun yolu öngörülmüş olsa dahi, mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki bölge idare mahkemesine, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde istinaf yoluna başvurulabilmektedir. Bununla birlikte ilk derece mahkemelerince verilen bazı kararlar kesin olup, bunlara karşı istinaf kanun yoluna gidilememektedir. 2577 sayılı Kanun'da 2014 yılında 6545 sayılı Kanun ile yapılan değişikliğe göre konusu beş bin Türk lirasını geçmeyen vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemlere karşı açılan iptal davaları hakkında idare ve vergi mahkemelerince verilen kararlar kesindir dolayısıyla bu kararlara karşı istinaf yolu kapalıdır.

2.2.1.2. Bölge İdare Mahkemeleri

İstinaf incelemesi Bölge İdare Mahkemeleri tarafından yerine getirilmektedir. Bölge İdare Mahkemeleri, 6/1/1982 tarihinde kabul edilen 2576 sayılı Kanun'da

düzenlenmiş olmakla birlikte sadece itiraz kanun yolu incelemesi ile Kanunla verilen diğer görevleri yapmaktaydılar. 6545 sayılı Kanun'un 19. maddesiyle yapılan değişikliğin 2016 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte Bölge İdare Mahkemelerinin yapısında esaslı değişiklikler yapılmış ve Bölge İdare Mahkemeleri istinaf mahkemelerine dönüşmüştür.

2576 sayılı Kanun'a 2014 yılında 6545 sayılı Kanun ile eklenen 3/A maddesine göre Bölge İdare Mahkemelerinin görevleri şunlardır:

- a) İstinaf başvurularını inceleyip karara bağlamak
- b) Yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlamak
- c) Diğer kanunlarla verilen görevleri yapmak

2.2.1.3. Danıştay

Anayasa'nın 155. maddesine göre Danıştay davaları görmek, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek, idari uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla yükümlüdür.

Anayasa maddesinden yola çıkarak Çağlayan, Danıştayın görevlerini şu şekilde tasnif etmiştir.

- a) Danıştayın Danışmanlık görevleri
- b) Danıştayın Yargısal Görevleri:
  - Temyiz Görevi
  - İstinaf Görevi
  - İlk Derece Mahkemesi Görevi¹⁴⁰

Danıştayın görüş bildirme mahiyetindeki danışmanlık görevleri ile istinaf ve ilk derece mahkemesi görevleri kesin nitelikte kararlar ihtiva etmediğinden bireysel başvurunun konusunu oluşturmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın kapsamı dışında

---

¹⁴⁰ ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s. 108-112.

kalmaktadır. Bu itibarla bu bölümde yalnızca Danıştayın temyiz görevi üzerinde durulacaktır.

2.2.2. Başvuru Yolları

2.2.2.1. Olağan Başvuru Yolları

2.2.2.1.1. İstinaf

2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin 2. fıkrasına göre istinaf, temyizın şekil ve usullerine tabidir. Bu itibarla istinaf, birçok açıdan temyiz kanun yoluna benzemektedir.

6545 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce 2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin birinci fıkrasında sayılan konular hakkında kurul halinde verilen kararlara ve tek hâkimle verilen kararlara karşı itiraz yolu ile Bölge İdare Mahkemesine gidilebilmekte, buna karşın temyiz yolu ile Danıştay'a gidilememekteydi.

Değişiklikten sonra istinaf, - kesin olarak verilen idare ve vergi mahkemeleri kararları¹⁴¹ ile ivedi yargılama usulüne tabi olan davalar hariç - bu mahkemeler tarafından verilen tüm kararlara karşı tüketilmesi gereken kanun yolu olarak İdari Yargılama Usul Kanunu'nda yerini almıştır.

45. maddenin birinci fıkrasına göre idare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı, mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki bölge idare mahkemesine, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde istinaf yoluna başvurulabilir.

İstinaf başvurusu üzerine Bölge İdare Mahkemesi şu kararları verebilmektedir:

- a) Bölge İdare Mahkemesi, yaptığı inceleme sonunda ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulursa istinaf başvurusunun reddine karar verir.
- b) Bölge İdare Mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmadığı takdirde istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi

¹⁴¹ 2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin birinci fıkrasına göre konusu beş bin Türk lirasını geçmeyen vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemlere karşı açılan iptal davaları hakkında idare ve vergi mahkemelerince verilen kararlar kesin olup, bunlara karşı istinaf yoluna başvurulamaz.

kararının kaldırılmasına karar verir. Bu hâlde Bölge İdare Mahkemesi işin esası hakkında yeniden bir karar verir.

- c) Bölge İdare Mahkemesi, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması hâllerinde, istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar vererek dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. Bölge İdare Mahkemesinin bu fıkra uyarınca verilen kararları kesindir.

2.2.2.1.2. Temyiz

Anayasa'nın 155. maddesine göre Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Danıştayın esas görevi temyiz incelemesi yapmaktır.

Genel anlamda temyiz, ilk derece ya da istinaf mahkemesince verilen nihai kararın, temyiz mercii tarafından hukuka uygunluk açısından denetlenmesidir.¹⁴²

---

¹⁴² ONAR Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, C.III, İstanbul 1966, s.1992 *aktaran* ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s. 110.

2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinin birinci fıkrasına göre Danıştay dava dairelerinin nihai kararları ile bölge idare mahkemelerinin aşağıda sayılan davalar¹⁴³ hakkında verdikleri kararlar, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi Danıştayda, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde temyiz edilebilir.

Anılan Kanun maddesine göre;

---

¹⁴³ Bu davalar şunlardır:

- a) Düzenleyici işlemlere karşı açılan iptal davaları.
- b) Konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalar.
- c) Belli bir meslekten, kamu görevinden veya öğrencilik statüsünden çıkarılma sonucunu doğuran işlemlere karşı açılan iptal davaları.
- d) Belli bir ticari faaliyetin icrasını süresiz veya otuz gün yahut daha uzun süreyle engelleyen işlemlere karşı açılan iptal davaları.
- e) Müşterek kararnameyle yapılan atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri ile daire başkanı ve daha üst düzey kamu görevlilerinin atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri hakkında açılan iptal davaları.
- f) İmar planları, parselasyon işlemlerinden kaynaklanan davalar.
- g) Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunca itiraz üzerine verilen kararlar ile 18/11/1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanununun uygulanmasından doğan davalar.
- h) Maden, taşocakları, orman, jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sular ile ilgili mevzuatın uygulanmasına ilişkin işlemlere karşı açılan davalar.
- ı) Ülke çapında uygulanan öğrenim ya da bir meslek veya sanatın icrası veyahut kamu hizmetine giriş amacıyla yapılan sınavlar hakkında açılan davalar.
- i) Liman, kruvaziyer limanı, yat limanı, marina, iskele, rıhtım, akaryakıt ve sıvılaştırılmış petrol gazı boru hattı gibi kıyı tesislerine işletme izni verilmesine ilişkin mevzuatın uygulanmasından doğan davalar.
- j) 8/6/1994 tarihli ve 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtılması Hakkında Kanunun uygulanmasından ve 16/7/1997 tarihli ve 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanunun uygulanmasından doğan davalar.
- k) 6/6/1985 tarihli ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun uygulanmasından doğan davalar.
- l) 3/7/2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununun uygulanmasından doğan davalar.
- m) Düzenleyici ve denetleyici kurullar tarafından görevli oldukları piyasa veya sektörle ilgili olarak alınan kararlara karşı açılan davalar.

- Mahkemelerin ancak yargısal kararları temyize tabi olabilir. Mahkemelerin idari işleve giren görevlerine ilişkin kararları temyize tabi değildir.

- Sadece nihai kararlar temyiz edilebilir. Ara kararlar davayı sona erdirmediği için, yalnız başına temyiz edilemezler, ancak asıl hüküm ile birlikte temyiz edilebilirler.¹⁴⁴

- Danıştay dava dairelerinin ilk derece mahkemesi olarak baktıkları davalara ilişkin nihai kararlar temyiz edilebilir. Temyiz incelemesi, Danıştay İdari veya Vergi Dava Daireleri Kurullarında yapılır.

- Bölge idare mahkemelerinin, 2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinde sayılan konular hakkında istinaf incelemesi sonunda verilen kararlar temyize tabidir.

Temyiz yoluna davanın tarafları başvurabilirler. Davanın taraflarından biri, tek başına temyiz yoluna başvurabileceği gibi, her iki taraf da kendi açısından temyiz yoluna başvurarak, kararın bozulmasını isteyebilirler. Temyize tabi oldukları halde kanunda belirtilen temyiz süresi içinde temyiz edilmeyen kararlar temyiz süresinin bittiği tarihte kesinleşir.

Temyiz incelemesi üzerine verilecek kararlar 2577 sayılı Kanun'un 49. maddesinde düzenlenmiştir. Temyiz yeri olan Danıştay, temyiz incelemesi neticesinde; bozma ve onama kararları verebilir. Danıştaya 2014 yılında yapılan değişiklik ile bazı durumlarda esastan karar verme yetkisi de verilmiştir.

Danıştayın bozma kararlarına karşı derece mahkemeleri (bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri) uyma veya direnme kararı verebilir. Derece mahkemelerinin uyma sonrası verdiği karar ile direnme kararı da temyize tabidir. Direnme kararı, ilgisine göre İdari veya Vergi Dava Daireleri Kurulunca incelenir. 2577 sayılı Kanun'un 49. maddesinin dördüncü fıkrasına göre davaya ilk

---

¹⁴⁴ GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, TAN Turgut, İdare Hukuku, C. 2, İdari Yargılama Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 1026.

derece mahkemesi olarak bakan Danıştay daireleri ile Kanun'un 20/A maddesine göre ivedi yargılama usulünde direnme kararı verilemez.

2.2.2.2. Olağanüstü Başvuru Yolları

2.2.2.2.1. Yargılamanın Yenilenmesi

Yargılamanın yenilenmesi 2577 sayılı Kanun'un 53. ve 55. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre Danıştay ile bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinden verilen kararlar hakkında, aşağıda yazılı sebepler¹⁴⁵ dolayısıyla yargılamanın yenilenmesi istenebilir. Yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunma yetkisi yargılamanın yenilenmesinde hukuki yararı olan asıl davanın tarafına aittir.

Yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulması belli sürelerle bağlamıştır. 53. maddenin birinci fıkrasında yer alan sebeplerden

- Çelişik hükümlerin varlığı durumunda başvuru süresi 10 yıl,
- AİHM kararının kesinleştiği tarihten itibaren başvuru süresi 1 yıl,
- Diğer hallerde başvuru süresi 60 gün, olarak düzenlenmiştir.

---

¹⁴⁵ Bu sebepler şunlardır:

- a) Zorlayıcı sebepler dolayısıyla veya lehine karar verilen tarafın eyleminden doğan bir sebeple elde edilemeyen bir belgenin kararın verilmesinden sonra ele geçirilmiş olması,
- b) Karara esas olarak alınan belgenin, sahteliğine hükmedilmiş veya sahte olduğu mahkeme veya resmi bir makam huzurunda ikrar olunmuş veya sahtelik hakkındaki hüküm karardan evvel verilmiş olup da, yargılamanın yenilenmesini isteyen kimsenin karar zamanında bundan haberi bulunmamış olması,
- c) Karara esas olarak alınan bir ilam hükmünün, kesinleşen bir mahkeme kararıyla bozularak ortadan kalkması,
- d) Bilirkişinin kasıtlı gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu mahkeme kararıyla belirlenmesi,
- e) Lehine karar verilen tarafın, karara etkisi olan bir hile kullanmış olması,
- f) Vekil veya kanuni temsilci olmayan kişiler ile davanın görülüp karara bağlanmış bulunması,
- g) Çekinmeye mecbur olan başkan, üye veya hakimin katılmasıyla karar verilmiş olması,
- h) (Değişik: 10/6/1994-4001/23 md.) Tarafları, konusu ve sebebi aynı olan bir dava hakkında verilen karara aykırı yeni bir kararın verilmesine neden olabilecek kanuni bir dayanak yokken, aynı mahkeme yahut başka bir mahkeme tarafından önceki ilamın hükmüne aykırı bir karar verilmiş bulunması.

Yargılamanın yenilenmesi istekleri esas kararı vermiş olan mahkemece karara bağlanmaktadır.

2.3. Adli Yargı Teşkilatı ve Başvuru Yolları

2.3.1. Adli Yargı Teşkilatı

Adli yargı teşkilatı, kişiler arasında doğan uyuşmazlıkları çözmek üzere oluşturulmuştur. Medeni yargılama hukuku ve ceza yargılama hukukundan teşekkül etmektedir. Adli yargıdaki ilk derece mahkemeleri hukuk mahkemeleri ve ceza mahkemeleri olmak üzere iki türdür.

26/9/2004 tarihli ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunu'nda hukuk mahkemeleri sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer hukuk mahkemeleri olarak gösterilmiştir. Ceza mahkemeleri ise asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemeleri olarak belirtilmiştir.

5235 sayılı Kanun'a göre istinaf incelemesi yapmakla görevli adli yargı ikinci derece mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleridir. Anayasa'nın 154. maddesine göre de adli yargı alanındaki yüksek mahkeme Yargıtaydır. Anayasa'nın düzenlemesine göre Yargıtay esas olarak adli yargıdaki temyiz merciidir.

6545 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten sonra adli yargı iki dereceli yargılama usulünden üç dereceli yargılama usulüne geçmiştir:

İlk derece yargılaması: ilk derece mahkemeleri: hukuk ve ceza mahkemeleri (maddi ve hukuki denetim)

İkinci derece yargılaması: istinaf mahkemesi: Bölge Adliye Mahkemesi (maddi ve hukuki denetim)

Üçüncü derece yargılaması: Temyiz mahkemesi: Yargıtay (hukuki denetim)

Buna göre ilk derece mahkemeleri olan hukuk ve ceza mahkemelerinin kararlarına karşı öncelikle Bölge Adliye Mahkemelerinin hukuk ve ceza dairelerinde başvurularak istinaf kanun yolunun tüketilmesi gerekmekte, ancak bu yol tüketildikten sonra ve temyiz yolu açık olduğu takdirde temyiz incelemesi yapılabilmektedir.

2.3.1.1. Hukuk Mahkemeleri

Alacak, mülkiyet, sözleşme ihlali, icra, iflas, boşanma, miras, gibi özel kişilerin kendi aralarında çekişmeli olduğu davalara ve bir kısım çekişmesiz yargı işlerine bakan, medeni yargılama usulünün uygulandığı mahkemelerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi hukuk mahkemeleri sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer hukuk mahkemeleridir.

2.3.1.1.1. Sulh Hukuk Mahkemeleri

12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 4. maddesinin ilk fıkrası uyarınca, sulh hukuk mahkemeleri, dava konusunun değer veya tutarına bakılmaksızın;

- a) Kiralanan taşınmazların, 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununa göre ilamsız icra yoluyla tahliyesine ilişkin hükümler ayrık olmak üzere, kira ilişkisinden doğan alacak davaları da dâhil olmak üzere tüm uyuşmazlıkları konu alan davalar ile bu davalara karşı açılan davaları,
- b) Taşınır ve taşınmaz mal veya hakkın paylaşılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin davaları,
- c) Taşınır ve taşınmaz mallarda, sadece zilyetliğin korunmasına yönelik olan davaları,
- d) Bu Kanun ile diğer kanunların, sulh hukuk mahkemesi veya sulh hukuk hâkimini görevlendirdiği davaları, görürler.

2.3.1.1.2. Asliye Hukuk Mahkemeleri

6100 sayılı Kanun'un ikinci maddesine göre dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın malvarlığı haklarına ilişkin davalarla, şahıs varlığına ilişkin davalarda görevli mahkeme, aksine bir düzenleme bulunmadıkça asliye hukuk mahkemesidir.

Bu Kanunda ve diğer kanunlarda aksine düzenleme bulunmadıkça, asliye hukuk mahkemesi diğer dava ve işler bakımından da görevlidir. 5235 sayılı kanunun 6. maddesine göre Asliye hukuk mahkemeleri, sulh hukuk mahkemelerinin görevleri dışında kalan ve özel hukuk ilişkilerinden doğan her türlü dava ve işler ile kanunların verdiği diğer dava ve işlere bakar. Yani hukuk muhakemesinde genel yetkili mahkeme asliye hukuk mahkemesidir.

2.3.1.1.3. Özel Kanunlarla Kurulan Diğer Hukuk Mahkemeleri

2.3.1.1.3.1. Ticaret Mahkemesi

13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenmiştir. Ticari davalara bakmakla uzmanlaşmış mahkemelerdir. Asliye hukuk mahkemelerinin daireleri durumunda olduklarından asliye ticaret mahkemeleri olarak da adlandırılmaktadırlar. 6102 sayılı Kanun'un 5. maddesine göre dava olunan şeyin değerine veya tutarına bakılmaksızın asliye ticaret mahkemesi tüm ticari davalar ile ticari nitelikteki çekişmesiz yargı işlerine bakmakla görevlidir. Aynı bir ticaret mahkemesi bulunmayan yerlerde asliye hukuk mahkemesi aynı zamanda ticaret mahkemesi sıfatıyla da görev yapar.

2.3.1.1.3.2. İş Mahkemesi

12/10/2017 tarihli ve 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nun 5. maddesine göre iş mahkemeleri:

- a) 5953 sayılı Kanuna tabi gazeteciler, 854 sayılı Kanuna tabi gemiadamları, 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanununa veya 11/1/2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun İkinci Kısımının Altıncı Bölümünde düzenlenen hizmet sözleşmelerine tabi işçiler ile işveren veya işveren vekilleri arasında, iş ilişkisi nedeniyle sözleşmeden veya kanundan doğan her türlü hukuk uyuşmazlıklarına,
- b) İdari para cezalarına itirazlar ile 5510 sayılı Kanunun geçici 4 üncü maddesi kapsamındaki uyuşmazlıklar hariç olmak üzere Sosyal Güvenlik Kurumu veya Türkiye İş Kurumunun taraf olduğu iş ve sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan uyuşmazlıklara,

c) Diğer kanunlarda iş mahkemelerinin görevli olduğu belirtilen uyuşmazlıklara, ilişkin dava ve işlere bakar.

2.3.1.1.3.3. İcra Mahkemesi

9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra İflas Kanunu'nda düzenlenmiştir. Anılan Kanun'un 4. maddesine göre icra mahkemeleri, icra ve iflâs dairelerinin muamelelerine karşı yapılan şikâyetleri ve itirazları inceler, bu dairelerin gözetim ve denetimlerini yapar, idarî işlerine bakar.

2.3.1.1.3.4. Aile Mahkemesi

9/1/2003 tarihli ve 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun ile düzenlenmiştir. Anılan Kanun'un 4. maddesine göre aile mahkemelerinin görevleri şunlardır:

- a) 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun Üçüncü Kısım hariç olmak üzere İkinci Kitabı ile 3.12.2001 tarihli ve 4722 sayılı Türk Medenî Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanuna göre aile hukukundan doğan dava ve işler,
- b) 20.5.1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanuna göre aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarının tanıma ve tenfizi,
- c) Kanunlarla verilen diğer görevler.

2.3.1.1.3.5. Kadastro Mahkemesi

21/6/1987 tarihli ve 3402 sayılı Kanun'un 24. maddesi uyarınca kurulmuştur. Anılan Kanun'un 25. maddesine göre kadastro mahkemesi; taşınmaz mal mülkiyetine ve sınırlı ayni haklara, tapuya tescil veya şerh edilecek veyahut beyanlar hanesinde gösterilecek sair haklara, sınır ve ölçü uyuşmazlıklarına, kadastroya ve tapu sicilini ilgilendiren benzeri davalara ve özel kanunlarca kendisine verilen işlere bakar;

Kadastroya veya kadastro ile ilgili verasete ait uyuşmazlıkları çözümleyebileceği gibi, istek üzerine veraset belgesi de verebilir.

2.3.1.2. Ceza Mahkemeleri

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev Ve Yetkileri Hakkında Kanun'un 8. maddesine göre ceza mahkemeleri, asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinden oluşmaktadır.

2.3.1.2.1. Asliye Ceza Mahkemeleri

5235 sayılı Kanun'un 11. maddesi uyarınca kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimliği ile ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere asliye ceza mahkemelerince bakılmaktadır.

2.3.1.2.2. Ağır Ceza Mahkemeleri

5235 sayılı Kanun'un 12. maddesi uyarınca ağır ceza mahkemelerinin bakmakla görevli olduğu dava ve işler şunlardır:

- a) Türk Ceza Kanunu'nda yer alan yağma (m. 148), irtikâp (m. 250/1 ve 2), resmî belgede sahtecilik (m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (m. 158), hileli iflâs (m. 161) suçları,
- b) Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (318, 319, 324, 325 ve 332 nci maddeler hariç),
- c) 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar,
- d) Ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işler.

2.3.1.2.3. Özel Kanunlarla Kurulan Diğer Ceza Mahkemeleri

2.3.1.2.3.1. Çocuk Mahkemesi ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi

Çocuk mahkemeleri, 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenmiştir. Kanun'un 26. maddesine göre çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar. Ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından da çocuk ağır ceza mahkemeleri kurulmuştur.

2.3.1.2.3.2. İcra Ceza Mahkemesi

Ceza yargılaması yapmakla görevli icra mahkemeleri, 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra İflas Kanunu'nda düzenlenmiştir. Bu mahkemeler, 2004 sayılı Kanun'un cezai hükümleri gerektiren kısmındaki maddeler (331. ila 345. maddeler) ve buna paralel ortaya çıkan uyuşmazlıklara bakmakla yetkili mahkemedir.

2.3.1.3. Sulh Ceza Hâkimliği

Sulh ceza hâkimlikleri, Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemek amacıyla kurulmuştur.

2.3.1.4. Cumhuriyet Başsavcılığı

Mahkeme kuruluşu bulunan her il merkezi ve ilçede o il veya ilçenin adı ile anılan bir Cumhuriyet başsavcılığı kurulur. Cumhuriyet başsavcılığının görevleri şunlardır:

- a) Kamu davasının açılmasına yer olup olmadığına karar vermek üzere soruşturma yapmak veya yaptırmak,
- b) Kanun hükümlerine göre, yargılama faaliyetlerini kamu adına izlemek, bunlara katılmak ve gerektiğinde kanun yollarına başvurmak,
- c) Kesinleşen mahkeme kararlarının yerine getirilmesi ile ilgili işlemleri yapmak ve izlemek,
- d) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

2.3.1.5. Bölge Adliye Mahkemeleri

Bölge adliye mahkemelerinin kuruluşu, yapısı ve görevleri 5235 sayılı Kanun'un üçüncü kısmında düzenlenmiştir.

Bölge adliye mahkemeleri; hukuk ve ceza dairelerinden oluşmaktadır. Her bölge adliye mahkemesinde en az üç hukuk ve en az iki ceza dairesi bulunur. Ayrıca, her bölge adliye mahkemesinde bir Cumhuriyet başsavcılığı bulunur.

Bölge adliye mahkemeleri, adlî yargı ilk derece mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlamakla görevlidir. İstinaf incelemesinde hem vakıa hem hukuk değerlendirmesi yapılmaktadır. İstinaf incelemesi sonucunda:

- a) Başvurunun reddine
- b) İlk derece mahkemesinin hükmünün bozulması ya da
- c) Davanın bölge adliye mahkemesi tarafından yeniden görülmesi kararı verilir. İlk derece mahkemesi karara uymak zorundadır.

Bölge adliye mahkemeleri hukuk ve ceza dairelerinin görevleri 5235 sayılı Kanun'un 36. ve 37. maddelerinde ayrı ayrı sayılmıştır. Bununla birlikte hem hukuk hem ceza dairelerinin görevleri genel olarak şöyledir:

- a) Adlî yargı ilk derece mahkemelerinden verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılan başvuruları inceleyip karara bağlamak,
- b) Yargı çevresi içerisinde bulunan adlî yargı ilk derece mahkemeleri arasındaki yetki ve görev uyuşmazlıklarını çözmek,
- c) Yargı çevresindeki yetkili adlî yargı ilk derece hukuk mahkemesinin bir davaya bakmasına fiilî veya hukukî bir engel çıktığı veya iki mahkemenin yargı sınırları kapsamının belirlenmesinde tereddüt edildiği takdirde, o davanın bölge adliye mahkemesi yargı çevresi içerisinde başka bir mahkemeye nakline veya yetkili mahkemenin tayinine karar vermek, (Ceza davalarında: Yargı çevresindeki adlî yargı ilk derece ceza mahkemeleri hâkimlerinin davayı görmeye hukukî veya fiilî engellerinin çıkması hâlinde, o davanın bölge adliye mahkemesi yargı

çevresi içerisinde başka bir adlî yargı ilk derece ceza mahkemesine nakli hakkında karar vermek)

d) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

2.3.1.6. Yargıtay

Bölge adliye mahkemeleri kararlarının temyiz mercii olan Yargıtay, ceza ve hukuk yargısı için, üst derece mahkemesidir. Temyiz incelemesinde, vakıa incelemesi ya da yeniden yargılama yapılmaz, yalnızca bölge adliye mahkemesi kararının hukuka uygunluğunun denetimi yapılarak onama veya bozma kararlarından biri verilir.

2.3.2. Başvuru Yolları

2.3.2.1. Hukuk Yargılamasında Başvuru Yolları

1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun (HUMK) yerini alan 6100 sayılı HMK, 1/10/2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ancak uzun bir süre bölge adliye mahkemeleri göreve başlamadığından, 1086 sayılı Kanun'da yer alan kanun yolu sistemi uygulanmaya devam etmiştir. 1086 sayılı Kanun'a göre olağan kanun yolları temyiz ve karar düzeltme, olağanüstü kanun yolu yargılamanın iadesidir.¹⁴⁶ 6100 sayılı Kanun'da ise olağan kanun yolları istinaf ve temyiz, olağanüstü kanun yolu yargılamanın iadesi olarak düzenlenmiştir.

2.3.2.1.1. Olağan Kanun Yolları

2.3.2.1.1.1. İstinaf

İstinaf kanun yolu, 6100 sayılı Kanun'un 341 ila 360. maddelerinde düzenlenmiştir. İstinafta, ilk derece mahkemelerince verilen kararların hem hukuka hem de olaylara uygunluğu denetlenmektedir.¹⁴⁷ Davanın tarafları istinaf yoluna başvurabilir. İstinaf yoluna başvuru süresi iki haftadır. Bu süre, ilamın usulen taraflardan her birine tebliğiyle işlemeye başlamaktadır. İstinaf dilekçesi kendisine

¹⁴⁶ KURU Baki, Medeni Usul Hukuku, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.524-525.

¹⁴⁷ PEKCANITEZ H., ATALAY O., ÖZEKES M., Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s.598.

tebliğ edilen taraf, başvurma hakkı bulunmasa veya başvuru süresini geçirmiş olsa bile, vereceği cevap dilekçesi ile istinaf yoluna başvurabilir.

6100 sayılı Kanun'da istinaf yoluna başvurulabilecek ve başvurulamayacak kararlar şöyle sayılmıştır:

- İlk derece mahkemelerinden verilen nihai kararlar ile ihtiyati tedbir, ihtiyati haciz taleplerinin reddi ve bu taleplerin kabulü hâlinde, itiraz üzerine verilecek kararlara karşı istinaf yoluna başvurulabilir.

- Miktar veya değeri üç bin Türk Lirasını geçmeyen malvarlığı davalarına ilişkin kararlar kesindir. İstinaf yoluna başvurulamaz. Ancak manevi tazminat davalarında verilen kararlara karşı, miktar veya değere bakılmaksızın istinaf yoluna başvurulabilir.

- Alacağın bir kısmının dava edilmiş olması durumunda üç bin Türk Liralık kesinlik sınırı alacağın tamamına göre belirlenir. Alacağın tamamının dava edilmiş olması durumunda, kararda asıl talebinin kabul edilmeyen bölümü üç bin Türk Lirasını geçmeyen taraf, istinaf yoluna başvuramaz.

- İlk derece mahkemelerinin diğer kanunlarda temyiz edilebileceği veya haklarında Yargıtaya başvurulabileceği belirtilmiş olup da bölge adliye mahkemelerinin görev alanına giren dava ve işlere ilişkin nihai kararlarına karşı, bölge adliye mahkemelerine başvurulabilir.

- Kanun'un 344. maddesine göre istinaf dilekçesi verilirken, istinaf kanun yoluna başvuru için gerekli harçlar ve tebliğ giderleri de dâhil olmak üzere tüm giderlerin ödenmesi gerekmektedir. Bunların hiç ödenmediği veya eksik ödenmiş olduğu sonradan anlaşılırsa, kararı veren mahkeme tarafından verilecek bir haftalık kesin süre içinde tamamlanması, aksi hâlde başvurudan vazgeçmiş sayılacağı hususu başvurana yazılı olarak bildirilir. Verilen kesin süre içinde harç ve giderler tamamlanmadığı takdirde, mahkeme başvurunun yapılmamış sayılmasına karar verir. Bu karara karşı da istinaf yoluna başvurulabilir.

- Kanun'un 346. maddesine göre istinaf dilekçesi, kanuni süre geçtikten sonra verilir veya kesin olan bir karara ilişkin olursa, kararı veren

mahkeme istinaf dilekçesinin reddine karar verir. Bu ret kararına karşı da tebliği tarihinden itibaren bir hafta içinde istinaf yoluna başvurulabilir. Bölge adliye mahkemesi ilgili dairesi istinaf dilekçesinin reddine ilişkin kararı yerinde görmezse, ilk istinaf dilekçesine göre gerekli incelemeyi yapar.

Bölge Adliye Mahkemesince istinaf incelemesine geçilmeden önce dosya üzerinden bir ön inceleme yapılarak;

- a) İncelemenin başka bir dairece veya bölge adliye mahkemesince yapılmasının gerekli olup olmadığı,
- b) Kararın kesin olup olmadığı,
- c) Başvurunun süresi içinde yapılıp yapılmadığı,
- d) Başvuru şartlarının yerine getirilip getirilmediği,
- e) Başvuru sebeplerinin veya gerekçesinin gösterilip gösterilmediği, kontrol edilir.

Ön incelemede eksiklik bulunmadığı anlaşılan dosyanın istinaf incelemesi sonunda şu kararlar verilebilir:

- a) Şu durumlarda bölge adliye mahkemesi, esas incelemeden kararın kaldırılmasına ve davanın yeniden görülmesi için dosyanın kararı veren mahkemeye veya kendi yargı çevresinde uygun göreceği başka bir yer mahkemesine ya da görevli ve yetkili mahkemeye gönderilmesine kesin olarak karar vermektedir:
  - o Davaya bakması yasak olan hâkimin karar vermiş olması.
  - o İleri sürülen haklı ret talebine rağmen reddedilen hâkimin davaya bakmış olması.
  - o Mahkemenin görevli ve yetkili olmasına rağmen görevsizlik veya yetkisizlik kararı vermiş olması veya mahkemenin görevli ya da yetkili olmamasına rağmen davaya bakmış bulunması.

- Diğer dava şartlarına aykırılık bulunması.
  - Mahkemece usule aykırı olarak davanın veya karşı davanın açılmamış sayılmasına, davaların birleştirilmesine veya ayrılmasına karar verilmiş olması.
  - Mahkemece, tarafların davanın esasıyla ilgili olarak gösterdikleri delillerin hiçbiri toplanmadan veya gösterilen deliller hiç değerlendirilmeden karar verilmiş olması.
- b) Şu durumlarda davanın esasıyla ilgili olarak karar vermektedir.
- İncelenen mahkeme kararının usul veya esas yönünden hukuka uygun olduğu anlaşıldığı takdirde başvurunun esastan reddine,
  - Yargılamada eksiklik bulunmamakla beraber, kanunun olaya uygulanmasında hata edilip de yeniden yargılama yapılmasına ihtiyaç duyulmadığı takdirde veya kararın gerekçesinde hata edilmiş ise düzelterek yeniden esas hakkında,
  - Yargılamada bulunan eksiklikler duruşma yapılmaksızın tamamlanacak nitelikte ise bunların tamamlanmasından sonra yeniden esas hakkında.

Yukarıda sayılan haller dışında istinaf incelemesi duruşmalı olarak yapılmaktadır.

2.3.2.1.1.2. Temyiz

Temyiz kanun yolu, 6100 sayılı Kanun'un 361 ila 373. maddelerinde düzenlenmiştir. Davanın tarafları temyiz yoluna başvurabilmektedir. Davada haklı çıkmış olan taraf ancak hukuki yararı bulunursa temyiz yoluna başvurabilmektedir.

Bölge adliye mahkemesi hukuk dairelerinden verilen temyizi kabil nihai kararlar ile hakem kararlarının iptali talebi üzerine verilen kararlara karşı tebliğ tarihinden itibaren iki hafta içinde temyiz yoluna başvurulabilir.

6100 sayılı Kanun'un 362. maddesinde bölge adliye mahkemelerince verildiği anda kesinleşen, temyiz yolu kapalı kararlar sayılmıştır. Buna göre:

- a) Miktar veya değeri kırk bin Türk Lirasını (bu tutar dâhil) geçmeyen davalara ilişkin kararlar.
- b) Kira ilişkisinden doğan ve miktar veya değeri itibarıyla temyiz edilebilen alacak davaları hariç olmak üzere 4. maddede gösterilen davalar ile (23/6/1965 tarihli ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunundan doğup taşınmazın aynına ilişkin olan davalar hariç) özel kanunlarda sulh hukuk mahkemesinin görevine girdiği belirtilen davalarla ilgili kararlar.
- c) Yargı çevresi içinde bulunan ilk derece mahkemeleri arasındaki yetki ve görev uyuşmazlıklarını çözmek için verilen kararlar ile merci tayinine ilişkin kararlar.
- d) Çekişmesiz yargı işlerinde verilen kararlar.
- e) Soybağına ilişkin sonuçlar doğuran davalar hariç olmak üzere, nüfus kayıtlarının düzeltilmesine ilişkin davalarla ilgili kararlar.
- f) Yargı çevresi içindeki ilk derece mahkemeleri hâkimlerinin davayı görmeye hukuki veya fiilî engellerinin çıkması hâlinde, davanın o yargı çevresi içindeki başka bir mahkemeye nakline ilişkin kararlar.
- g) Geçici hukuki korumalar hakkında verilen kararlar.

Yargıtay, tarafların ileri sürdükleri temyiz sebepleriyle bağlı değildir. Kanunun açık hükmüne aykırı gördüğü diğer hususları da inceleyebilir. Temyiz incelemesi sonucunda Yargıtay; onama, değiştirerek ve düzelterek onama, tamamen bozma veya kısmen bozma kararlarından birini verir.

Yargıtay ilgili dairesinin tamamen veya kısmen bozma kararı, başvurunun bölge adliye mahkemesi tarafından esastan reddi kararına ilişkin ise bölge adliye mahkemesi kararı kaldırılarak dosya, kararı veren ilk derece mahkemesine veya uygun görülecek diğer bir ilk derece mahkemesine, kararın bir örneği de bölge adliye mahkemesine gönderilir.

Bölge adliye mahkemesinin düzelterek veya yeniden esas hakkında verdiği karar Yargıtayca tamamen veya kısmen bozulduğu takdirde dosya, kararı veren bölge adliye mahkemesi veya uygun görülen diğer bir bölge adliye mahkemesine gönderilir.

Yargıtayın bozma kararı üzerine ilk derece mahkemesince bozmaya uygun olarak karar verildiği takdirde, bu karara karşı temyiz yoluna başvurulabilir.

İlk derece mahkemesi veya bölge adliye mahkemesi kararında direnirse, bu kararın temyiz edilmesi durumunda inceleme, kararına direnilen dairece yapılır. Direnme kararı öncelikle incelenir. Daire, direnme kararını yerinde görürse kararını düzeltir; görmezse dosyayı Yargıtay Hukuk Genel Kuruluna gönderir.

2.3.2.1.2. Olağanüstü Kanun Yolları

2.3.2.1.2.1. Yargılamanın İadesi

Medeni usul hukukunda olağanüstü kanun yolu olarak yalnızca yargılamanın iadesi yolu öngörülmüştür. 6100 sayılı Kanun'un 374 ila 381. maddelerinde düzenlenen yargılamanın iadesi, olağanüstü bir kanun yolu olması sebebiyle kesin olarak verilen veya kesinleşmiş olan hükümlere karşı istenebilmektedir.

Şu sebeplerin varlığı durumunda yargılamanın iadesi istenebilir:

- a) Mahkemenin kanuna uygun olarak teşekkül etmemiş olması (yargılamanın iadesi talebinde bulunma süresi öğrenme tarihinden itibaren başlar).
- b) Davaya bakması yasak olan yahut hakkındaki ret talebi, merciince kesin olarak kabul edilen hâkimin karar vermiş veya karara katılmış bulunması (süre tebliğden itibaren başlar).
- c) Vekil veya temsilci olmayan kimselerin huzuruyla davanın görülmüş ve karara bağlanmış olması (süre tebliğden itibaren başlar).
- d) Yargılama sırasında, aleyhine hüküm verilen tarafın elinde olmayan nedenlerle elde edilemeyen bir belgenin, kararın verilmesinden sonra ele geçirilmiş olması. (süre, yeni belgenin elde edildiği veya hilenin farkına varıldığı tarihten başlar)

e) Karara esas alınan senedin sahteliğine karar verilmiş veya senedin sahte olduğunun mahkeme veya resmî makam önünde ikrar edilmiş olması (süre ceza mahkûmiyetine ilişkin hükmün kesinleştiği veya ceza kovuşturmasına başlanmadığı yahut soruşturmanın sonuçsuz kaldığı tarihte başlar).

f) İfadesi karara esas alınan tanığın, karardan sonra yalan tanıklık yaptığının sabit olması (süre ceza mahkûmiyetine ilişkin hükmün kesinleştiği veya ceza kovuşturmasına başlanmadığı yahut soruşturmanın sonuçsuz kaldığı tarihte başlar).

g) Bilirkişi veya tercümanın, hükme esas alınan husus hakkında kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu sabit olması (süre ceza mahkûmiyetine ilişkin hükmün kesinleştiği veya ceza kovuşturmasına başlanmadığı yahut soruşturmanın sonuçsuz kaldığı tarihte başlar).

h) Lehine karar verilen tarafın, karara esas alınan yemini yalan yere ettiğinin, ikrar veya yazılı delille sabit olması (süre ceza mahkûmiyetine ilişkin hükmün kesinleştiği veya ceza kovuşturmasına başlanmadığı yahut soruşturmanın sonuçsuz kaldığı tarihte başlar).

i) Karara esas alınan bir hükmün, kesinleşmiş başka bir hükümlerle ortadan kalkmış olması (süre, karara esas alınan ilamın bozularak kesin hüküm şeklinde tamamen ortadan kalkmasından haberdar olduğu tarihte başlar)

j) Lehine karar verilen tarafın, karara tesir eden hileli bir davranışta bulunmuş olması.

k) Bir dava sonunda verilen hükmün kesinleşmesinden sonra tarafları, konusu ve sebebi aynı olan ikinci davada, öncekine aykırı bir hüküm verilmiş ve bu hükmün de kesinleşmiş olması.

l) Kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya karar aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme

kararı verilmesi (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararının tebliğ edildiği tarihten itibaren başlar)

Yargılamanın iadesi süresi yukarıda belirtilen tarihlerden itibaren üç ay ve her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıldır. Olağan kanun yollarından farklı olarak yargılamanın iadesini davanın taraflarının dışında davanın taraflarından birisinin alacaklıları veya aleyhine hüküm verilen tarafın yerine geçenler, borçluları veya yerine geçmiş oldukları kimselerin aralarında anlaşarak, kendilerine karşı hile yapmaları nedeniyle hükmün iptalini isteyebilirler.

Yargılamanın iadesine ilişkin incelemenin sonunda, dayanılan yargılamanın iadesi sebebi sabit görülürse, yeniden yargılama yapılarak ortaya çıkacak duruma göre verilmiş olan karar onanır veya kısmen yahut tamamen değiştirilir.

2.3.2.2. Ceza Yargılamasında Başvuru Yolları

4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun altıncı kitabında kanun yolları düzenlenmiştir. Buna göre kanun yolları olağan ve olağanüstü olmak üzere ikiye ayrılmış, olağan kanun yolları; itiraz, istinaf ve temyiz olarak sayılırken olağanüstü kanun yolları; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisi, kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesi olarak belirtilmiştir.¹⁴⁸

5271 sayılı Kanun'un 260. maddesinin (1) numaralı fıkrasında kanun yollarına başvurma hakkı hâkim ve mahkeme kararlarına karşı Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık ve bu Kanuna göre katılan sıfatını almış olanlar ile katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlara tanınmıştır.

5271 sayılı Kanun'da 6545 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle ağır ceza mahkemelerinde bulunan Cumhuriyet savcılarının, ağır ceza mahkemesinin yargı çevresindeki asliye ceza mahkemelerinin; bölge adliye mahkemesinde bulunan

¹⁴⁸ ÖZTÜRK Bahri ..., Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.564.

Cumhuriyet savcılarının da bölge adliye mahkemelerinin kararlarına karşı kanun yollarına başvurabilecekleri hüküm altına alınmıştır.

Bunlardan başka şüpheli veya sanığın yasal temsilcisi ve eşi, şüpheli veya sanığa açık olan kanun yollarına süresi içinde kendiliklerinden başvurabilecekleri gibi avukat da müdafiliğini veya vekilliğini üstlendiği kişilerin açık arzusuna aykırı olmamak koşuluyla kanun yollarına başvurabilir.

Tutuklu bulunan şüpheli veya sanık da zabıt kâtibine veya tutuklu bulunduğu ceza infaz kurumu ve tutukevi müdürüne beyanda bulunmak suretiyle veya bu hususta bir dilekçe vererek kanun yollarına başvurabilir.

2.3.2.2.1. Olağan Başvuru Yolları

Olağan başvuru yolları itiraz, istinaf ve temyiz olmak üzere üç tanedir.

1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun (CMUK) yerini almak üzere hazırlanan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), 4/12/2004 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilerek Resmi Gazete'de yayımlanmış ve 01/06/2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 5271 sayılı Kanun yürürlüğe girmeden önce ceza yargılamasında tek dereceli bir denetim mekanizması mevcuttu. Başka bir deyişle yalnızca temyiz incelemesi yapılmaktaydı. 5271 sayılı Kanun'un kabulü ile iki dereceli denetim muhakemesi benimsenmiş, ilk defa ceza muhakemesinde ilk derece mahkemelerinden verilen hükümlere karşı istinaf yoluna başvurabileceği öngörülmüştür. Bununla birlikte uzun süre istinaf incelemesi yapmakla görevlendirilen bölge adliye mahkemelerinin göreve başlamaması nedeniyle, 23/3/2005 tarihli ve 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 8. maddesi uyarınca yeni kanun yolu sistemi kuruluncaya

kadar, 1412 sayılı Kanun'un temyize ilişkin hükümlerinin uygulanmaya devam etmiştir.¹⁴⁹

Bu nedenle Anayasa Mahkemesi de istinaf incelemesi yapan bölge adliye mahkemelerinin göreve başladığı 20/7/2016 tarihine kadar ceza yargılamasında tüketilmesi gereken başvuru yollarını incelerken kural olarak, 1412 sayılı Kanun'un temyize ilişkin hükümleri ile 5271 sayılı Kanun'un itiraza ilişkin hükümlerini göz önünde bulundurarak karar vermiştir.

Mahkeme, istinaf incelemesi başlamadan önce verdiği kararlarda temyiz başvuru yolu tüketilmeden yapılan bireysel başvuruları kabul edilemez bulmaktaydı. Silahlı terör örgütüne üye olma suçundan mahkûmiyetine karar verilen başvurucu dava dosyası temyiz aşamasında incelemedeyken savunma hakkının kısıtlandığına yönelik bireysel başvuruda bulunmuş, Anayasa Mahkemesi, başvurucunun, hukuk sisteminde mevcut yargısal yolları tüketmeksizin bireysel başvuruda bulunmuş olması nedeniyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.¹⁵⁰

Mahkeme, istinaf kanun yolunun uygulanmaya başlaması ile birlikte başvurucuların temyizden önce bu yolu da tüketmeleri gerektiğini belirtmiştir. İlk derece mahkemesi tarafından adil bir yargılama yapılmadığına ilişkin şikâyeti içeren bir başvuru; söz konusu şikâyetin derece mahkemelerinde devam eden yargılamada ve sonrasında istinaf/temyiz aşamasında ileri sürülebilme ve ileri sürülmüş ise bu şikâyetlerin bu aşamalarda incelenme imkânı bulunduğu ve başvurucunun bu süreçleri tüketmeden bireysel başvuru yaptığı anlaşıldığından kabul edilemez bulunmuştur.¹⁵¹

---

¹⁴⁹ 5320 sayılı Kanununun 8. maddesi şöyledir:

“(1) Bölge adliye mahkemelerinin, 26.9.2004 tarihli ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun geçici 2 nci maddesi uyarınca Resmi Gazetede ilan edilecek göreve başlama tarihinden önce aleyhine temyiz yoluna başvurulmuş olan kararlar hakkında, kesinleşinceye kadar Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 322 nci maddesinin dördüncü, beşinci ve altıncı fıkraları hariç olmak üzere, 305 ila 326 ncı maddeleri uygulanır. (Ek cümle: 06/12/2006-5560 S.K.29.md) Yargıtay ceza daireleri ile Ceza Genel Kurulu kararlarındaki yazıma ilişkin maddi hataların düzeltilmesi için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, ilgili ceza dairesi veya Ceza Genel Kuruluna başvurabilir.”

¹⁵⁰ Yaşar Saçlı, B. No:2014/9311, 24/1 /2018, §§ 43-44.

¹⁵¹ Bayram Çağlar ve Diğerleri, B. No: 2014/11171, 19/7/2017, §§ 30-31.

2.3.2.2.1.1. İtiraz

5271 sayılı Kanun'un 267. maddesine göre hâkim kararları¹⁵² ile kanunun gösterdiği hâllerde, mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebileceği düzenlenmiştir. Kural olarak, ceza mahkemelerinden verilen hükümlere karşı istinaf ve temyiz yoluna başvurulur. Mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilmesi için kanunun bunu açıkça belirtmesi gerekir.¹⁵³

Hâkim veya mahkeme kararına karşı itiraz, kanunun ayrıca hüküm koymadığı hâllerde 35 inci maddeye göre ilgililerin kararı öğrendiği günden itibaren yedi gün içinde kararı veren mercie verilecek bir dilekçe veya tutanağa geçirilmek koşulu ile zabıt kâtibine beyanda bulunmak suretiyle yapılır.

---

¹⁵² Hâkimlik kararları şunlardır:

- 1) Soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminin kararları,
- 2) Naip hâkim olarak görevlendirilen hâkimin kararları,
- 3) İstinabe olunan hâkimin kararları,
- 4) Mahkeme başkanı sıfatıyla verilen kararlar.

¹⁵³ ÖZTÜRK Bahri ..., Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.564-565.

Kararına itiraz edilen hâkim veya mahkeme, itirazı yerinde görürse kararını düzeltir; yerinde görmezse en çok üç gün içinde, itirazı incelemeye yetkili olan mercie gönderir.¹⁵⁴

Kanun'da açıkça öngörülen hallerde, hüküm dışında kalan mahkeme kararlarına karşı itiraz kanun yoluna başvurulabilmektedir. 5271 sayılı Kanun uyarınca itiraz edilebilecek bazı mahkeme kararları şunlardır:

- a) 5. madde uyarınca verilen görevsizlik kararları,
- b) 18. madde uyarınca verilen yetkisizlik kararları,
- c) 28. madde uyarınca verilen yargıcın reddi isteminin kabul edilmemesine ilişkin kararlar,
- d) 31. madde uyarınca verilen, yargıcın reddi isteminin geri çevrilmesine ilişkin kararlar,
- e) 42. madde uyarınca verilen, eski hale getirme isteminin reddine ilişkin kararlar,

¹⁵⁴ 268. maddenin (3) numaralı fıkrasında itirazı incelemeye yetkili merciler şu şekilde sayılmıştır:

a) (Değişik: 18/6/2014-6545/74 md.) Sulh ceza hâkimliği kararlarına yapılan itirazların incelenmesi, o yerde birden fazla sulh ceza hâkimliğinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen hâkimliğe; son numaralı hâkimlik için bir numaralı hâkimliğe; ağır ceza mahkemesinin bulunmadığı yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine; ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, en yakın ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine aittir.

b) (Değişik: 18/6/2014-6545/74 md.) İtiraz üzerine ilk defa sulh ceza hâkimliği tarafından verilen tutuklama kararlarına itiraz edilmesi durumunda da (a) bendindeki usul uygulanır. Ancak, ilk tutuklama talebini reddeden sulh ceza hâkimliği, tutuklama kararını itiraz mercii olarak inceleyemez.

c) Asliye ceza mahkemesi hâkimi tarafından verilen kararlara yapılacak itirazların incelenmesi, yargı çevresinde buldukları ağır ceza mahkemesine ve bu mahkeme ile başkan tarafından verilen kararlar hakkındaki itirazların incelenmesi, o yerde ağır ceza mahkemesinin birden çok dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye; son numaralı daire için birinci daireye; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi varsa, en yakın ağır ceza mahkemesine aittir.

d) Naip hâkim kararlarına yapılacak itirazların incelenmesi, mensup oldukları ağır ceza mahkemesi başkanına, istinabe olunan mahkeme kararlarına karşı yukarıdaki bentlerde belirtilen esaslara göre buldukları yerdeki mahkeme başkanı veya mahkemeye aittir.

e) Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kararları ile Yargıtay ceza dairelerinin esas mahkeme olarak baktıkları davalarda verdikleri kararlara yapılan itirazlarda; üyenin kararını görevli olduğu dairesinin başkanı, daire başkanı ile ceza dairesinin kararını numara itibarıyla izleyen ceza dairesi; son numaralı daire söz konusu ise birinci ceza dairesi inceler.

İtiraz mercii, itiraz üzerine verdiği kararları kesindir; ancak ilk defa merci tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir.

- f) 60. madde uyarınca tanıklıktan ve yeminden sebepsiz yere çekilme halinde verilecek disiplin hapsi kararı,
- g) 74. madde uyarınca verilen gözlem altına alma kararı,
- h) 75 ve 76. maddeler uyarınca verilen şüpheli veya sanığın beden muayenesi ve vücudundan örnek alınması kararları,
- i) Tutuklama, tutukluluk halinin devamına ve tahliye isteminin reddine ilişkin kararlar.

İtirazı incelemeye yetkisi olan merciler 5271 sayılı Kanun'un 268. maddesinin 3. fıkrasında gösterilmiştir.

271. maddenin 4. fıkrasına göre merciin, itiraz üzerine verdiği kararlar kesindir.¹⁵⁵ Bu durumda başvuru yolları, merci kararı ile tüketilmiş olacağından, bireysel başvurunun bu kararın öğrenildiği tarihten itibaren otuz güç içerisinde yapılması gerekecektir.

Cumhuriyet savcısının kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararına karşı öngörülen yargısal denetim yolu itiraz, kendine özgü bir başvuru yolu olup, olağan kanun yollarından itiraz ile karıştırılmamalıdır. Suçtan zarar gören kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın kendisine tebliğinden itibaren 15 gün içerisinde bu kararı veren Cumhuriyet savcısının görev yaptığı ağır ceza mahkemesi yargı çevresine en yakın ağır ceza mahkemesine itiraz edebilir.

İtiraz üzerine kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar hakkında bir karar verilebilmesi için soruşturmanın genişletilmesi gerekiyorsa itiraz mercii soruşturmanın yürütüldüğü yer sulh ceza hâkimini görevlendirebilir. Soruşturmanın genişletilmesi gerekmiyorsa itiraz mercii itiraz hakkında bir karar verir. İtiraz mercii itirazı reddedebilir. Bu durumda red kararının verildiği tarihte kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar kesinleşmiş olur. İtiraz mercii itirazı kabul ettiği takdirde Cumhuriyet savcısı kamu davası açmak zorundadır.

¹⁵⁵Ancak ilk defa merci tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir.

2.3.2.2.1.2. İstinaf

İstinaf kanun yolu, 5271 sayılı Kanun'un 272 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. İstinaf, ilk derece mahkemesi tarafından verilen hükmün hem hukuki hem de maddi mesele yönünden incelendiği bir kanun yoludur. İstinafta yapılan incelemede hata bulunursa, eski hüküm bozularak kaldırılır ve yeni hüküm verilir.¹⁵⁶ Ceza muhakemesinde onbeş yıl ve daha fazla hapis cezalarına ilişkin hükümler, bölge adliye mahkemesince re'sen incelenmektedir.

Kanun'un 272. maddesinde hükümden önce verilip hükme esas teşkil eden veya başkaca kanun yolu öngörülmemiş olan mahkeme kararlarına karşı da hükümle birlikte istinaf yoluna başvurulabileceği düzenlenmiş, istinaf yoluna başvurulamayacak durumlar sayılmıştır. Buna göre;

- a) Hapis cezasından çevrilen adlî para cezaları hariç olmak üzere, sonuç olarak belirlenen üçbin Türk Lirası dâhil adlî para cezasına mahkûmiyet hükümlerine,
- b) Üst sınırı beşyüz günü geçmeyen adlî para cezasını gerektiren suçlardan beraat hükümlerine,
- c) Kanunlarda kesin olduğu yazılı bulunan hükümlere, karşı istinaf yoluna başvurulamamaktadır.

Kanun'un 273. maddesine göre istinaf istemi, hükmün açıklanmasından itibaren yedi gün içinde hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya zabıt kâtibine bir beyanda bulunulması suretiyle yapılmaktadır. Hüküm, istinaf yoluna başvurma hakkı olanların yokluğunda açıklanmışsa, süre tebliğ tarihinden başlamaktadır.

İstinafta yalnız ilk derece mahkemesince yapılan tespitler ve uygulanan normun yerindeliğinin denetlenmesiyle yetinilmemekte, maddi ve hukuksal sorunlar yeniden ele alınmaktadır.

¹⁵⁶ KUNTER N., YENİSEY F., NUHOĞLU A., Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s.1403.

Ağır ceza mahkemelerinde bulunan Cumhuriyet savcılarını ise mahkemelerinin yargı çevresi içerisindeki asliye mahkemelerinin hükümlerine karşı, kararın o yer Cumhuriyet başsavcılığına geliş tarihinden itibaren yedi gün içinde istinaf yoluna başvurabilmektedirler.

Kanun'un 276. maddesine göre istinaf istemi, kanunî sürenin geçmesinden sonra veya aleyhine istinaf yoluna başvurulamayacak bir hükme karşı yapılmışsa ya da istinaf yoluna başvuranın buna hakkı yoksa, hükmü veren mahkeme bir kararla dilekçeyi reddeder.

İstinaf başvurusunda bulunan Cumhuriyet savcısı veya ilgililer, ret kararının kendilerine tebliğinden itibaren yedi gün içinde bölge adliye mahkemesinden bu hususta bir karar vermesini isteyebilirler. Bu takdirde dosya bölge adliye mahkemesine gönderilir.

Kanun'un 279. maddesinde dosya üzerinde yapılan ön inceleme sonunda;

a) Bölge adliye mahkemesinin yetkili olmadığına anlaşılması hâlinde dosyanın yetkili bölge adliye mahkemesine gönderilmesine,

b) Bölge adliye mahkemesine başvurunun süresi içinde yapılmadığına, incelenmesi istenen kararın bölge adliye mahkemesinde incelenebilecek kararlardan olmadığına, başvuranın buna hakkı bulunmadığına anlaşılması hâlinde istinaf başvurusunun reddine, karar verilmektedir. Bu kararlar itiraza tabidir.

İstinaf incelemesi üzerine Bölge Adliye Mahkemesi şu kararları verebilmektedir:

a) İlk derece mahkemesinin kararında usule veya esasa ilişkin herhangi bir hukuka aykırılığın bulunmadığını, delillerde veya işlemlerde herhangi bir eksiklik olmadığını, ispat bakımından değerlendirmenin yerinde olduğunu saptadığında istinaf başvurusunun esastan reddine, 303 üncü maddenin birinci fıkrasının (a), (c), (d), (e),

(f), (g) ve (h) bentlerinde¹⁵⁷ yer alan ihlallerin varlığı hâlinde hukuka aykırılığın düzeltilerek istinaf başvurusunun esastan reddine,

b) Cumhuriyet savcısının istinaf yoluna başvurma nedenine uygun olarak mahkûmiyete konu suç için kanunda yazılı cezanın en alt derecesinin uygulanmasını uygun görmesi hâlinde, hukuka aykırılığın düzeltilerek istinaf başvurusunun esastan reddine,

c) Olayın daha fazla araştırılmasına ihtiyaç duyulmadan davanın reddine karar verilmesi veya güvenlik tedbirlerine ilişkin hatalı kararın düzeltilmesi gereken hâllerde hukuka aykırılığın düzeltilerek istinaf başvurusunun esastan reddine,

d) İlk derece mahkemesinin kararında 289. maddenin birinci fıkrasının (g) ve (h) bentleri hariç diğer bentlerinde belirtilen bir hukuka aykırılık nedeninin bulunması hâlinde hükmün bozulmasına ve dosyanın yeniden incelenmek ve hükmolünmek üzere hükmü bozulan ilk derece mahkemesine veya kendi yargı çevresinde uygun göreceği diğer bir ilk derece mahkemesine gönderilmesine,

e) Diğer hâllerde, gerekli tedbirleri aldıktan sonra davanın yeniden görülmesine ve duruşma hazırlığı işlemlerine başlanmasına, karar verebilmektedir.

---

¹⁵⁷ 5271 sayılı Kanun'un 303. maddesinin birinci fıkrası anılan bentleri şöyledir:

a) Olayın daha ziyade aydınlanması gerekmeden beraate veya davanın düşmesine ya da alt ve üst sınırı olmayan sabit bir cezaya hükmolünmesi gerekirse.

c) Mahkemece sabit görülen suçun unsurları, niteliği ve cezası hükümde doğru gösterilmiş olduğu hâlde sadece kanunun Madde numarası yanlış yazılmış ise.

d) Hükümden sonra yürürlüğe giren kanun, suçun cezasını azaltmış ve mahkemece sanığa verilecek cezanın belirlenmesinde artırma sebebi kabul edilmemiş veya yeni bir kanun ile fiil suç olmaktan çıkarılmış ise birinci hâlde daha az bir cezanın hükmolünmesi ve ikinci hâlde hiç ceza hükmolünmemesi gerekirse.

e) Sanığın açıkça saptanmış olan doğum ve suç tarihlerine göre verilecek cezanın belirlenmesinde gerekli indirim yapılmamış veya yanlış indirim yapılmış ise.

f) Artırma veya indirim sonucunda verilecek ceza süresi veya miktarının belirlenmesinde maddî hata yapılmış ise.

g) Türk Ceza Kanununun 61 inci Maddesindeki sıralamanın gözetilmemesi yüzünden eksik veya fazla ceza verilmiş ise.

h) Harçlar Kanunu ile yargılama giderlerine ilişkin hükümlere ve Avukatlık Kanununa göre düzenlenen ücret tarifesine aykırılık mevcutsa

Kanun'un 284. maddesi uyarınca kural olarak, bölge adliye mahkemesi karar ve hükümlerine karşı direnilememekte; bunlara karşı herhangi bir kanun yoluna gidilememektedir. Ancak itiraz ve temyiz ilişkin hükümler saklıdır.

2.3.2.2.1.3. Temyiz

Bölge adliye mahkemelerinin, 20/7/2016 tarihinde tüm yurttta göreve başlaması ile 5271 sayılı Kanun'un temyize ilişkin hükümleri uygulanmaya başlamıştır. 5271 sayılı Kanun'da öngörülen temyiz kanun yolu 286 ila 307. maddelerde, istinaf kanun yolunun bir devamı olarak düzenlenmiştir.

Ceza yargılamasında temyiz yoluna başvuru kararın kesinleşmesini önlemektedir. Temyizin amacı, hukuk birliğinin güvence altına alınması, şikâyet konusu olayda adaletin gerçekleştirilmesi ve gerçek bir hukuki korumanın sağlanmasıdır.¹⁵⁸ Dolayısıyla temyize tabi bir hükme karşı temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunabilmek için kural olarak temyiz kanun yolunun tüketilmiş olması gerekir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de kararlarında ceza hukukunda tüketilmesi gereken son başvuru yolunun kural olarak temyiz olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹

5271 sayılı Kanun'un 286. ve 287. maddelerinde temyize tabi olan hükümler belirtilmiş ve temyiz edilemeyecek kararlar sayılmıştır. Buna göre bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin bozma dışında kalan hükümleri ile hükümden önce verilip hükme esas teşkil eden veya başkaca kanun yolu öngörülmemiş olan mahkeme kararları da hükümle beraber temyiz olunabilir.

Temyiz edilemeyecek kararlar ise şunlardır:

¹⁵⁸ ÖZTÜRK Bahri, ERDEM Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s.719.

¹⁵⁹ Hakan Fuat Komili, B. No: 2013/2470, 17/9/2013, § 17.

a) İlk derece mahkemelerinden verilen beş yıl veya daha az hapis cezaları ile miktarı ne olursa olsun adli para cezalarına karşı istinaf başvurusunun esastan reddine dair bölge adliye mahkemesi kararları,

b) İlk derece mahkemelerinden verilen beş yıl veya daha az hapis cezalarını artırmayan bölge adliye mahkemesi kararları,

c) Sulh ceza mahkemesinin görevine giren suçlarla ilgili olarak ilk derece mahkemelerinden verilen hükümlere ilişkin her türlü bölge adliye mahkemesi kararları,

d) Adli para cezasını gerektiren suçlarda ilk derece mahkemelerinden verilen hükümlere ilişkin suç niteliğini değiştirmeyen bölge adliye mahkemesi kararları,

e) Sadece eşya veya kazanç müsaderesine veya bunlara yer olmadığına ilişkin ilk derece mahkemesi kararlarını değiştirmeyen bölge adliye mahkemesi kararları,

f) On yıl veya daha az hapis cezasını veya adli para cezasını gerektiren suçlardan, ilk derece mahkemesince verilen beraat kararları ile ilgili olarak bölge adliye mahkemesince verilen beraat kararları ile istinaf başvurusunun esastan reddine dair kararları,

g) Davanın düşmesine, ceza verilmesine yer olmadığına, güvenlik tedbirine ilişkin ilk derece mahkemesi kararları ile ilgili olarak bölge adliye mahkemesince verilen davanın düşmesine, ceza verilmesine yer olmadığına, güvenlik tedbirine veya istinaf başvurusunun reddine dair kararlar,

h) Yukarıdaki bentlerde yer alan sınırlar içinde kalmak koşuluyla aynı hükümde, cezalardan ve kararlardan birden fazlasını içeren bölge adliye mahkemesi kararları, Temyiz edilemez.

Temyize tabi olmayan bu kararlara karşı tebliğden itibaren 30 gün içerisinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulmalıdır.

Temyiz, ancak hükmün hukuka aykırı olması nedenine dayanır. Hukuka aykırılık; bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması hallerinde ortaya çıkar.¹⁶⁰

Temyiz istemi, hükmün açıklanmasından itibaren yedi gün içinde hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya zabıt kâtibine bir beyanda bulunulması suretiyle yapılır; beyan tutanağa geçirilir ve tutanak hâkime onaylatılır. Hüküm, temyiz yoluna başvurma hakkı olanların yokluğunda açıklanmışsa, süre tebliğ tarihinden başlamaktadır.

Süresi içinde yapılan temyiz başvurusu, hükmün kesinleşmesini engellemektedir.

Temyiz istemi, kanunî sürenin geçmesinden sonra yapılmış veya temyiz edilemeyecek bir hüküm temyiz edilmiş veya temyiz edenin buna hakkı yoksa, hükmü temyiz olunan bölge adliye veya ilk derece mahkemesi bir karar ile temyiz istemini reddetmektedir. Temyiz eden, ret kararının kendisine tebliğinden itibaren yedi gün içinde Yargıtaydan bu hususta bir karar vermesini isteyebilir. Bu takdirde dosya Yargıtaya gönderilir. Temyiz talebinin reddine dair ek kararlar da temyize tabidir. Dolayısıyla bu kararlara karşı temyiz yoluna başvurulmaksızın yapılan bireysel başvurular da ikincillik ilkesi gereği kabul edilemez bulunacaktır. Mehmet Şerif Ay kararında¹⁶¹ Anayasa Mahkemesi, başvuru temyiz talebinin reddine dair karara karşı iddia edilen ihlalin giderilmesi bakımından etkili ve öncelikli olan temyiz yolunu tüketmediğinden, başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Temyiz incelemesi neticesinde Yargıtay tarafından şu kararlar verilebilir:

- a) Esastan ret kararı
- b) Bozma kararı
- c) Düzelterek onama

¹⁶⁰ ÖZTÜRK Bahri, ERDEM Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s.725.

¹⁶¹ Mehmet Şerif Ay, B. No: 2012/1181, 17/9/2013, § 37.

d) Düşme kararı

Yargıtay tarafından, temyiz isteminin esaslan reddine karar verilmişse, davanın esasına hükmedilmişse ya da tespit edilen hukuka aykırılığın düzeltilmesine karar verilmişse, artık bu durumda karar kesinleşmiş olur ve gereği için dosya ilk derece mahkemesinde gönderilir. Yargıtay, temyiz talebini kabul etmişse, dosyayı yeniden incelenmek ve hüküm verilmek üzere hükmü bozulan bölge adliye mahkemesine veya diğer bir bölge adliye mahkemesine gönderir.

Temyiz talebinin reddine dair ek kararlar da temyize tabi olduğundan bu kararlara karşı temyiz yolu tüketilmeden Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurular kabul edilemez bulunmaktadır. Mahkeme, Mehmet Şerif Ay kararında temyiz talebinin reddine dair ilk derece mahkemesi tarafından verilen hükme karşı temyiz yoluna başvurmadan bireysel başvuruda bulunduğundan başvurusu, başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur.¹⁶²

2.3.2.2.2. Olağanüstü Başvuru Yolları

Ceza yargılamasında olağanüstü başvuru yolları:

- a) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı
- b) Kanun yararına bozma
- c) Yargılamanın yenilenmesi, olmak üzere üç tanedir.

2.3.2.2.2.1. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının İtirazı

Yargıtay ceza dairelerinden birinin kararına karşı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, re'sen veya istem üzerine, ilâmın kendisine verildiği tarihten itibaren otuz gün içinde Ceza Genel Kuruluna itiraz edebilir. Sanığın lehine itirazda süre aranmaz.

Yukarıda da belirtildiği gibi ceza yargılamasında tüketilmesi gereken son başvuru yolu kural olarak temyizdir. Temyiz incelemesinden geçen kararlara karşı

---

¹⁶² Mehmet Şerif Ay, B. No: 2012/1181, 17/9/2013, 36.

itiraz yolu, 5271 sayılı Kanun'un 308. maddesi ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına tanınmıştır. Dolayısıyla başvuru yoluna gidilmesi istemi, sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir taleptir. Bu kapsamda yapılan başvurular bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmediğinden, bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır.¹⁶³

2.3.2.2.2. Kanun Yararına Bozma

5271 sayılı Kanun'un 309. ve 310. maddeleri uyarınca kanun yararına bozma; hâkimler ve mahkemeler tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararlar için öngörülen ve bu kararların Yargıtayca denetlenmesini sağlayan bir kanun yoludur. Amacı kesinleşen kararlardaki hukuka aykırılıkları gidermek ve kanunların ülke içinde eşit bir şekilde uygulanmasını sağlamak olan kanun yararına bozma, kesin kararlara karşı başvuru bir yol olduğundan, olağanüstü bir kanun yoludur. Öte yandan kanun yararına bozma, kişiler için doğrudan ulaşılabilir bir yol olmayıp olağanüstü bir kanun yolu niteliği taşımakla, tüketilmesi gereken bir yol değildir.¹⁶⁴

Ceza muhakemesi hukukunda 5271 sayılı Kanun'un 309. maddesi gereğince hâkim veya mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararların Yargıtayca bozulmasını isteme hakkı yalnızca Adalet Bakanlığının takdirine bırakılmıştır. Dolayısıyla başvuru yoluna gidilmesi istemi, sadece Adalet Bakanlığının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir taleptir. Bu kapsamda yapılan başvurular bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmediğinden, bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır.¹⁶⁵

¹⁶³ Mehmet Mercan, B. No: 2013/2001, 16/5/2013, § 18.

¹⁶⁴ Estaş Kum ve Ticaret Mad. Nak. San. A.Ş., B. No: 2012/644, 5/3/2013, § 22.

¹⁶⁵ Menduh Ataç, B. No: 2013/1751, 13/6/2013, § 16.

2.3.2.2.3. Yargılamanın Yenilenmesi

5271 sayılı Kanun'un 311. maddesine göre; şu hallerde kesinleşen bir hükümlü sonuçlanmış bir dava, hükümlü lehine olarak yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülür:

a) Duruşmada kullanılan ve hükmü etkileyen bir belgenin sahteliği anlaşılırsa.

b) Yemin verilerek dinlenmiş olan bir tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasıt veya ihmal ile gerçek dışı tanıklıkta bulunduğu veya oy verdiği anlaşılırsa.

c) Hükme katılmış olan hâkimlerden biri, hükümlünün neden olduğu kusur dışında, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek biçimde görevlerini yapmada kusur etmiş ise.

d) Ceza hükmü hukuk mahkemesinin bir hükmüne dayandırılmış olup da bu hüküm kesinleşmiş diğer bir hüküm ile ortadan kaldırılmış ise.

e) Yeni olaylar veya yeni deliller ortaya konulup da bunlar yalnız başına veya önceden sunulan delillerle birlikte göz önüne alındıklarında sanığın beraatini veya daha hafif bir cezayı içeren kanun hükmünün uygulanması ile mahkûm edilmesini gerektirecek nitelikte olursa.

f) Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlâli suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması. Bu hâlde yargılamanın yenilenmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde istenebilir.

Kanun'un 314. maddesine göre; şu hallerde kesinleşen bir hükümlü sonuçlanmış bir dava, sanık veya hükümlü aleyhine olarak yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülür:

a) Duruşmada sanığın veya hükümlünün lehine ileri sürülen ve hükme etkili olan bir belgenin sahteliği anlaşılırsa.

b) Hükme katılmış olan hâkimlerden biri, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek nitelikte olarak görevlerini yapmada sanık veya hükümlü lehine kusur etmiş ise.

c) Sanık beraat ettikten sonra suçla ilgili olarak hâkim önünde güvenilebilir nitelikte ikrarda bulunmuşsa.

Yargılamanın yenilenmesi istemi, hükmü veren mahkemeye sunulur. Bu mahkeme, istemin kabule değer olup olmadığına karar verir.

2.4. Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralının Teorik ve Hukuki Temelleri

2.4.1. Amaç

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının amacı ihlal iddialarının, özel olarak insan hakları yargılaması yapmakla görevli kılınmış yargı mercileri önüne gitmeden devletin olağan mekanizmaları aracılığı ile çözümlenmesidir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu daha önce de açıklandığı üzere olağan dışı bir başvuru yoludur. Bu yola ancak ihlal iddiaları ile ilgili olarak olağan hukuk yollarından sonuç alınamadığında başvurulabilir. İhlali önlemesi, durdurması, ortaya çıkan ihlaller için gerekli giderimi sağlaması gereken asli mekanizmalar idari ve adli mercilerdir. Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının amacı asli görevli bu mekanizmaların devre dışı bırakılarak doğrudan Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmasının önlenmesidir. Anayasa Mahkemesi bir kararında başvuru yollarının tüketilmesi kuralının amacını şöyle açıklamıştır:

Temel hak ve özgürlüklere saygı, devletin tüm organlarının anayasal ödevi olup, bu ödevin ihmal edilmesi nedeniyle ortaya çıkan hak ihlallerinin düzeltilmesi idari ve yargısal makamları görevidir. Bu nedenle, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının öncelikle derece mahkemeleri önünde ileri sürülmesi, bu makamlar

tarafından değerlendirilmesi ve bir çözüme kavuşturulması esastır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, iddia edilen hak ihlallerinin derece mahkemelerince düzeltilmemesi halinde başvurulabilecek ikincil nitelikte bir kanun yoludur.¹⁶⁶

AIHS'in 35. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da Mahkeme'ye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde başvurulabileceği düzenlenmiştir. Madde metninde iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının, uluslararası hukukun bir gereği olduğu belirtilmiştir. Bu kural yalnız AIHS'te değil, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (madde 41(1)(c)) ve Seçmeli Protokolü (madde 2 ve 5(2)(b)), İnsan Hakları Amerikan Sözleşmesi (madde 46) ve İnsan ve Halkların Hakları Şartı (madde 50 ve 56(5)) gibi, diğer uluslararası insan hakları andlaşmalarında da yer almaktadır.

İnsan hakları yargılaması yapan yargısal makamlar, yaptıkları incelemeler sonucunda bir hakkın ihlal edilip edilmediğine karar vermektedirler. Bir hakkın ihlal edildiğine karar verilmesi durumunda bu, Devletin egemenliği altındaki bireyin hakkını korumakta başarısız olduğu anlamına gelir. Devletin temel görevinin egemenliği altında yaşayan insanların güvenliğini sağlamak ve sahip oldukları hakları korumak olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ihlal kararının devlet açısından anlamı daha net anlaşılacaktır. Bu karar aslında Devletin en temel görevini yerine getirmekte başarısız olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla başvuru yollarının tüketilmesi kuralı Devlete hak ihlallerini kendi iradesi ve imkânları ile çözüme kavuşturmak gibi önemli bir fırsat tanımaktadır. İnsan hakları yargılaması yapan uluslararası mercilerin amacı, ulusal hukuk düzenlerinin yerini almak veya onun yerine kendisini ikame etmek değil, onun muhtemel eksikliklerini gidermeye çalışmaktır.¹⁶⁷

¹⁶⁶ İsmail Buğra İşlek, B. No: 2013/1177, 26/3/2013, §§ 16-17.

¹⁶⁷ ANAYURT Ömer, Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s.200.

Uluslararası yargı mercileri, hak ihlalleri ile ilgili şikâyetlerde devletlerin egemenliklerine saygı göstermektedir. Öncelik devletin şikâyeti kendisinin çözümlemesidir. Uluslararası yargı mercileri önünde bir ülke aleyhine ne kadar fazla şikâyet varsa ve bu şikâyetlerin ne kadar fazlası başvuru lehine sonuçlanıyorsa, o ülkenin insan hakları karnesi o kadar zayıftır.

Aynı şekilde insan hakları yargılaması yapan ulusal yargı mercileri önünde ne kadar fazla şikâyet varsa ve bu şikâyetlerin ne kadar fazlası ihlalle sonuçlanıyorsa, o ülkenin ihlali ilk elden ortadan kaldırmakla görevli idari ve yargısal makamlarının işleyişinde yapısal sorunlar vardır.

AIHM de benzer şekilde iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralını, Sözleşmeciler devletlere insan hakkı ihlallerine yönelik şikâyetleri öncelikle kendi hukuk sistemlerindeki mekanizmalar aracılığıyla inceleme ve imkân bulunduğu takdirde bu şikâyetlerin Strazburg Mahkemesi önüne getirilmeden ortadan kaldırılması fırsatının tanınması olarak kabul etmiştir.¹⁶⁸

2.4.2. İkincilik İlkesi

İnsan hakları yargılaması; ancak hak ihlallerine devletin olağan mekanizmaları tarafından çözüm bulunamadığı, bu mekanizmaların bireyin hakkını bizzat ihlal ettiği durumda başvurulabilecek istisnai bir yoldur.

Esas olan, öncelikle devletin, egemenliği altında olan bireyin haklarını korumak için gerekli özeni göstermesi, buna rağmen bir ihlal meydana geldiyse de bu ihlali ilk elden çözmeye yetkili idari ve yargısal mekanizmaları ile telafi etmesidir. Bu itibarla, bir hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik inceleme yapan yargı mercilerinin getirdiği koruma mekanizması ikincilik ilkesine dayanmaktadır.

---

¹⁶⁸ HARRIS David, O'BOYLE Michael, WARBRICK Colin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Avrupa Konseyi, Birinci Baskı, Ankara, 2013, s.764.

AIHS açısından iç hukuk yollarının tüketilmesi şartı, Sözleşme ile getirilen hakların korunmasının ilk olarak ilgili devlete ait olması, Sözleşme organlarının koruma mekanizmasının ikincil oluşu anlamına gelmektedir.¹⁶⁹

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında da aynı mantıkla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması gerektiği belirtilmiştir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de verdiği birçok kararda temel hak ve özgürlüklerin birinci derecede idari ve yargısal makamlar tarafından korunmasının esas olduğunu, Mahkemenin temel hak ve özgürlükleri koruma görevinin ancak bu makamlar tarafından yeterli koruma sağlanmadığı takdirde başlayacağını bildirmiştir. Başka bir deyişle eğer başvuru, genel mahkemelerde kamu gücü işlemlerinden kaynaklanan ihlalleri ortadan kaldırma ve düzeltme imkânına sahipse, öncelikle bu yolları kullanmalıdır. Temel hak ve özgürlüklerin birincil koruyucusu idari makamlar ile derece mahkemeleridir. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu ise ikincil/tamamlayıcı bir koruma mekanizmasıdır.

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının amacı esas olarak hak ihlallerini gidermede Devletin olağan mekanizmalarına öncelik tanımak iken bu kural diğer taraftan insan hakları yargılaması yapan yargı makamlarının yetkisinin sınırını da belirlemektir.

Anayasa Mahkemesine göre asıl olan hak ve özgürlüklere kamu otoritelerince saygı gösterilmesi ve olası bir ihlal durumunda bunun idari ve/veya yargısal olağan yollarla giderilmesidir. Bu nedenle bireysel başvuru yoluna ancak kanunda öngörülen olağan yollar tüketilmesine rağmen ihlalin ortadan kaldırılamadığı durumlarda gidilebilir.¹⁷⁰

---

¹⁶⁹ BİLİR, s.14.

¹⁷⁰ Hamit Kaya, B. No: 2012/338, 2/7/2013, § 28.

2.4.3 Mevzuat

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru daha önce de açıklandığı üzere 5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla yapılan ve 12 Eylül 2010 tarihli halkoylamasıyla kabul edilen Anayasa değişikliği ile Türk hukukuna kazandırılan en önemli kurumlardan biri olmuştur.¹⁷¹

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile herkesin Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AIHS kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceğini hüküm altına alınmıştır. Ancak madde metninde başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şartı getirilmiş ve bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağını belirtilmiştir.

Bireysel başvuru müessesesini Türk hukuk sistemine kazandırmak amacıyla Anayasa'nın 148. maddesinde yapılan değişikliğin gerekçesi şöyledir:

“Bireysel başvuru ya da anayasa şikâyeti, kamu gücü tarafından, temel hak ve özgürlükleri ihlâl edilen bireylerin başvurdukları olağanüstü bir kanun yolu olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde, temel hakların korunması amacıyla bireysel başvuru yolu, pek çok uygar ülkede anayasa yargısının ayrılmaz bir parçası kabul edilmektedir. Bireysel başvuru yolu, kapsamı ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, başta Federal Almanya olmak üzere Avusturya, İspanya, İsviçre, Belçika, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Meksika, Brezilya, Arjantin gibi pek çok ülkede uygulanmaktadır. Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda da bireysel başvuru kurumu kabul edilmiş ve işletilmektedir. Anglo-Amerikan hukukunda teknik anlamda bireysel başvuru kurumu olmasa da, bireysel başvuruyla benzer işlemlere sahip kanun yolları bulunmaktadır.

---

¹⁷¹ TUNÇ Hasan, BİLİR Faruk, YAVUZ Bülent, Türk Anayasa Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s.415.

Türkiye'nin konumuna baktığımızda, bireysel başvuru müessesesinin kabul edilmediği, ancak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru hakkının ve bu Mahkemenin zorunlu yargılama yetkisinin tanındığı görülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yoluyla, iç hukukta halledilemeyen temel hak ihlallerine ilişkin şikâyetlerin, ulusalüstü düzeyde ele alınması kabul edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde her yıl Türkiye'ye karşı çok sayıda dava açılmakta ve Türkiye pek çok davada tazminata mahkum edilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, iç hukuk yollarının tüketilmiş olup olmadığını araştırırken, ilgili ülkede bireysel başvuru kurumunun bulunup bulunmadığını da dikkate almakta ve bunu hak ihlallerinin ortadan kaldırılmasında etkili bir hukuk yolu saymaktadır. Bu nedenle, bireysel başvuru müessesesinin getirilmesiyle, hak ihlallerine maruz kaldığını iddia edenlerin önemli bir bölümünün bireysel başvuru aşamasında, başka bir ifadeyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gitmeden önce, tatmin edilebilmesinin mümkün olabileceği ve böylece Türkiye aleyhine açılacak dava ve verilecek ihlâl kararlarında azalma olacağı değerlendirilmektedir. Bu itibarla, Türkiye'de de iyi işleyen bir bireysel başvuru sisteminin kurulması, haklar ve hukukun üstünlüğü temelindeki standartları yükseltecektir.

Diğer yandan, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 2004 (6) Sayılı Tavsiye Kararında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki dava yükünün azaltılabilmesi için bireysel başvuru yönteminin iç hukukta tanınmasının gerekliliğine değinilmiş; aynı şekilde, Venedik Komisyonu da 2004 yılında kamuoyuna duyurulan bireysel başvuruya ilişkin Anayasa değişikliği önerisini olumlu bulduğunu ifade etmiştir.

Türkiye'de bireysel başvuru yolunun kabul edilmesi, bir yandan bireylerin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunmasını sağlayacak, öte yandan da kamu organlarını, Anayasaya ve kanunlara daha uygun davranma konusunda zorlayacaktır. Bu amaçlarla yapılan değişikliklerle, bireysel hak ve özgürlüklerin korunması ve teminat altına alınması için, vatandaşlara bireysel

başvuru hakkı tanınmakta ve Anayasa Mahkemesine de bu başvuruları inceleme ve karara bağlama görevi verilmektedir.

Buna göre herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurma hakkına sahiptir. Bireysel başvuruda bulunabilmek için, olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Şu kadar ki, bireysel başvuru kurumunun niteliği dikkate alındığında, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususların bu kapsamda incelenmeyeceği kuralı benimsenerek, diğer yüksek yargı organları ile Anayasa Mahkemesi arasındaki olası görev uyuşmazlıklarının ortaya çıkmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu müessesenin işleyişine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenecektir. Yapılan yeni düzenlemeyle, bireysel başvuruları inceleme görevi verilmek suretiyle, Anayasa Mahkemesine, özgürlükleri koruma ve geliştirme misyonu da yüklenmektedir.”

Anayasa'nın 148. maddesindeki değişikliğe uygun olarak 30/3/2011 tarihinde kabul edilen 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar hüküm altına alınmış, Mahkemenin kuruluşu ve oluşumu ile ilgili değişiklikler yapılmıştır.

6216 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde Anayasa mahkemelerinin temel amacı ve misyonu; Anayasada güvence altına alınan kural ve ilkelerin yasama organının tasarruflarıyla ihlâl edilmesini önlemek, en genel anlamda Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığıyla temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak olarak belirtilmiştir. Demokratik rejimlerde, Anayasa Mahkemelerinin Anayasaya, uluslararası anlaşmalara ve hukukun genel ilkelerine aykırı, hak ve özgürlükleri ihlâl edici yasal hükümleri hukuk sisteminden ayıklamayı amaç edindiklerinden demokrasi ve hukuk devletinin en önemli koruyucusu kabul edilmekte oldukları ifade edilmiştir.

Bireysel başvuru ile ilgili hükümler 6216 sayılı Kanun'un 45 ila 51. maddelerinde düzenlenmiştir. Kanun'un 47. maddesi uyarınca bireysel başvurunun kanun yolları tüketildikten sonra yapılması gerekmektedir. Kanun gerekçesinde

bireysel başvuruda bulunulabilmesi için öncelikle diğer yargısal ve idarî başvuru yollarının tüketilmesinin zorunlu olduğu vurgulanmıştır.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü de 12/7/2012 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bireysel başvuru ile ilgili birçok ayrıntı İçtüzüğün 59 ila 84. maddelerinde yer almaktadır.

2.5. Tüketilmesi Gereken Başvuru Yollarının Taşınması Gereken Özellikler

Mahkemenin tüketilen başvuru yollarını ‘kanunda öngörölmüş yollar’ olarak kabul edebilmesi için öncelikle başvurucuya hakkını koruyabilmesi için yol gösterecek kanunun başvurucu bakımından açık ve ulaşılabilir olması, kanunda yer alan başvuru yolunun ise ihlalin durdurulması ve/veya giderilmesi bakımından elverişli ve etkili olması gerekir. Anayasa Mahkemesi bu hususlarla birlikte başvurucunun mevcut başvuru yollarını tüketmek için elinden geleni yapmış olup olmadığını ve başvurucunun başvuru yollarını tüketmiş sayılıp sayılmayacağını resen incelemektedir.

AİHS’in 35. maddesi kişilere iç hukuk yollarının her durum ve şartta tüketilmesi gerektiği konusunda bir yükümlölük getirmemektedir. İç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı AİHM tarafından, mutlak ve aşırı bir şekilcilikle değil, daha esnek ve Sözleşme’nin amacı ve somut olayın özellikleri ışığında değerlendirilmektedir.¹⁷² Bu kapsamda AİHM de başvurucuların tüketmesi gereken iç hukuk yollarının erişilebilir, başvurucunun şikâyetlerine belli bir giderim sağlayabilen ve makul ölçüde bir başarı şansı sunan yollar olmasını beklemektedir.¹⁷³

2.5.1. Başvuru Yolunun Mevcut Olması

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının uygulanabilmesinin ilk şartı başvurucuların ihlal iddiasıyla ilgili olarak başvurabilecekleri mevcut bir başvuru yolu

¹⁷² BİLİR, s.14.

¹⁷³ Sejdicovic/İtalya [BD], B. No: 56581/00, 1/3/2006, § 46.

olmasıdır. İhlal iddiasıyla ilgili herhangi bir idari veya yargısal başvuru yolunun bulunmadığı takdirde kişiler doğrudan Anayasa Mahkemesine başvuru yapabilecektir.

Bir başvuru yolunun mevcut olabilmesi o yolun hem teoride hem pratikte var olmasını gerektirir. Mevzuatta olup da pratikte uygulanmayan bir yolun mevcut olduğundan bahsedilemez. Bir başvuru yolunun mevcut olması tek başına o yolu bireysel başvuruda bulunmadan önce tüketilmesi gereken bir yol yapmamaktadır. Başvuru yolunun tüketmeye değer bir yol olabilmesi için aynı zamanda ulaşılabilir ve etkili de olması gerekir.

2.5.2. Başvuru Yolunun Ulaşılabilir Olması

Bir başvuru yolunun ulaşılabilir olması, o yolun kişilere açık şekilde somut ve pratik olmasını ifade etmektedir.¹⁷⁴ Bu tanıma göre başvuru yolu olağan ise ulaşılabilir, olağanüstü ise başvuru yolunun kendi inisiyatifleri ile ulaşabilecekleri ve sonuçlandırılmasını sağlayabilecekleri bir yol olmadığından ulaşılabilir değildir ve tüketilmesi gerekmez.

AİHM, bir başvuru yolunun ulaşılabilir olup olmadığını değerlendirirken o yolun başvuru tarafından doğrudan başlatılabilecek bir mekanizma mı yoksa bir makamın takdirine mi bağlı olduğu hususunun yanı sıra başvuru yolunun güç koşullara (aşırı maliyetli veya karmaşık olması gibi) tabi olup olmadığını da incelemektedir.¹⁷⁵

2.5.3. Başvuru Yolunun Yeterli ve Etkili Olması

Başvuru yolunun iddia ettiği hak ihlalinin esasının incelenmesi ve gerektiğinde uygun çarenin sunulabilmesi ve giderimin sağlanabilmesini ifade eder. Nalbant'a göre başvuru yolunun yeterli olması, söz konusu başvuru yoluna gidildiğinde bu konuda ihlal iddiasına ilişkin her yönüyle bir inceleme yapılabilmesini ve ilgili yolda ihlalin gideriminin mümkün olmasını ifade etmektedir.¹⁷⁶ Başvuru yolunun etkili olması ise

¹⁷⁴ NALBANT Atilla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru, AİHM ve Türkiye-II: Anayasa Şikayeti ve AİHM, Ankara:TAA Yay., 2012, s.219.

¹⁷⁵ Akçiçek/Türkiye, B. No: 40965/10, 18/10/2011; Airey/İrlanda, B. No: 6289/73, 9/10/1979.

¹⁷⁶ NALBANT, s. 223.

bir yolun başvuru lehine sonuç garantisi vermese de sistemin bütünü içinde ihlalin meydana gelmesini veya sürmesini engelleyebilmesini, eğer ihlal ortaya çıkmış ise başvurucuya uygun veya yeterli bir çarenin sunulabilmesini ve başvuru devam etmesini engelleyebilmesini ifade eder.¹⁷⁷ Bir hukuk yolunda verilen karar, başka makamlarca sorgulanabiliyor ve duruma göre uygulanmayabiliyorsa bu hukuk yolunun etkili olduğu söylenemez.¹⁷⁸

Slovakya ve Hırvatistan Anayasa Mahkemeleri tarafından verilen ihlal kararlarının gereğinin yerine getirilmesi diğer kamu makamlarının takdirine bağlı kılındığı için AİHM bu mahkemeleri etkili bir iç hukuk yolu olarak görmemiştir. AİHM, bireysel başvuru yolu açıldıktan sekiz ay sonra karara bağladığı Hasan Uzun/Türkiye başvurusunda da Türk Anayasa Mahkemesinin etkili bir başvuru yolu olup olmadığını incelemiştir.¹⁷⁹ AİHM, T.C. Anayasa Mahkemesi nezdinde oluşturulan yeni kanun yolunun özelliklerini inceleyerek bu yolun ihlal iddialarına karşı giderim sağlayabilecek etkili bir yol olduğuna karar vermiş, söz konusu yol tüketilmeden yapılan başvuruyu iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

AİHM, iç hukuk yollarını tüketmekle mükellef başvuru sahiplerinin sunduğu her türlü şikâyeti son merci olarak inceleme yetkisi ile Anayasa Mahkemesi'nin içtihadının kendi içtihadıyla uyumunu denetleme yetkisini muhafaza ettiğini hatırlatmış, bu yolun teoride olduğu kadar uygulamada da etkin olduğunu ispat mükellefiyetinin Türk Devletine ait olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Hasan Uzun/Türkiye kararından bugüne kadar AİHM'in Türk Anayasa Mahkemesinin -belirli bir konu bazında dahi- etkili bir iç hukuk yolu olmadığına ilişkin bir tespiti olmamıştır.

Başvuru yolunun yeterli ve etkili olması ile ilgili mevzuatta herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu kavramlar Anayasa Mahkemesi içtihadıyla bireysel başvurudaki yerini almıştır. Anayasa Mahkemesi, tüketilmesi gereken başvuru yolları kuralını,

---

¹⁷⁷ NALBANT, s.221.

¹⁷⁸ ŞİRİN, Bireysel Başvuru..., s. 147-148.

¹⁷⁹ Hasan Uzun/Türkiye, B. No:10755/13, 30/4/2013.

başvurucunun şikâyetleri açısından makul bir başarı şansı sunabilecek ve bir çözüm sağlayabilecek nitelikte, kullanılabilir ve etkili başvuru yollarının tüketilmesi olarak tanımlamıştır.¹⁸⁰ Mahkemeye göre mevzuatta bu yollara yer verilmiş olması tek başına yeterli olmayıp uygulamada da etkili olduklarının gösterilmesi ya da en azından etkili olmadıklarının kanıtlanmamış olması gerekir.¹⁸¹

Anayasa Mahkemesi, K.A. kararında idari gözetim altında tutulan yabancıların olumsuz tutulma koşulları nedeniyle uğradıkları zararın tazminine ilişkin etkili idari ve yargısal bir başvuru yolunun bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Anayasa Mahkemesi, bu kanaate varırken tutulma koşullarından dolayı çekilen ızdırap için tazminata hükmedildiğini gösteren herhangi bir adli veya idari yargı kararının bulunmadığı hususunu gözönünde bulundurmuştur.¹⁸² Bununla birlikte Mahkeme daha sonra içtihat değişikliğine gitmiş ve B.T. kararında, idari gözetim altında tutulma yerlerinin yönetim, denetim ve işletilmesinin İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülen bir kamu hizmeti olduğunu, 2577 sayılı Kanun'un 2. maddesine göre idari işlem ve eylemlerden dolayı kişisel hakkı doğrudan muhtel olanlarca idari yargıda tam yargı davası açılabileceğini, teorik düzeyde mevcudiyeti tespit edilen bu yolun -sırf bilgi eksikliği nedeniyle- fiiliyatta hiç işletilmemesinin etkisiz olduğu biçiminde yorumlanamayacağını belirtmiş ve yabancıların salıverilmesi hâlinde etkili hukuk mekanizmasının tam yargı davası olduğunu ifade etmiştir.¹⁸³ Bu itibarla başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

Yine, tutukluluğun kanunda öngörülen azami süreyi veya makul süreyi aştığı iddiasıyla yapılan bireysel başvurular bakımından bireysel başvurunun incelendiği tarih itibarıyla ilk derece mahkemesince mahkûmiyet hükmü verilmiş ise hüküm kesinleşmemiş olsa da Mahkeme, 5271 sayılı Kanun'un 141. maddesinde öngörülen tazminat davası açma imkânının tüketilmesi gereken etkili bir hukuk yolu olduğu

¹⁸⁰ Sedat Vural, B. No: 2014/5559, 25/4/2014, § 21.

¹⁸¹ Hamit Kaya, B. No: 2012/338, 2/7/2013, § 29.

¹⁸² K.A. [GK], B. No: 2014/13044, 11/11/2015, §§ 80-81.

¹⁸³ B.T. [GK], B. No: 2014/15769, 30/11/2017, §§ 45-58.

sonucuna varmıştır.¹⁸⁴ 5271 sayılı Kanun'un 141. maddesinde belirtilen dava yolu, bu duruma uygun, telafi kabiliyetini haiz etkili bir hukuk yoludur.

Anayasa Mahkemesi, olağanüstü hâl ilanı sonrasında uygulanan olağan döneme göre daha uzun süreli gözaltı tedbirleri yönünden de bu sürelerin makul olmadığı şikâyetlerini incelemiş ve bu konuda 5271 sayılı Kanun'un 141. maddesinde öngörülen tazminat davası açma imkânının tüketilmesi gereken etkili bir hukuk yolu olduğu sonucuna varmıştır.¹⁸⁵

---

¹⁸⁴ Ahmet Kubilay Tezcan, B. No: 2014/3473, 25/1/2018, §§ 24-27; Ekrem Atıcı, B. No: 2014/15609, 8/3/2018, §§ 27-30.

¹⁸⁵ Neslihan Aksakal, B. No: 2016/42456, 26/12/2017, §§ 30-37; Mehmet Hasan Altan (2) [GK], B. No: 2016/23672, 11/01/2018, §§ 84-93.

III. BÖLÜM

BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLMESİ

3.1. Fiilen Başvuru Yolunu Tüketme

3.1.1. Süresinde Başvuru

Daha önce açıklandığı üzere bireysel başvurunun başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemiş ise ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekmektedir. Başvuru yolu mevcut durumlar ile ilgili sürenin “başvuru yollarının tüketildiği tarih” olarak mevzuatta yer alması bir takım yanlış anlaşılmalara ve karışıklıklara sebep olmuştur. Haberdar olunmayan bir hususta bireysel başvuruda bulunulabilmesinin mümkün olmaması nedeniyle Anayasa Mahkemesi, bu ibarenin nihai kararın gerekçesinin öğrenilebildiği tarih olarak anlaşılması gerektiğini açıklayarak konunun netleşmesini sağlamıştır.

Bireysel başvuru süresi bakımından nihai kararın gerekçesinin tebliği¹⁸⁶, öğrenme tarihinin başlangıcında genel kabul gören şekildir. Ancak öğrenme, gerekçeli kararın tebliği ile sınırlı olarak gerçekleşmez; başka şekillerde de öğrenme söz konusu olabilir.

Mahkeme nihai kararın gerekçesinin öğrenme tarihinin, somut olayın özelliklerine göre farklı şekillerde gerçekleşebileceğini ifade etmiş ve bu durumları şöyle açıklamıştır:

- a) Bireysel başvuru süresi bakımından nihai kararın gerekçesinin tebliğ tarihi
- b) Dava dosyasından nihai kararın gerekçesinin suretinin alındığı tarih
- c) Başvurucuların nihai kararın gerekçesini öğrendiklerini beyan ettikleri tarih¹⁸⁷

¹⁸⁶ Mehmet Ali Kurtuldu, B. No: 2013/5504, 28/5/2014, § 27.

¹⁸⁷ İlyas Türedi, B. No: 2013/1267, 13/6/2013, §§ 21, 22.

d) Nihai kararın gerekçesinin öğrenilmediği ancak sonucunun öğrenildiği durumlarda sonucu öğrenilen nihai kararın gerekçesine derece mahkemesinden kesin olarak erişilebilmesi mümkün ise bireysel başvuru süresi sonucun öğrenildiği tarihten itibaren başlar.¹⁸⁸

e) Nihai kararın gerekçesinin öğrenilemediği veya nihai kararın sonucunun öğrenilip gerekçesinin kesin olarak öğrenilme imkânının elde edilemediği hâllerde başvuru süresinin hangi tarihten başlayacağı sorunu uzun süre belirsizliklere yol açmıştır. Çünkü bir sürenin belirlenmemesi durumunda sınırsız bir başvuru süresi söz konusu olabilecektir. Anayasa Mahkemesi bu tür durumlarda içtihat yoluyla sürenin başlangıç tarihinin nasıl hesaplanacağına ilişkin 3 ay + 30 gün kuralını kabul etmiştir. Mahkeme bu kuralı, başvuru sahiplerinin özen yükümlükleri ile mahkemeye erişim haklarının aşırı sınırlandırılmaması hususlarını birlikte dikkate alarak belirlemiştir. Mahkemeye göre başvuru sahiplerinin bireysel başvuruda bulunmak amacıyla dava ve başvurularını takip etmek için gerekli özeni gösterme yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülük kapsamında ilk derece mahkemesine fiilen ulaşan nihai kararın gerekçesini öğrenme konusunda gerekli özeni gösterme sorumluluğu başvuru sahiplerine aittir. Diğer bir ifadeyle başvuru sahipleri veya vekillerinin ilk derece mahkemesine ulaşan kararın bir örneğini almak için özenli davrandıklarını kanıtlamaları gerekir.¹⁸⁹ Gerekçesinin erişilebilir olmasından sonra özen yükümlülüğü kapsamında makul bir süre içinde bireysel başvuru yapmak isteyen ilgililerden karara erişmeleri ve karar gerekçesini öğrenmeleri beklenir. Anayasa Mahkemesi makul süreyi üç ay olarak belirlemiştir. Aksi tespit edilmediği sürece bireysel başvuru için otuz günlük başvuru süresi bu tarihten itibaren başlayacaktır.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Aydın Selçuk, B. No: 2014/3194, 20/11/2014, § 23; Özgür Çapkın, B. No: 2014/2546, 30/12/2014, § 22; Halil Aslan, B. No: 2014/3038, 10/12/2014, § 38.

¹⁸⁹ Fatma Gökot, B. No: 2013/5697, 21/4/2016, § 50.

¹⁹⁰ Fatma Gökot, § 51.

3.1.1.1. İdari Yargı Davalarında

İdare ve vergi mahkemelerinin verdikleri kararlara karşı istinaf yolu kapalıysa ilk derece mahkemesinin kararı verildiği an kesinleşir. Bu durumda bireysel başvuru süresi kararın tebliğinden itibaren başlar ve otuz gündür.

İstinaf yolu açık, temyiz yolu kapalı kararlara karşı bireysel başvuru süresi; istinaf başvurusunun reddi durumunda ret kararının tebliğinden, istinaf başvurusunun kabulü durumunda bölge idare mahkemesinin işin esası hakkında verdiği kararın tebliğinden itibaren otuz gündür.

Temyiz yolunun açık olduğu kararlara karşı bireysel başvuru süresi; Danıştayın onama kararının tebliğinden itibaren otuz gündür.

Özel bir üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışmakta olan başvurucuların iş sözleşmesi araştırma görevlisi olarak atandıkları tarihin üzerinden yedi yıl geçmesine rağmen doktoralarını tamamlayamadıkları gerekçesiyle üniversite yönetimi tarafından feshedilmesi üzerine başvurucular iş akdinin haksız olarak feshedildiği ve feshin ardındaki gerçek nedenin yürütmüş oldukları sendikal faaliyet olduğunu ileri sürerek işe iade ve tazminat istemiyle dava açmışlardır.

İstanbul 1. İş Mahkemesi, başvurucular ile üniversite arasındaki ilişkinin statü hukukuna tabi olduğu ve dolayısıyla sözleşmenin feshine ilişkin uyuşmazlığın çözümlenmesi görevinin idari yargı mercilerine ait bulunduğu gerekçesiyle dava dilekçelerinin görev yönünden reddine karar vermiş ve karar Yargıtay tarafından onanmıştır.

Anayasa Mahkemesi, başvurucuların uyuşmazlığın esasının çözümü için 2577 sayılı Kanun'un 9. maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca hükmün kesinleşmesinden itibaren otuz günlük süre içinde görevli mahkemede dava açma hakkı bulunduğunu, buna rağmen başvurucuların hukuk sisteminde düzenlenen başvuru yollarını usulünce

tüketmeden bireysel başvuruda bulduklarını belirlemiş, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.¹⁹¹

3.1.1.2. Ceza Yargılamasında

3.1.1.2.1. Genel Olarak

İlk derece ceza mahkemelerinin verdikleri kararlara karşı istinaf yolu kapalıysa ilk derece mahkemesinin kararı, verildiği an kesinleşir. Bu durumda bireysel başvuru süresi kararın tebliğinden itibaren başlar ve otuz gündür.

İstinaf yolu açık, temyiz yolu kapalı kararlara karşı bireysel başvuru süresi; istinaf başvurusunun reddi durumunda ret kararının tebliğinden, istinaf başvurusunun kabulü durumunda bölge adliye mahkemesinin işin esası hakkında verdiği kararın tebliğinden itibaren otuz gündür.

Yargıtay ceza daireleri tarafından verilen kararların taraflara tebliğine ilişkin bir düzenleme mevzuatta bulunmamaktadır. Ceza yargılamasında nihai kararın tebliğ edilmediği durumlarda kararın derece mahkemesine ulaşmasından ve böylece gerekçesinin erişilebilir olmasından sonra özen yükümlülüğü kapsamında makul bir süre içinde bireysel başvuru yapmak isteyen ilgililerden karara erişmeleri ve karar gerekçesini öğrenmeleri beklenir. Bu kapsamda erişilebilir olan nihai kararın en geç üç ay içinde ilgilileri tarafından bilindiği ve gerekçesinin öğrenildiği kabul edilmelidir. Aksi tespit edilmediği sürece bireysel başvuru için 6216 sayılı Kanun'da öngörülen otuz günlük başvuru süresi bu tarihten itibaren başlayacaktır.¹⁹²

3.1.1.2.2. Koruma Tedbirleri Açısından

5271 sayılı Kanun'un ikinci kısmında yer alan ve temyize tabi olmayan bazı nihai kararlar için öngörülen itiraz yolu da tüketilmesi gereken olağan kanun

¹⁹¹ Bahar Fırat ve diğerleri, B. No: 2014/9810, 9/1 /2018, §§ 35-36.

¹⁹² A.C. ve diğerleri [GK], B. No: 2013/1827, 25/2/2016, § 30; Fatma Gökot, § 51.

yoludur.¹⁹³ Dolayısıyla koruma tedbirine karşı başvurulacak bir itiraz yolu mevcutsa bu yol tüketilmeden yapılacak başvurular kabul edilemez bulunacaktır.

Kanuni tutukluluk süresinin aşılması nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddialarda bireysel başvurunun en geç ilk derece mahkemesinin nihai kararının öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir.¹⁹⁴

Tutuklulukta sürenin başlangıcı, kişinin ilk kez yakalandığı tarih veya doğrudan tutuklandığı durumlarda tutuklama tarihi, sürenin sonu ise kural olarak kişinin serbest bırakıldığı ya da ilk derece mahkemesince hükmün verildiği tarihtir. Her ne kadar başvuru hakkında verilen hüküm henüz kesinleşmemiş olsa da başvuru hakkında bir yargılama yapılmış ve ilk derece mahkemesince başvurunun suçu işlediğine dair bir kanaate varılarak başvurunun mahkûmiyetine karar verilmiştir. Mahkûmiyet hükmünün verildiği tarih itibarıyla hükmen tutuklu durumuna gelen başvurunun bu durumu mahkûmiyet öncesi tutmadan farklı değerlendirilmekte ve tutukluluk süresine dâhil edilmemektedir.

Yine, 16/5/2001 tarihli ve 4675 sayılı İnfaz Hâkimliği Kanunu'nun 4. ve 5. maddelerine göre ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde hükümlü ve tutuklular hakkında yapılan işlemler veya bunlarla ilgili faaliyetlerin kanun, veya diğer mevzuat hükümlerine aykırı olduğu gerekçesiyle bu işlem veya faaliyetlerin öğrenildiği tarihten itibaren onbeş gün, herhalde yapıldığı tarihten itibaren otuz gün içinde şikâyet yoluyla infaz hâkimliğine başvurulabilir. Bulunduğu ceza infaz kurumundan isteği dışında başka bir ceza infaz kurumuna sevkine itirazının, ardından da bulunduğu ceza infaz kurumundan başka bir ceza infaz kurumuna nakil talebinin reddine karar veren Cumhuriyet Başsavcılığının kararlarına karşı başvuru tarafından İnfaz Hâkimliğine başvurmadan yapılan bireysel başvuru, başvuru yolları tüketilmediğinden kabul edilemez bulunmuştur.¹⁹⁵

---

¹⁹³ AYM, ... Rehberi, s. 184.

¹⁹⁴ Çetin Kabul, B. No: 2014/16759, 7/3/2019, §§ 17-18.

¹⁹⁵ Ahmet Hakan Akfırat, B. No: 2013/7239, 1/12/2015, §§ 43-44.

3.1.1.3. Hukuk Yargılamasında

İlk derece mahkemelerinin verdikleri kararlara karşı istinaf yolu kapalıysa ilk derece mahkemesinin kararı verildiği an kesinleşir. Bu durumda bireysel başvuru süresi kararın tebliğinden itibaren başlar ve otuz gündür.

İstinaf yolu açık, temyiz yolu kapalı kararlara karşı bireysel başvuru süresi; istinaf başvurusunun reddi durumunda ret kararının tebliğinden, istinaf başvurusunun kabulü durumunda bölge adliye mahkemesinin işin esası hakkında verdiği kararın tebliğinden itibaren otuz gündür.

Temyiz yolunun açık olduğu kararlara karşı bireysel başvuru süresi; Yargıtay'ın onama kararının tebliğinden itibaren otuz gündür.

3.1.2. Uygun Başvuru Yoluna Başvurma

Uygun başvuru yolu, başvuru tarafından ileri sürülen ihlal iddiaları açısından bir çözüm sağlayabilecek nitelikte, kullanılabilir ve etkili yoldur. Başvurucudan bireysel başvuruda bulunmadan önce tüm başvuru yollarının değil, şikâyet konusu olayın koşullarına uyan başvuru yollarını tüketmesi beklenmektedir. Olayın koşullarına uymayan başvuru yollarına başvurulmuş olması, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmak için tüm başvuru yollarının tüketilmesi koşulunun yerine getirildiği anlamına gelmez. Derece mahkemelerinde husumetin yanlış yöneltmiş olması nedeniyle davanın reddi kararlarına karşı yapılan bireysel başvurular, davanın esasını ilgilendiren şikâyetlere ilişkin uygun başvuru yolları tüketilmeden bireysel başvuru yapıldığından kabul edilemez bulunmaktadır.¹⁹⁶

3.1.3. Gerekli Başvuru Yoluna Başvurma

3.1.3.1. Olağan Ve Olağanüstü Başvuru Yolu Ayrımı

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruda bulunabilmek için tüketilmesi gereken kanun yollarının olağan kanun yolları olduğunu ifade etmektedir. Mahkeme,

¹⁹⁶ Şükrü Küçük ve diğerleri, B. No: 2013/7969, 8/9/2015, § 46; Ahmet Sevim, B.No: 2013/474, 9/9/2015, § 57.

olağanüstü kanun yollarını etkili bir başvuru yolu olarak görmemekte ve bu yollara başvurunun başvuru süresi üzerinde bir etkisinin bulunmadığını kabul etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde de belirtildiği üzere Yargıtayda temyiz incelemesinden geçerek kesinleşen kararlara karşı itiraz yoluna gidilmesi istemi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olup, bu yolun kullanılıp kullanılmayacağı başvuru sahibinin inisiyatifinde değildir. Anayasa Mahkemesi Rafet Ünal kararında, başvuru sahibinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca itiraz yoluna gidilmesi isteminin, bu yol bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olmadığı için bireysel başvuru süresinin işlemlerini durdurmayacağını belirtmiştir.¹⁹⁷

Bununla birlikte başvuru tarafından Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca itiraz yoluna gidilmesi talebinde bulunulmuş ve bu talep Başsavcılıkça haklı görülerek Yargıtay Ceza Genel Kuruluna başvurulmuşsa, Anayasa Mahkemesi bu yeni durumu tüketilmesi gereken bir başvuru yolu olarak değerlendirmektedir. Anayasa Mahkemesinin yakın tarihli Cevat Şimşek kararı konuyla ilgili güzel bir örnek teşkil etmektedir.¹⁹⁸

Başvuru konusu olayda, başvuru hakkında verilmiş olan karar temyiz incelemesi sonucunda Yargıtay 9. Ceza Dairesince onanarak kesinleşmiştir. Bireysel başvuru sonrasında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, başvuru yönünden anılan onama kararına karşı suç vasfına ilişkin lehe itiraz kanun yoluna müracaat etmiştir. Yargıtay 9. Ceza Dairesi, itirazı yerinde görmeyerek dosyayı Yargıtay Ceza Genel Kuruluna göndermiştir. Dosya, başvurunun karara bağlandığı tarihte Kurulun önünde derdest durumdadır.

Anayasa Mahkemesi anılan kararında öncelikle temyiz incelemesinden geçen kararlara karşı "Yargıtay Cumhuriyet başsavcısının itiraz yetkisi"nin bir olağanüstü kanun yolu olduğunu hatırlatmıştır. Bununla birlikte Mahkeme, Yargıtay Cumhuriyet başsavcısınca bu yetki kullanılmış ise ilgili ceza dairesince veya Kurulca kararın

¹⁹⁷ Rafet Ünal, B. No: 2013/1610, 13/6/2013, § 16.

¹⁹⁸ Cevat Şimşek, B. No: 2014/20362, 20/9/2017.

kaldırılabilme ihtimalinin artık görmezden gelinemeyeceğini belirtmiştir. Bu itibarla olağanüstü bir kanun yolu olan Yargıtay Cumhuriyet başsavcısının itiraz yetkisini kullanmasının geldiği aşamanın dikkate alınarak bu yolun somut olayın özel koşullarında etkili olarak değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Aynı dava sürecinin farklı düzlemlerde hem Anayasa Mahkemesince hem de Yargıtay Dairesince veya Kurul tarafından yargısal incelemeye tabi tutulmasının, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurudaki ikincil nitelikteki rolüne uygun olmayacağını, başvuru hakkının ihlal edildiği yönündeki iddialarının öncelikle derece mahkemelerince incelenmesi gerektiğini vurgulayan Mahkeme, dava Kurul önünde derdest bulunduğundan başvuruyu başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

Yine olağanüstü kanun yollarından olan Yargıtayda temyiz incelemesinden geçerek kesinleşen kararlara karşı kanun yararına bozma yoluna gidilmesi istemi, Adalet Bakanlığı'nın takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olup, bu yolun kullanılıp kullanılmayacağı da başvuru hakkının inisiyatifinde değildir. Bu yol da Anayasa Mahkemesince etkili bir yol olarak kabul edilmediğinden bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.¹⁹⁹ Bununla birlikte, Yargıtay Cumhuriyet başsavcılığınca itiraz yoluna başvurulması durumunda olduğu gibi Adalet Bakanlığınca kanun yararına bozma yoluna gidildiği takdirde yeni bir süreç başlayacağından artık bu yolun tüketilmesinden sonra bireysel başvuru süreci başlayacaktır.²⁰⁰

Ceza yargılamasında sınırlı sebeplerle davanın taraflarına tanınan yargılamanın yenilenmesi talebi de bugüne kadar Anayasa Mahkemesince bireysel başvuruda incelenmiş bir diğer olağan üstü kanun yoludur. Aziz Yıldırım (3) kararında Anayasa Mahkemesi, onanarak kesinleşen karara karşı gidilen yargılamanın yenilenmesi yolunda, derece mahkemesince talebin kabul edilerek davanın esasının incelenmesine başlandığını belirtmiş, bu süreçte başvuru hakkının ihlali

¹⁹⁹ Menduh Ataç, B. No: 2013/1751, 13/6/2013, § 16.

²⁰⁰ AYM, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri, Ankara 2015, s.125-126.

iddialarının öncelikle derece mahkemelerince incelenmesinin beklenilmesinin Anayasa Mahkemesinin ikincil nitelikteki rolüne uygun olacağını vurgulamıştır.²⁰¹

3.1.3.2. Birden Fazla Başvuru Yolu Bulunması

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca Anayasa Mahkemesi, ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerektiğini belirtmektedir.²⁰² Bununla birlikte Mahkeme, başvurucudan aynı amacı taşıyan başvuru yollarının tamamını tüketmesini beklememektedir.

AİHM'e göre de bir ihlal iddiasına ilişkin olarak başvurulabilecek birden fazla etkili başvuru yolunun bulunması durumunda, kural olarak başvurucunun aynı amacı taşıyan başvuru yollarının tamamının tüketilmesi beklenemez.²⁰³

AİHM, potansiyel olarak birden fazla etkili iç hukuk yolunun varlığı durumunda, başvurucunun bunlardan sadece bir tanesini kullanmasının yeterli olacağını ifade etmektedir.²⁰⁴ AİHM, bir hukuk yolunun tüketildiği durumlarda, aynı amacı taşıyan bir diğer hukuk yolunu tüketmenin gerekli olmadığı sonucuna varmıştır.²⁰⁵ Kendi olayına en uygun hukuk yolunu seçmek, başvurucuya düşer ve eğer iç hukuk, hukukun farklı alanlarında birden fazla paralel hukuk yolu öngörmüş ise, Sözleşme'yi ihlal iddiası bakımından bu hukuk yollarından biri vasıtasıyla çözüm elde etmek isteyen bir başvurucunun, esas itibarıyla aynı amaca sahip diğerlerini de kullanması zorunlu değildir.²⁰⁶

²⁰¹ Aziz Yıldırım (3), B. No: 2014/1957, 23/7/2014, § 57.

²⁰² Ümit Ata, B. No: 2012/254, 6/2/2014, § 33.

²⁰³ Kozacıoğlu/Türkiye, B. No: 2334/03, 19/2/2009, §40; Jasinskis/Letonya, B. No: 45744/08, 21/12/2010, § 50 ve 53-54

²⁰⁴ Moreira Barbosa/Portekiz (k.k.), B. No: 65681/01, 21/12/2004; Jeličić/Bosna Hersek (k.k.), B. No: 41183/02, 31/10/2006; Karakó/Hungary, B. No: 39311/05, 28/04/2009 §14; Aquilina/Malta [BD], B. No: 25642/94, 29/04/1999 §39.

²⁰⁵ Riad ve Idiab/Belçika, B. No: 29787/03 ve 29810/03, 24/01/2008 §84; Kozacıoğlu/Türkiye [BD], §40 vd.; Micallef/Malta [BD], B. No: 17056/06, 15/10/2009 §58.

²⁰⁶ Jasinskis/Letonya, B. No: 45744/08, 21/12/2010 §50 ve §§ 53-54.

Bu durumun istisnası olarak Anayasa Mahkemesi, üçüncü kişilerce şeref ve itibara yapılan müdahaleler ile ilgili olarak başvuru tarafından yalnızca ceza muhakemesi yoluna başvurulmuş olduğu durumlarda Mahkemeye bireysel başvuruda bulunabilmek için tüm başvuru yollarının tüketilmesi koşulunun yerine getirilmediği sonucuna varmaktadır.

Mahkeme bu nitelikteki kararlarını, bireyin şeref ve itibarına yönelik hakaret içerikli söylemlerden kaynaklanan zararların Devletin pozitif yükümlülükleri çerçevesinde giderimine ilişkin olarak Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletlerin karar organlarının hakaretin suç olmaktan çıkarılarak özel hukuk alanında yaptırıma tabi tutulmasını tavsiye eden kararlarına dayandırmaktadır.²⁰⁷

Nitekim AİHM de birçok kararında, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin hakaretin suç olmaktan çıkarılmasına yönelik tavsiye kararlarına atıfla, Sözleşmeci Devletlerin zaman geçirmeksizin hakareti suç olmaktan çıkarılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.²⁰⁸

Anılan kararlardan hareketle Anayasa Mahkemesi, hukuka veya sözleşmeye aykırı bir fiil nedeniyle başkasına verilmiş olan zararın tazmin edilmesi yükümlülüğünü ifade eden hukuki sorumluluğun, ceza hukuku alanında suç diye adlandırılan insan davranışına göre daha geniş bir hukuka aykırı davranış grubunu kapsadığını, kasten veya taksirle başkalarına verilen zararın hukuki sorumluluk kapsamında giderim imkânının daha fazla olduğunu, ceza hukuku alanında objektif sorumluluğa yer verilmezken hukuki sorumluluk alanında objektif sorumluluk esasının da etkin şekilde uygulandığını, ayrıca hukuki sorumluluk alanındaki tazmin yükümlülüğünün asıl gayesinin zarar görenin zararının telafi edilmesi olduğu dikkate alındığında, hukuki tazmin yolunun daha yüksek başarı şansı sunabilecek, kullanılabilir ve etkili bir başvuru yolu olduğunu belirtmektedir.²⁰⁹

²⁰⁷ Adnan Oktar (3), B. No: 2013/1123, 2/10/2013, §§ 37-39.

²⁰⁸ Šabanović/Sırbistan ve Karadağ, B. No: 5995/06, 31/5/2011, § 43; Niskasaari/Finlandiya, B. No: 37520/07, 6/7/2010, § 77.

²⁰⁹ S.S.A., B. No: 2013/2355, 7/11/2013, § 31.

Yine, mobbing teşkil eden ve psikolojik taciz, şiddet ve yıldırma türünden davranış grubu olarak kabul edilen eylemler nedeniyle yapılan suç duyurusu üzerine şüpheliler hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi ve yapılan soruşturmanın adil olmaması nedeniyle, Anayasa'nın 17. ve 36. maddelerinin ihlal edildiğine ilişkin şikayetlerde Anayasa Mahkemesi benzer olarak tazminat davası yolunun tüketilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Mahkeme, Devletin, bireylerin maddi ve manevi varlığına yönelik olarak yapılan müdahalelere karşı etkili mekanizmalar kurma çerçevesindeki pozitif yükümlülüğünün, tüm müdahale türleri açısından mutlaka cezai soruşturma ve kovuşturma yapılmasını gerekli kılmadığını, bu tür haksız müdahalelere karşı bireyin korunmasının hukuk muhakemesi yoluyla da mümkün olduğunu ve özel hukuk anlamında bu tür fillerin tazminat davasına konu edilebildiğini, yargı kararları dikkate alındığında, tazmin imkânının, kişinin kamu görevlisi veya özel hukuka tabi bir hizmet sözleşmesi çerçevesinde görev yapması nazara alınarak, hem idari yargı hem de adli yargı alanında yer alan yargısal makamlarca sağlandığını belirtmiştir.²¹⁰

Cevap ve düzeltme (tekzip) talebinin mahkemece kabul edilmesine karşın tekzip metninin ilgililerce yayımlanmaması üzerine açılan ceza davasında kovuşturmanın ertelenmesi kararı verilmesi nedeniyle şeref ve itibar hakkının ihlali iddiaları yönünden devletin pozitif yükümlülüğünün, mutlaka cezai soruşturma ve kovuşturma yapılmasını gerekli kılmadığını, şeref ve itibarın zedelendiğine yönelik iddialar bakımından hukuk davalarının daha geniş ve etkili bir koruma sağladığını belirterek bu yol tüketilmeden yapılan başvurunun başvuru yollarının tüketilmemiş olması sebebiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.²¹¹

İnternet içeriğine erişimin engellenmesi talebinin reddi nedeniyle unutulma hakkının ihlali iddialarına yönelik yapılan başvurularda da Anayasa Mahkemesi, hukuk davası açılmasının gerektiğini vurgulamaktadır. Mahkeme, nizasız kaza ile sulh ceza hâkimlikleri tarafından verilen kararların, bireyin şeref ve itibarının korunması

²¹⁰ Aslı Kırmızı Demirseren, B. No: 2013/5680, 15/4/2014, § 40.

²¹¹ Ali Suat Ertosun (11), B. No: 2015/6141, 7/2/2019, §§ 34-35.

için hukuk düzenindeki diğer yollara göre oldukça dar alanda etkili bir yol olduğu ifade etmektedir. Mahkemeye göre bu kararlar, muhataplarına yargılanma hukukuna yönelik usulü güvencelerin kullandırılmadığı dolayısıyla çatışan haklar arasında dengelemenin yapılmasının zorlaştığı bir yoldur. Bu itibarla Mahkeme, yalnızca anılan yol tüketilerek yapılan başvuruları kabul etmemektedir.²¹²

Anayasa Mahkemesi, tıbbi ihmallere ilişkin şikâyetler konusunda ise temel başvuru yolunun hukuk veya idari tazminat davası yolu olduğunu belirtmiştir. Bu tür olaylarda yürütülen ceza soruşturmalarının amacı, yaşam hakkını koruyan mevzuat hükümlerinin etkili bir şekilde uygulanmasını ve vuku bulan ölüm olayında varsa sorumluları ve sorumluluklarını tespit etmek üzere adalet önüne çıkarılmalarını sağlamaktır. Bu bir sonuç yükümlülüğü değil, uygun araçların kullanılması yükümlülüğüdür. Tıbbi ihmaller sonucunda meydana geldiği ileri sürülen ölüm olaylarına ilişkin yürütülen soruşturma sonucunda mutlaka herhangi bir kişinin cezai sorumluluğunun belirlenmesi zorunluluğu bulunmadığını hatırlatan Mahkeme, Anayasa'nın 17. maddesinin, başvuruculara üçüncü kişileri belirli bir suç (görevi kötüye kullanma ve taksirle ölüme neden olma suçu) nedeniyle yargılatma ya da cezalandırma hakkı verdiği, tüm yargılamaların mahkûmiyetle ya da belirli bir ceza kararıyla sonuçlandırma yükümlülüğü verdiği anlamına gelmediğini vurgulamıştır. Ceza kanunları uyarınca suç oluşturmeyen eylem ve ihmallere karşı da, husumetin yöneltileceği kişiye bağlı olarak, 2577 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu ile 6098 sayılı Borçlar Kanunu'nun ilgili hükümleri uyarınca kusura ve hatta kusursuz sorumluluğa dayalı olarak idareye veya kişilere yönelik idare ve hukuk mahkemeleri önünde uğranılan zararları tazmin yollarına başvurulabilir.²¹³

3.1.3.3. İdari Ve Yargısal Başvuru Yolları Ayrımı

Yargısal başvuru yolu, kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmali sonucunda bir temel hak ve özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri süren kişilerin bu iddialarını dava

²¹² C.K. [GK], B. No: 2014/19685, 15/3/2018, §§ 35,43.

²¹³ Nail Artuç, B. No: 2013/2839, 3/4/2014, §§ 45-46.

yoluyla adli ve idari makamlara taşınması anlamına gelmektedir.²¹⁴ Başvuru yollarının tüketilmesi kuralı kapsamında başvuruculardan olağan kanun yollarını tüketmiş olmaları beklenmektedir.

İdari başvuru yolu ise kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması veya ihlalin düzeltilmesi taleplerini idareye iletmeleridir.²¹⁵ İdari başvuru yolları üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir:

Birinci durumda idari başvuru yolu, yargısal yollardan önce tüketilmesi zorunlu olan yol olarak karşımıza çıkmaktadır. İdari yargıda dava açmadan önce idareye başvurup haksızlığın idari yoldan giderilmesinin talep edilmesi gerekir. Ancak idari süreci tamamlanmış işlemlere karşı dava açılabilir. İkinci durumda idari yol, yargısal yol olmadığından bireysel başvurudan önce tüketilmesi gereken nihai başvuru yolu olarak karşımıza çıkabilir. Bugüne kadar Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda bulunabilmek için tüketilmesi gereken bir yargı yolunu göstermediği ve nihai başvuru yolu olarak idari yolu kabul ettiği bir kararı bulunmamaktadır.²¹⁶ Son durumda ise idari yol, insan haklarının ihlali ile ilgili şikâyet dilekçelerini kabul eden idari kurumlara başvuru yoludur. Üçüncü duruma örnek olarak Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu veya il insan hakları kurulları verilebilir. Bu makamların kararları, bağlayıcılığı olmadığından üçüncü durum olarak tasnif ettiğimiz bu durumda idari başvuru yolları genellikle etkisizdir.²¹⁷ Dolayısıyla bu tür yollara başvurulması gerekmemektedir. Anılan yollara başvurulması 30 günlük bireysel başvuru süresinin işleyişini durdurmaz.

3.1.4. Yargılamaya İlişkin Usulleri Gereğince Yerine Getirme

Yargılamaya ilişkin usullerin gereğince yerine getirilmesi, hukuk yollarının şekli anlamda tüketilmesi anlamına gelir. Anayasa Mahkemesine göre bir kanun yoluna başvurulmuş olması tek başına bu yolun tüketildiği anlamına gelmemektedir. Bir

²¹⁴ GÖZLER Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, İkinci Baskı, Eylül 2011, s. 429.

²¹⁵ GÖZLER, s. 429.

²¹⁶ AYM, ... Kriterleri, s.90.

²¹⁷ ŞİRİN, Bireysel Başvuru ..., s. 150-151.

kanun yolunun tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle yapılan başvurunun sonucunun beklenmesi ve inceleme süresince öngörölmüş olan yöntem, biçim, süre ve diğere koşullara uygun hareket edilmesi gerekir.

Mahkeme bir kararında başvuruçunun, etkili ve sonuç almaya yeterli görerek başvurduğu bir kanun yolunun sonucunu beklemeksizin, karar düzeltme talebinden feragat etmek suretiyle bu süreci kendi iradesiyle sona erdirdiğı ve böylece olağan kanun yollarını usulüne uygun bir şekilde tüketmeden bireysel başvuruda bulunduğu gerekçesiyle başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı vermiştir.²¹⁸

Yine başvuruçuların mülkiyeti ihtilafli arsanın kendileri adına tescili talebiyle açtığı davada karar düzeltme talebine ilişkin karar beklenmeden bireysel başvuruda bulunulduğu anlaşıldığından Mahkemece olağan kanun yollarının tüketilmediğine karar verilmiştir.²¹⁹

Başvuruçunun, ödeme emrinin iptali istemiyle açtığı davada verilen Mahkeme kararına yaptığı itirazın Bursa Bölge İdare Mahkemesince reddedilerek kararın onandığı, yine Danıştay tarafından karara bağlanmasını talep ettiği karar düzeltme dilekçesini Mahkemeye sunduğu, Mahkemenin ise bölge idare mahkemesinin itiraz üzerine verdiği kararlara karşı Danıştaydan karar düzeltme talebinde bulunulamayacağı gerekçesiyle başvuruçunun dilekçesini reddettiğı, ancak başvuruçunun aynı talep ile karar düzeltme dilekçesini yeniden Mahkemeye sunması üzerine, Bursa Bölge İdare Mahkemesinin karar düzeltme isteminin incelenmeksizin reddine karar verdiği davada, Anayasa Mahkemesi başvuruçunun, usule uygun olmayan şekilde yaptığı karar düzeltme talebine ait dilekçe hakkında önce dilekçenin reddine ve ardından yenilenen dilekçede de aynı hatanın farklı bir biçimde yapılması nedeniyle karar düzeltme talebinin incelenmeksizin reddine karar verildiğini belirterek, olağan kanun yollarını usulüne uygun bir şekilde tüketilmeden bireysel başvuruda bulunulduğundan başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı vermiştir.²²⁰

²¹⁸ Halit Abdullah, B. No: 2012/26, 26/3/2013, § 21.

²¹⁹ Ayşe Zıraman ve Cennet Yeşilyurt, B. No: 2012/403, 26/3/2013, § 19.

²²⁰ Hilal Özkök (2), B. No: 2013/5028, 14/1/2014, § 28.

Başvurucu, kanun yollarını usulüne uygun olarak tüketmeli ve bu yolları tükettikten sonra bireysel başvuruda bulunduğu esnada bu hususu kanıtlamalı, başvuru formu ve buna ek belgelerde olağan kanun yollarını tükettiğine dair bilgi ve belgeleri sunmalıdır. Anayasa Mahkemesi, ilk derece mahkemesince verilen cezanın mevcut cezadan mahsup edilmesi talebiyle yapılan başvuruyu, başvuru yollarının tüketildiğine dair bilgi ve belge sunulmadığından kabul edilemez bulmuştur²²¹.

Kamu görevlileri tarafından kötü muameleye maruz bırakıldığını ileri süren başvuru tarafından yapılan başvuru, anılan iddiaların herhangi bir adli ve/veya idari merciye iletilmediğine dair bir bilgi veya belge sunulmadığı anlaşıldığından hukuk sisteminde mevcut yargısal yolların tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur.²²²

Soruşturma sürecinde lehine olan bilgi ve belgeler değerlendirilmeden sadece aleyhe olan hususların dikkate alınması, basit bir mali suçtan yürütülen soruşturmanın amacından saptırılarak terör suçu görüntüsü verilmesi ve alınan gizlilik kararı nedeniyle savunma yapmasına imkân verir bilgi ve belgelere ulaşamaması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri süren başvuru tarafından yapılan başvuru da, yargılama ilk derece mahkemesinde derdest olduğundan Anayasa Mahkemesince kabul edilemez bulunmuştur.²²³

Yargılamayı sonuçlandırmayan kararlar nihai karar niteliğinde olmadıklarından bu kararlar sonrasında yapılan başvurular, yargılama süreçleri usulüne uygun olarak tüketilmediğinden kabul edilemez bulunmaktadır. Görevi ihmal suçlaması nedeniyle verilen son soruşturma açılması kararı, başvurucağının suçlu bulunduğuna ilişkin nihai bir karar olmadığından bu karara karşı yapılan bireysel başvuru, başvuru yolları usulüne uygun olarak tüketilmediğinden kabul edilemez bulunmuştur.²²⁴

²²¹ Ayhan Yıldırım, B. No: 2013/7718, 10/6/2015, §§ 20-21.

²²² Aziz Mahmut İstegün, B. No: 2017/32195, 6/2/2019, § 103.

²²³ Yalçın Kaplan, B. No: 2016/3927, 19/2/2019, § 60.

²²⁴ Ömer Osman Soylu, B. No: 2012/363, 5/3/2013, § 17.

Bunula birlikte Anayasa Mahkemesi, başvuru yollarını tüketme kuralının ne kesin ne şekli olarak uygulanabilir bir kural olmadığını, bu kurala uygunluğun denetlenmesinde somut başvurunun koşullarının dikkate alınmasının esas olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda, yalnızca hukuk sisteminde bir takım başvuru yollarının varlığının değil, aynı zamanda bunların uygulama şartları ile başvurunun kişisel koşullarının gerçekçi bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle başvurunun, kendisinden başvuru yollarının tüketilmesi noktasında beklenebilecek her şeyi yerine getirip getirmediğinin başvurunun özellikleri dikkate alınarak incelenmesi gerekir.²²⁵

3.1.5. Bireysel Başvurudan Sonra Yeni Bir Kanun Yolu Oluşturulması

Başvurucunun iddia ettiği hak ihlali ile ilgili olarak ulusal hukukta yeni bir kanun yolu oluşturulmuşsa başvurucuların başvuruları başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez bulunacak, başvuruculardan bireysel başvuruda bulunmadan önce bu yolu tüketmeleri beklenecektir.

Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin başvuruculara böyle bir yükümlülük yükleyebilmesi için yeni oluşturulan kanun yolunun bir takım özellikleri taşıması gerekir:

Öngörülen başvuru yolu;

- a) Kişileri mali külfet altına sokmamalı,
- b) Başvurucular tarafından doğrudan ulaşılabilir olmalı,
- c) Düzenleniş şekli itibarıyla ihlal iddialarına makul bir başarı şansı sunma kapasitesinden mahrum olmamalı ve tazminat ödenmesine imkân tanınması ve/veya bu mümkün olmadığında başka türlü telafi olanakları sunması nedenleriyle potansiyel olarak yeterli giderim sağlama imkânına sahip olmalı. (Ferat Yüksel, §§ 27-34). Bu gerekçeler doğrultusunda Anayasa Mahkemesi, ilk bakışta ulaşılabilir olan ve ihlal iddialarıyla ilgili başarı şansı sunma ve yeterli giderim sağlama kapasitesi

²²⁵ S.S.A., B. No: 2013/2355, 7/11/2013, 28; benzer yöndeki AIHM kararı için bkz. İlhan/Türkiye, 22277/93, 27/7/2000, § 56-64.

olduğu görülen Tazminat Komisyonuna başvuru yolu tüketilmeden yapılan başvurunun incelenmesinin bireysel başvurunun ikincil niteliği ile bağdaşmayacağı sonucuna vararak başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir.²²⁶

Bu usul şu ana kadar Anayasa Mahkemesi önündeki birkaç dosya kategorisi ile ilgili olarak uygulanmıştır.

İlk kategoriye Mahkemenin iş yükünün ciddi bir kısmına tekabül eden uzun yargılama ve icra etmeme şikâyetlerini içeren dosyalar oluşturmaktadır. 25/7/2018 tarihli ve 7145 sayılı Kanun'un 20. maddesiyle 9/1/2013 tarihli ve 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun'a geçici madde eklenmiştir. 6384 sayılı Kanun'a eklenen geçici maddeyle yargılamaların uzun sürmesi, yargı kararlarının geç veya eksik icra edilmesi ya da icra edilmemesi şikâyetiyle Anayasa Mahkemesine yapılan ve bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla Anayasa Mahkemesi önünde derdest olan bireysel başvuruların başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararının tebliğinden itibaren üç ay içinde yapılacak müracaat üzerine Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Tazminat Komisyonu Başkanlığı tarafından incelenmesi öngörülmüştür.

Anayasa Mahkemesi Ferat Yüksel kararında Tazminat Komisyonuna başvuru imkânının getirilmesine ilişkin yolu, ulaşılabilir olma, başarı şansı sunma ve yeterli giderim sağlama kapasitesinin bulunup bulunmadığı yönlerinden inceleyerek bu yolun etkililiğini tartışmış ve yukarıda yer verilen kriterleri sağlayan bu yolun potansiyel olarak yeterli giderim sağlama imkânına sahip olduğu hususunda değerlendirmelerde bulunulmuştur.²²⁷ Bu gerekçeler doğrultusunda Anayasa Mahkemesi, Tazminat Komisyonuna başvuru yolu tüketilmeden yapılan başvurunun incelenmesinin bireysel başvurunun ikincil niteliği ile bağdaşmayacağı sonucuna vararak başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir.

²²⁶ Ferat Yüksel, B. No: 2014/13828, 12/9/2018, §§ 35, 36.

²²⁷ Ferat Yüksel, §§ 27-34.

İkinci kategoriye 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında kamu görevinden çıkarılan kişilerin yaptığı başvurular oluşturmaktadır. Darbe girişiminin ardından oldukça fazla sayıda kamu görevlisinin OHAL Kanun Hükmünde Kararnameleri ile meslekten ve kamu görevinden çıkarılması ve bu kararlara yargı yolunun kapalı olması ile bir anda Anayasa Mahkemesi ciddi bir iş yükü ile karşılaşmıştır. Bunun üzerine hükümet, OHAL işlemlerini incelemeye yönelik bir komisyon kurulmasına karar vermiş ve Bakanlar Kurulunca 2/1/2017 tarihinde kararlaştırılan 685 sayılı Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname 23/1/2017 tarihli ve 29957 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

685 sayılı KHK'da, 667 sayılı KHK'nın 3. maddesinin (1) numaralı fıkrası kapsamında meslekte kalmalarının uygun olmadığına ve meslekten çıkarılmalarına karar verilenlerin kararın kesinleşmesinden itibaren altmış gün içinde ilk derece mahkemesi olarak Danıştaya dava açabilecekleri ve bu kişilerden daha önce dava açmış olanların idare mahkemelerinde derdest olan veya karar verilen dosyalarının Danıştaya gönderileceği hükme bağlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi, anılan Komisyona başvuru yolunun etkililik koşullarını sağlayıp sağlamadığını incelemiş, 685 sayılı KHK ile belirginleştirilen dava yolunun telafi kabiliyetini haiz, etkili bir yargı yolu olduğu ve bu başvuru yolu tüketilmeden başvurunun incelenmesinin bireysel başvurunun "ikincillik niteliği" ile bağdaşmadığı sonucuna varmıştır.²²⁸

Üçüncü olarak Anayasa Mahkemesi, yapı ruhsatları ve yapı kullanım belgesi iptal edilen alışveriş merkezinin mühürlenerek yıkımına karar verilmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin bir başvuruda 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'na eklenen geçici 16. maddeyle bireysel başvuru konusu şikayete çözüm oluşturabilecek yeni bir başvuru yolunun oluşturulduğuna dikkat çekmiş ve bu başvuru yolunun etkili olup olmadığını değerlendirmiştir. 11/5/2018 tarihli ve 7143

²²⁸ Murat Hikmet Çakmakçı, B. No: 2016/35094, 15/2/2017; Hacı Osman Kaya, B. No: 2016/41934, 16/2/2017.

sayılı Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'un 16. maddesi ile 3194 sayılı Kanun'a eklenen geçici 16. maddeye göre 31/12/2017 tarihinden önce ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapılmış yapılar hakkında yapı sahiplerinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile yetkilendireceği kurum ve kuruluşlara 31/10/2018 tarihine kadar başvurmaları hâlinde yapı kayıt belgesi verileceği ifade edilmiştir. Diğer taraftan bu düzenlemeyle yapı kayıt belgesi verilen yapılarla ilgili olarak 3194 sayılı Kanun uyarınca alınmış yıkım kararlarının iptal edileceği hüküm altına alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi, Murat Emrah Emre kararında, bireysel başvuru yapıldıktan sonra oluşturulan bu başvuru yolunun yapı kayıt belgesi verilmesi için yapılacak başvurulara ilişkin makul bir süre tanıdığı, başvurular için alınması öngörülen bedelin de makul ve kabul edilebilir düzeyde olduğu dolayısıyla anılan başvuru yolunun ulaşılabilir olduğu kabul edilmiştir. Diğer taraftan yapı kayıt belgesi verilmesine ilişkin olarak kimlerin, hangi yapılarla ilgili ne kadar bedel ödeyerek hangi tarihe kadar müracaatta bulunabileceğine dair usul ve esaslar bu konuda çıkarılan tebliğde ayrıntılı olarak düzenlendiğinden bu yolun başarı şansı sunma kapasitesine sahip olduğu değerlendirilmiştir. Son olarak, bu düzenlemede tahsil edilmemiş bulunan idari para cezaları ile henüz uygulanmamış olan yıkım kararlarının da iptal edilebileceği, yetkili kurum ve kuruluşlarının takdir yetkisinin sadece objektif başvuru koşullarının yerine getirilip getirilmediğini denetlemekle sınırlı olduğu anlaşıldığından söz konusu başvuru yolunun yeterli giderim sağlama kapasitesine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²²⁹

3.2. İçerik Olarak Başvuru Yolunu Tüketme

Başvurucu, yetkili makamların önünde Anayasal bir hakkının ihlal edildiğini veya edilmekte olduğunu en azından özü itibarıyla ileri sürmüş ve böylece yetkili makamlara ihlal iddiasını çözüme fırsatı vermiş olmalıdır.²³⁰

²²⁹ Murat Emrah Emre, B. No: 2018/1275, 30/10/2018, §§ 22-44.

²³⁰ DOĞRU, Anayasa Mahkemesine..., s. 102.

Anayasa Mahkemesi, AİHM içtihatlarına paralel olarak, bireysel başvuruda bulunabilmek için tüketilmesi gereken kanun yollarının olağan kanun yolları olduğunu ifade etmekte ve başvurucuya Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletme, bu konuda sahip olduğu bilgi ve kanıtlarını zamanında bu makamlara sunma ve aynı zamanda bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olma yükümlülüğü yüklemektedir.²³¹

Mahkeme, bireysel başvurunun ikincil niteliğinin bir sonucu olarak olağan kanun yollarında ve genel mahkemeler önünde dayanılmayan iddialar ile genel mahkemelere sunulmayan yeni bilgi ve belgeleri başvurucunun Anayasa Mahkemesine yaptığı bireysel başvuruda değerlendirmeye tabi tutmamaktadır.

Başvurucunun, belediye tarafından kamulaştırma bedelinin tespiti ve taşınmazın tescili talebiyle açılan davada kamulaştırmasız el atmaya ilişkin iddialarının karşılanmadığını belirterek, mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi, başvurucunun, kamulaştırmasız el atma nedeniyle uğradığını iddia ettiği zararın tazmini amacıyla ayrı bir dava açmadığı veya karşılık dava ile de bu talebini ileri sürmediği için başvuru konusuna ilişkin olarak yargısal yolların tüketilmemiş olduğuna hükmetmiştir.²³²

Başvurucunun idarenin savunması ekinde yer alan belgelerin kendisine verilmediğini belirterek silahların eşitliği ilkesinin ihlal edildiğini ileri sürdüğü bir başka başvuruda Anayasa Mahkemesi, ihlal iddiasına konu idari işlem için öngörülmüş olan kanun yollarında başvurunun bu kısmına ilişkin ihlal iddiaları ileri sürülmeksizin bireysel başvuruda bulunulduğu anlaşıldığından başvuru yollarının tüketilmemiş olduğuna karar vermiştir.²³³

Başvurucunun, yapılan yargılamada kendisine tanıklarını bildirme imkânının sağlanmadığını ileri sürdüğü bir başvuruda da Anayasa Mahkemesi, başvurucunun

²³¹ Ayşe Zıraman ve Cennet Yeşilyurt, B. No: 2012/403, 26/3/2013, § 17.

²³² Bayram Gök, B. No: 2012/946, 26/3/2013, § 23.

²³³ Ömer Şanlı, B. No: 2015/7304, 22/1/2019, § 33.

yargılama aşamasında tanıklarının dinlenilmediği hususunda herhangi bir şikâyetinin bulunmadığını tespit ederek başvuru yollarının tüketilmemiş olduğuna karar vermiştir.²³⁴

---

²³⁴ Ömer Sümer, B. No: 2014/14336, 21/2/2019, § 26.

IV BÖLÜM

BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLMESİ KURALININ İSTİSNALARI

Anayasa Mahkemesi kural olarak başvuru yolları henüz tüketilmemiş bir başvuruyu kabul edip incelememektedir. Ancak başvuru yolunun tüketilmesinin başvuru hakkına yönelik ihlalin giderilmesi açısından herhangi bir etkisi yoksa, başka bir deyişle başvurulacak yol etkisizse ya da başvuru yolunun tüketilmesinin beklenmesi halinde başvuru hakkına yönelik ciddi ve geri dönüşü imkânsız bir tehlike ortaya çıkacaksa anayasal haklara saygı ilkesi Mahkemenin bu başvuruları incelemesini gerektirebilir.²³⁵

Mahkeme tüketilmesi gereken olağan başvuru yollarını, başvuru hakkının şikâyetleri açısından makul bir başarı şansı sunabilecek ve bir çözüm sağlayabilecek nitelikte, kullanılabilir ve etkili başvuru yolları olarak anlamlandırmakta ve bu yolların tüketilmesi kuralının katı bir şekilde yorumlanmasından kaçınmaktadır. Bir takım başvurular açısından bireysel başvurunun amacıyla bağdaşmayan neticelere yol açabileceğinin farkındalığı ile Mahkeme, somut olayın özel şartları içinde etkisiz ve yetersiz olan bir kanun yolunun tüketilmesi şartını aramaktan vazgeçebilmektedir. Bununla birlikte Mahkeme genel çıkarsamalar yapmaktan kaçınmakta, bir başvuru yolunun etkili olup olmadığını somut olayın koşulları altında değerlendirmektedir.²³⁶

Anayasa Mahkemesi ihlali gidermeye yönelik bir başvuru yolu bulunmadığı ya da mevcut başvuru yollarının etkili olmadığı durumlarda ve somut olayın koşullarını dikkate alarak bir başvurunun incelenmesine karar verebilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde de belirtildiği gibi Mahkeme, bir başvuru yolunun etkili olup olmadığını incelerken tüketilmesi gereken başvuru yolunun ulaşılabilir olup olmadığına, telafi kabiliyetini haiz olup olmadığına ve tüketildiğinde başvuru hakkının giderilmediği makul başarı şansı tanıyıp tanımadığına bakmaktadır. Mahkemeye göre mevzuatta bu yollara yer verilmesi tek başına yeterli

²³⁵ Laura Alejandra Caceres, B. No: 2013/1243, 16/4/2013, § 24.

²³⁶ Taner Kurban, B. No: 2013/1582, 7/11/2013, § 20.

olmayıp uygulamada da etkili olduklarının gösterilmesi ya da en azından etkili olmadıklarının kanıtlanmamış olması gerekir.²³⁷

Diğer taraftan Mahkeme, yaptığı etkililik incelemesinde yalnızca hukuk sisteminde var olan başvuru yollarının somut olay açısından uygulanabilir olup olmadığına bakmamakta, aynı zamanda başvurucunun kişisel koşullarını da göz önünde bulundurmaktadır. Bu nedenle Mahkeme, başvurucunun, kendisinden başvuru yollarının tüketilmesi noktasında beklenebilecek her şeyi yerine getirip getirmediğinin de başvurunun özellikleri dikkate alınarak incelenmesi gerektiği sonucuna varmıştır.²³⁸

Kanun yollarının tüketilmesinden bir sonuç alınması beklenmiyorsa, hakkı ihlal edilen kişiden kanun yollarına başvurusu beklenmemektedir. Örneğin, yüksek yargı organları tarafından yerleşmiş bir içtihada dayanarak verilen ve yakın zamanda tekrarlanan bir karardan farklı bir karar verilmesini gerektirecek bir neden bulunmuyorsa, hakkı ihlal edilen kişiden kanun yollarını tüketmesi beklenemez.

Mahkeme, bir Anayasal hak ihlali iddiasının incelenebileceği bir başvuru yolunun bulunmadığı veya mevcut başvuru yolunun etkili olmadığı sonucuna vardığında, yeni bir başvuru yolu oluşturuluncaya veya etkisizlik giderilinceye kadar, aynı konudaki ihlal iddialarında başvuru yolunun tüketilmesi şartını aramayacaktır.

Diğer taraftan, Mahkeme, yapısal bir sorundan kaynaklanan aynı konuda çok sayıda bireysel başvuru yapılması üzerine bir pilot karar verebilir. Eğer Mahkeme'nin pilot kararda belirlediği ilkeler çerçevesinde yeni bir hukuk yolu oluşturulmuş ise, Mahkeme elindeki dosyalar hakkında geriye yürürlü olarak başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı verip, yeni başvuru yolunun kullanılmasını teşvik edebilir. Anayasa Mahkemesinin bugüne kadar pilot karar usulüne uygun şekilde verdiği bir karar bulunmamaktadır. Bununla birlikte çalışmanın üçüncü bölümünde açıklanan makul süre ve mahkeme kararının icra edilmemesi şikâyetleri ile ilgili başvurularda yürütme organı ile şifahen yapılan görüşmeler ile bu

²³⁷ Hamit Kaya, B. No: 2012/338, 2/7/2013, § 29.

²³⁸ S.S.A., B. No: 2013/2355, 7/11/2013, § 28.

usulün kısmen işletildiği söylenebilir. Anayasa Mahkemesinin bu dosyalarda daha önce yüzlerce kez ihlal kararı vermiş olması buna rağmen hala binlerce başvurunun yapılması ve bu durumun Mahkemenin performansı ve iş yükü üzerindeki olumsuz etkisi üzerine yürütme organı ile yapılan görüşmeler neticesinde 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun'a geçici madde eklenmiştir. Böylelikle Anayasa Mahkemesine yapılan ve bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla Anayasa Mahkemesi önünde derdest olan bu başvuruların başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararının tebliğinden itibaren üç ay içinde yapılacak müracaat üzerine Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Tazminat Komisyonu Başkanlığı tarafından incelenmesi sağlanmıştır. Ancak Tazminat Komisyonuna başvuru imkanı 31/7/2018 tarihinden önce gerçekleştirilen bireysel başvurular ile sınırlı tutulmuştur. Anayasa Mahkemesi bu tarihten sonra anılan şikâyetlerle ilgili yapılan başvurulara bakmaya devam etmektedir. Dolayısıyla bu usul, Mahkeme önünde bekleyen dosyaları eritmiş olmakla birlikte anılan tarihten sonra yapılan başvurular için bir çözüm oluşturmamıştır.

AİHM de iç hukuk yollarının tüketilmesi hususunu kural olarak başvurunun kabul edilebilirlik şartı olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte Mahkeme, başvuranın içinde bulunduğu durumu ve iç hukuk yollarının tüketilmesinin amacını dikkate alarak, iç hukuk yollarının tüketilmesinin makul olarak istenemeyeceği ya da amaca uygun düşmeyeceği veya sorunu çözmeyeceği açıkça belli olan durumlarda ilgilinin iç hukuk yolunu tüketmesine gerek olmadığına karar vermektedir.²³⁹ Mahkeme, iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediğine normal olarak kendisine başvurunun yapıldığı tarihte yargılamanın iç hukuktaki durumuna bakarak karar vermektedir. Ancak yeni bir iç hukuk yolunun oluşturulması bu kuralın bir istisnasını teşkil etmektedir.²⁴⁰ Böyle bir durumda Mahkeme, benzer davalardaki diğer başvuruçuların yeni iç hukuk yoluna başvurduklarında zamanaşımıyla karşılaşmayacak olmaları şartıyla yeni iç hukuk yolunu kullanmaları gerektiğine karar

²³⁹ BİLİR, s. 15.

²⁴⁰ Örnek olarak bkz. Demopoulos ve Diğerleri/Türkiye, B. No: 46113/99, 3843/02 ve 13751/02, 1/3/2010; Brusco-İtalya, B. No: 69789/01, 6/9/2001.

vermekte ve pilot kararın ardından uygulamaya geçirilen kanun yolunun Mahkeme'ye başvuru yapılmadan önce kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme, başvuruları yeni iç hukuk yolunun oluşturulmasından önce yapılmış olsalar bile, Sözleşme'nin 35 (1) fıkrasına göre kabul edilebilir bulmamıştır.²⁴¹

Başvuru yolunun olmadığı veya başvuru yolunun etkili olmadığı, dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin başvuruculardan olağan hukuk yollarını tüketmelerini beklemediği istisnai durumlara aşağıda tek tek yer verilmiştir.

4.1. Makul Sürede Yargılanma Hakkı İhlali İddiasını İçeren Başvurular

Başvuru yollarının tüketilmesi ilkesinin mutlak şekilde uygulanması temel hak ve özgürlüklerin etkin kullanımını ve korunmasını engelleyecektir. Halihazırda devam etmekte olan bir yargılamada, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiası ile bireysel başvuruda bulunulabilmesi, başvuru yollarının tüketilmesi kuralının istisnalarından birini teşkil etmektedir. Zira bu durumda başvuru yollarının tüketilmesi şartının aranması, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne aykırı davranılması nedeniyle meydana gelen sonuçları ortadan kaldırmayacaktır. Aksine, makul olmadığı iddia edilen yargılama faaliyetinin daha da uzamasına ve başvurucu açısından zararın artmasına neden olacaktır.

Makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiasını içeren başvurular açısından, Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında öngörülen kanun yollarının tüketilmesi şartı, ancak makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne ilişkin etkin bir başvuru yolunun bulunması durumunda geçerli olabilecektir. Yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmesini temin eden, bir başka ifade ile yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolunun var olması halinde, bireysel başvuruda bulunulmadan önce bu başvuru yolunun tüketilmesi şartı aranacaktır.

²⁴¹ Örnek olarak bkz. İçyer/Türkiye, B. No: 18888/02, 12/01/2006.

Makul sürede yargılanma hakkı açısından bir başvuru yolu olarak 9/1/2013 tarih ve 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun ile ihdas edilen başvuru yolu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince bu tür ihlal iddiaları açısından tüketilmesi gereken bir başvuru yolu olarak kabul edilmekle birlikte, ilgili Kanununun 1. maddesi ile 9. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, belirtilen Kanununun 23/9/2012 tarihi itibarıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde kaydedilmiş başvurular hakkında uygulanacağı hükmüne yer verilmiştir. Yukarıda açıklandığı üzere bu yol Anayasa Mahkemesi önünde 31/7/2018 tarihine kadar yapılmış derdest başvuruları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Öte yandan 6384 sayılı Kanun'un 2. maddesinin (2) numaralı fıkrası hükmüne göre AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokoller kapsamında korunan haklara ilişkin AİHM'in yerleşik içtihatları doğrultusunda verilen ihlal kararlarının yoğunluğu dikkate alınmak suretiyle, Adalet Bakanlığınca teklif edilecek diğer ihlal alanları bakımından da Bakanlar Kurulu kararıyla bu Kanun hükümlerinin uygulanabileceği öngörülmüştür.

4.2. Tutukluluğun Makul Süreyi Aştığına İlişkin Şikâyetler

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun tazminat isteminin düzenlendiği 141. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, kanunlarda belirtilen koşullar dışında yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilenler ile kanuna uygun olarak tutuklandığı hâlde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen kişiler, maddî ve manevî her türlü zararlarını Devletten isteyebilirler. Dolayısıyla anılan maddenin bu durumlarda başvurucuya bir başvuru mekanizması öngördüğü söylenebilir. Ancak, aynı Kanun'un tazminat isteminin koşullarının düzenlendiği 142. maddesinin (1) numaralı fıkrasında *'Karar veya hükümlerin kesinleştiğinin ilgisine tebliğinden itibaren üç ay ve her hâlde karar veya hükümlerin kesinleşme tarihini izleyen bir yıl içinde'* tazminat isteminde bulunulabileceği hükmüne yer verilmiştir.

Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, yukarıda belirtilen durumlarda kişilerin, maddî ve manevî her türlü zararlarını Devletten isteyebileceği güvencesi bulunmakla

birlikte bu güvence ancak karar veya hükümlerin kesinleşmesinden sonra sağlanabilmektedir.

Bu durumu göz önünde bulunduran Anayasa Mahkemesi, anılan başvuru yolunun hüküm kesinleşmeden önce tutuklamanın hukukiliği ve tutukluluğun makul süreyi aştığı şikâyetleri açısından etkili olduğuna yönelik uygulamada bir örnek bulunmadığını belirtmiştir.²⁴² Dolayısıyla Mahkeme hüküm kesinleşmeden önce tutuklamanın hukukiliği ve tutukluluğun makul süreyi aştığı şikâyetleri açısından bu başvuru yolunun tüketilmesi şartını aramamaktadır.

Adalet Bakanlığınca Anayasa Mahkemesine bildirilen görüşte, somut olayla ilgili olarak, başvurusunun tutukluluğu devam etmekte iken, tutukluluğu ile ilgili olarak 5271 sayılı Kanun'un 141. maddesine göre tazminat talebinde bulunması gerektiği ifade edilmiştir.

Mahkeme, devam eden tutukluluğun hukuka aykırı olduğu iddiasıyla yapılan bireysel başvurularda şikâyetlerin temel amacının, tutukluluğun hukuka aykırı olduğunun ya da devamını haklı kılan sebep veya sebeplerin bulunmadığının tespiti olduğunu, bu tespit yapıldığı takdirde buna bağlı olarak ilgilinin tutukluluk halinin devamına gerekçe olarak gösterilen hukuki sebeplerin varlığının sona ereceğini ve böylece kişinin serbest kalmasının yolunun açılabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla belirtilen nedenlerle ve serbest bırakılmayı temin edebilecek bir karar alma amacıyla yapılacak bireysel başvuruların, olağan kanun yolları tüketilmek şartıyla, tutukluluk hali devam ettiği sürece yapılabilmesi mümkündür.²⁴³

Ancak başvuru hali hazırda tahliye olmuş ya da hükümlü hale gelmiş ise bu durumda talep, hukuka aykırılığın tespiti ve gerekiyorsa belli bir miktar tazminata hükmedilmesiyle sınırlı kalacaktır. Dolayısıyla bu tür ihlal iddiaları bakımından varsa

---

²⁴² Hamit Kaya, B. No: 2012/338, 2/7/2013, §§ 30-32.

²⁴³ Korcan Pulatsü, B. No: 2012/726, 2/7/2013, § 30.

olağan kanun yolları denendikten sonra ve gerekiyorsa bireysel başvuru yapılmalıdır.²⁴⁴

4.3. Sınır Dışı Edilme İşlemleri

Sınır dışı edilme işlemi idari bir işlemdir. Dolayısıyla bu işleme karşı hukukumuzda idari yargı yollarına başvurulması ve yürütmeyi durdurma talebinde bulunulması mümkündür. Ancak idari yargıya yapılan başvuru, yürütmenin durdurulması kararı verilmedikçe sınır dışı edilmeyi engellememekte, başka bir deyişle bu yargı yoluna başvurulmuş olması sınır dışı edilme kararını otomatik olarak askıya almamaktadır.

Anayasa Mahkemesi, idare mahkemelerinin sınır dışı edilme kararlarının hukuka aykırı ya da ilgilinin sınır dışı edilmesi halinde gönderileceği ülkede yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılması durumlarında yürütmeyi durdurma kararı verebileceğini kabul etmekle birlikte başvurulmasına rağmen idari yargı mercilerince yürütmeyi durdurma talebinin ve buna karşı yapılan itirazın reddine karar verilmiş ve kişinin yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik tehlikenin devam ettiği durumlarda anayasal haklara saygı ilkesinin Mahkemenin bu başvuruları incelemesini gerektireceğini kabul etmiştir. Dolayısıyla Mahkemeye göre ilgili, bireysel başvuru yapabilmek için idari yargı mercileri önündeki davanın sonuçlanmasını beklemek zorunda bırakılamayacaktır.

Bununla birlikte Mahkeme, her türlü sınır dışı edilme işlemine ilişkin başvuru yollarının tüketilmesi kuralının aynı esneklikte uygulanmayacağını, idari yargı mercileri tarafından verilen yürütmeyi durdurma talebinin ve buna karşı yapılan itirazın reddedildiği ve henüz davanın esası hakkında da bir karar verilmeden bireysel başvuruda bulunduğu durumlarda, idari davaya konu edilen uyuşmazlığın konusunu oluşturan hak ve özgürlükler kategorisinin dikkate alınarak bir çözüm üretileceğini vurgulamıştır.

---

²⁴⁴ Korcan Pulatsü, 31.

Mahkeme başvuru yolları tüketilmeden bireysel başvurunun yapıldığı durumlarda AİHM içtihatlarına paralel olarak başvuruçunun yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik ciddi ve kişiselleşmiş bir riskin varlığı kapsamlı dayanaklar ile ortaya konulmuş ise bireysel başvuruyu inceleyeceğini ve gerekirse tedbire hükmedebileceğini, buna karşılık kişinin yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike söz konusu değilse somut olayın özelliklerini dikkate alarak, daha sınırlı bir yaklaşım benimseyeceğini, gerekirse başvuru yollarının tüketilmesini bekleyeceğini belirtmiştir.²⁴⁵

6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (5) numaralı fıkrası uyarınca da Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvuruçunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvuruçunun talebi üzerine karar verebilmektedir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 73. maddesine göre de başvuruçunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılması üzerine, Bölümlerce esas inceleme aşamasında gerekli tedbirlere resen veya başvuruçunun talebi üzerine karar verilebilir.

Dolayısıyla anılan Kanun ve İçtüzük hükümleri, Bölümlerce esas inceleme aşamasında verilebilecek tedbir kararlarını başvuruçunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu durumlarla sınırlı tutmuştur.

Nitekim Anayasa Mahkemesine yapılan bir başvuruda başvuruçunun tarafından, sınır dışı edilmesi ve ülkeye giriş yasağı konulması halinde aile ve özel yaşam haklarının ihlal edileceği ileri sürülerek, hakkında tesis edilen idari işleme yönelik tedbir kararı verilmesi talep edilmiş, Mahkeme sınır dışı edilmesi halinde başvuruçunun yaşamına ya da maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına yönelik ciddi bir riskin bulunduğu söylenemeyeceğini, ayrıca başvuruçunun da bu yönde bir iddiasının bulunmadığını belirterek koşulları oluşmayan tedbir talebini reddetmiş, başvuruçunun iptalini istediği idari işlemin yargısal denetiminin devam etmekte olduğu ve henüz uyuşmazlığın esas hakkında bir karar

²⁴⁵ Laura Alejandra Caceres, B. No: 2013/1243, 16/4/2013, §§ 25,26.

verilmediğini göz önünde bulundurarak ihlal iddiasına konu idari işlem için öngörülmuş olan kanun yolları tüketilmeksizin bireysel başvuruda bulunulduğundan başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.²⁴⁶

4.4. Yerleşik Mahkeme İçtihadı

Başvuru yollarının tüketilmesi ilkesi, hukuk sisteminde öngörülen usul kurallarına riayet edilmesini gerektirir. Zira başvuru yollarının tüketilmesi için usule ilişkin koşullara ve sürelerle uymak gerekir. Başvurucunun hukuk yollarını tüketmeye çalıştığı, ancak kendi ihmali nedeniyle usul gerekliliklerini yerine getiremediği hallerde başvuru, hukuk yolları tüketilmediği için reddedilecektir.

Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi yerleşik mahkeme içtihadının bulunduğu durumlar açısından temyiz yoluna başvurulmasını, tüketilmesi gerekli bir yol olarak kabul etmemektedir.

Mahkeme, siyasi miting sırasında Başbakan'a yönelttiği sözler nedeniyle aleyhine manevi tazminata hükmedilen başvurucunun temyiz kanun yolunu tüketmeden yaptığı bireysel başvuruyu, yerleşik mahkeme içtihadı nedeniyle kabul edilebilir bulmuştur.

Başvuru konusu olayda, başvuru aleyhine Ankara 13. Asliye Hukuk Mahkemesinde açılan dava sonunda başvurucunun tazminat ödemesine karar verilmiş, temyiz üzerine Yargıtay 4. Hukuk Dairesince, başvurucunun söylemlerinin ifade özgürlüğü kapsamında kaldığı gerekçesiyle hüküm bozulmuştur. Mahkemece bozma kararına direnilmesi üzerine Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca direnme kararı yerinde bulunarak, Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin bozma kararı kaldırılmış, tazminatın miktarı yönünden değerlendirme yapılması için dosya Yargıtay 4. Hukuk Dairesine gönderilmiştir. Karar düzeltme talebi de Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca reddedilmiştir.

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, tazminatın miktarı açısından hükmün bozulmasına karar vermiştir. Mahkemece bozma kararına uyularak, başvurucunun ifadelerinin

²⁴⁶ Laura Alejandra Caceres, §§ 27, 33-34.

Başbakan'ın kişilik haklarına saldırı niteliğinde olduğu gerekçesiyle davanın kısmen kabulüne karar verilmiştir. Başvurucu bu kararın temyizinde hukuki yarar görmediği için temyiz yoluna başvurmamış ve bireysel başvuru hakkını kullanmıştır.

Anayasa Mahkemesi bu karara yönelik olarak temyiz mercilerinin kararlarını verdiklerini ve ilk derece mahkemesince de temyiz mercilerinin verdikleri karar doğrultusunda hüküm kurulduğunu vurgulayarak, ilk derece mahkemesince verilen son karara karşı temyiz yolunun, etkili bir başvuru yolu olmayacağına, başvurusunun ilk derece mahkemesince verilen ilk karara yönelik olarak, olayın şartları dâhilinde, olağan kanun yollarını tüketmek için kendisinden beklenen her şeyi yaptığına, bu aşamadan sonra başvurucudan ilk derece mahkemesince verilen son karara yönelik olarak da temyiz yoluna başvurmasını beklemenin, bireysel başvuru hakkının kullanılması önünde orantısız bir engel oluşturabileceğine karar vermiştir.²⁴⁷

4.5. İdari Yargıda Karar Düzeltme Yolu

2577 sayılı Kanun'un mülga 54. maddesinin 1. fıkrasına göre Danıştay dava daireleri ve İdari veya Vergi Dava Daireleri Kurullarının temyiz üzerine verdikleri kararlar ile bölge idare mahkemelerinin itiraz üzerine verdikleri kararlar hakkında, bir defaya mahsus olmak üzere kararın tebliğ tarihini izleyen onbeş gün içinde kararın düzeltilmesi istenebilmekteydi.

2577 sayılı Kanun'da 18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun'un 19. maddesiyle yapılan değişikliğe kadar karar düzeltme, olağan kanun yollarından biri olarak henüz kesinleşmemiş nihai kararlara karşı başvurulabilen bir yoldu. Bu yol taraflara, kanunda tahdidi olarak sayılmış olan nedenlerden biri ile üst derece mahkemelerinin itiraz ve temyiz istemleri üzerine verdikleri kararların belli bir süre içerisinde, bir defaya mahsus olmak üzere gözden geçirilmesi imkânı sağlamaktaydı. Çalışmanın ikinci bölümünde açıklandığı üzere, 18/6/2014 tarihinde yapılan Kanun değişikliğinin yürürlüğe girmesi ile birlikte idari yargıda iki dereceli yargılama sisteminden üç

---

²⁴⁷ Deniz Baykal, B. No: 2013/7521, 4/12/2013, §§ 25-31.

dereceli yargılama sistemine geçilmiş, bölge idare mahkemeleri istinaf incelemesi yapmakla görevlendirilmiş, karar düzeltme yolu da kaldırılmıştır.

Anayasa Mahkemesi, başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğini incelerken 6545 sayılı Kanun'un 19. maddesiyle yapılan değişikliğin yürürlüğe girdiği tarihten önce kesinleşen kararlara karşı yapılan başvurularda 2577 sayılı Kanun'un değişiklikten önceki 46. ilâ 50. ve 54. maddeleri uyarınca, idari yargı alanını ilgilendiren bir uyuşmazlığa dair kararın şekli anlamda kesinleşmesi için olağan kanun yolları olan temyiz ve karar düzeltme kanun yollarının tüketilmesini aramıştır.

Mahkeme, idari yargıda karar düzeltme yolunun tüketilmesi hususunda verdiği kararlarda AİHM içtihatları²⁴⁸ doğrultusunda başvuru yolunun belirli bir hukuk yolunun etkililiği konusunda sadece bir kuşku duymasının, kendisini o hukuk yolunu tüketme yükümlülüğünden kurtarmayacağını, bununla beraber şikâyetini özü itibarıyla ilk derece mahkemesi ve temyiz mahkemesi önünde ileri sürmüş olan başvuru tarafından, usul hükümleri uyarınca olağan bir kanun yolu olduğu kabul edilmekle birlikte etkili görülmeyle karar düzeltme kanun yoluna başvurulmamışsa, temyiz onama kararıyla başvuru yolları tüketildiğinden onama kararının öğrenilmesinden itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunulması gerektiğini belirtmiş²⁴⁹, başvuru yollarının tüketilmesi kuralına karar düzeltme yolu açısından esneklik sağlamıştır.

Öte yandan Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 64. maddesinin (1) numaralı fıkrası, 05/03/2014 tarih ve 28932 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan İçtüzüğü'nün 7. maddesi ile değiştirilmiştir. Buna göre bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekmektedir. İçtüzükte yapılan bu değişiklik isabetli olmuştur, zira değişiklikten önce İçtüzüğü'nün 64. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, bireysel başvuru süresinin başlangıcına ilişkin olarak “*başvuru yollarının tüketildiği ve buna ilişkin kararın kesinleştiği*” tarihten söz edilmekteydi. Bu hüküm özellikle,

²⁴⁸ Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. Epözdemir/Türkiye, B. No: 57039/00, 31/01/2002; Pellegriti/İtalya, B. No: 77363/01, 26/5/2005.

²⁴⁹ Taner Kurban, B. No: 2013/1582, 7/11/2013, §§ 22, 23.

olağan bir kanun yolu etkili görülmeyerek başvurulmamışsa, otuz günlük bireysel başvuru süresinin başlangıcına ilişkin karışıklıklara neden olmaktadır. Zira kural olarak derece mahkemesi kararı, karar düzeltme süresi sonunda kesinleşmekte, “*kararın kesinleştiği*” tarih olarak karar düzeltme yoluna başvurulmayan durumlarda dahi otuz günlük başvuru süresinin karar düzeltme süresi sonunda başlayacağı şeklinde bir algı oluşmaktaydı. Anayasa Mahkemesi bu karışıklığı giderebilmek adına, başvuruda bulunmak için hükmün kesinleşmesi şartının, ihlale neden olduğu ileri sürülen nihai kararın öğrenildiği tarih olarak anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre Mahkeme, karar düzeltme yolu açık olan bir hükme yönelik olarak, etkili görmedikleri için bu yola başvurmayan başvuru sahiplerinin, temyiz onama kararını öğrendikleri tarihte ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri kararı öğrenmiş olduklarını kabul ederek, karar düzeltme yoluna başvurmayarak, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkını kullanmışlarsa, buna ilişkin süreye riayet etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi bu gibi durumlarda otuz günlük sürenin başlangıcının başvuru sahiplerinin karar düzeltme yoluna başvurmadığı takdirde, temyiz onama kararı ile ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri kararı öğrendikleri tarihten itibaren 30 gün içinde başvuruda bulunmaları gerektiği yolunda içtihat oluşturmuştur.²⁵⁰

İçtüzükte yapılan değişiklikle “*başvuru yollarının tüketildiği ve buna ilişkin kararın kesinleştiği tarih*” ibaresi “*başvuru yollarının tüketildiği tarih*” ibaresi ile değiştirilmiş, böylelikle bireysel başvuru süresinin başlangıcına ilişkin açık olmayan hüküm kaldırılmıştır.

4.6. Devam Eden İhtiyati Tedbir Kararları Nedeniyle Mülkiyet Hakkının İhlali Şikâyetleri

Anayasa Mahkemesi oldukça uzun bir süre, devam eden ihtiyati tedbir kararı nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruları, yargılama

---

²⁵⁰ Fikret Güney, B. No: 2013/1936, 18/9/2013, §§ 23-24.

henüz sonuçlanmadığından başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez bulmuştu. Ancak Mahkeme bu konuda önemli bir içtihat değişikliğine gitmiş ve İbrahim Geçer kararı²⁵¹ ile uzun süredir devam eden ihtiyati tedbir kararlarına karşı başvurulabilecek etkili bir başvuru yolu olmadığına karar vererek ihtiyati tedbir kararına karşı yapılan başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur.

Başvurucunun tapu iptali ve tescil talebiyle aleyhine açılan davada taşınmazın tapu kaydına ihtiyati tedbir şerhi konulmasına karar verilmesi ve bu tedbirin uzun süredir devam etmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği ile ilgili yaptığı başvuruda Anayasa Mahkemesi, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 399. maddesinde ihtiyati tedbir kararı nedeniyle uğranılan zararın tazminini öngören davanın, yalnızca yargılama sonunda lehine tedbir konulan tarafın haksız çıkması durumunda açılacak bir başvuru yolu olduğunu belirtmiş, bu nedenle somut olay bakımından iddia edilen ihlalin sonuçlarını giderici ve etkili bir yol olmadığına karar vermiştir.

Orman idaresi tarafından açılan ve bireysel başvurunun karara bağlandığı tarih itibariyle halen devam eden tapu iptali ve tescil davasında davalı sıfatıyla taraf durumunda bulunan başvurucunun satın aldığı taşınmazın tapu kaydı üzerinde 4/2/1994 tarihinden beri ihtiyati tedbir bulunduğunu belirten Anayasa Mahkemesi şu tespitlerde bulunmuştur:

- 6100 sayılı Kanun'un 399. maddesi ile hükmün kesinleşmesinden veya ihtiyati tedbir kararının kalkmasından itibaren bir yıl içinde ihtiyati tedbir kararı nedeniyle zarara uğradığını iddia eden kişilerin tazminat davası açabileceği hüküm altına alınmıştır. Yargıtay içtihatları ile birlikte değerlendirildiğinde açılacak dava sonucunda tazminata hükmedilebilmesi için tedbirden dolayı bir zarar doğmuş olmasının yanında ayrıca ihtiyati tedbir talep edenin haksız çıkması gerekmektedir. Dolayısıyla ihtiyati tedbir talebinin haksız çıkması

---

²⁵¹ İbrahim Geçer, B. No: 2014/19056 , 19/2/2019, §§ 45-49.

koşuluna bağılı olarak açılabilir bu dava ihtiyati tedbire ilişkin bütün zararların giderimini kapsamamaktadır.

- Malikin zararı, tedbirin haksız olmadığı durumlarda da doğabilir. Bu bağlamda ihtiyati tedbirin orantısız şekilde ve gerekli olmadığı hâlde uygulandığına ilişkin şikâyet -yargılama sonunda hangi taraf haklı çıkarsa çıksın- yargısal makamların uygulamasından kaynaklanan bir zarara yol açmaktadır. Ancak yargılama sona erdikten sonra açılması mümkün olan bu dava yolu -belirtilen şikâyetler sebebiyle- yargılama devam ederken mülkiyet hakkına yapılan müdahalelerin tespit edilmesi ve uğranılan zararların gideriminin sağlanması imkânı taşımamaktadır.

- Bu nedenlerle 6100 sayılı Kanun'un 399. maddesinde öngörülen tazminat davasını somut olay bakımından iddia edilen ihlalin sonuçlarını giderici ve etkili bir yol olarak görmeyen Anayasa Mahkemesi, başvuruyu kabul edilebilir bularak esas incelemesine geçmiştir. Mahkeme, başvurunun taşınmazı üzerinde hukuki tasarruflarda bulunmasını sınırlandıran başvuruya konu ihtiyati tedbir şerhinin yaklaşık yirmi beş yıldır devam ettiği ve başvurunun bu yüzden doğan zararının da giderilmediğini gözeterek müdahalenin başvurucuya şahsi olarak aşırı ve olağan dışı bir külfet yüklediğine bu sebeple başvurunun mülkiyet hakkı ile kamu yararı arasında olması gereken adil dengenin başvuru aleyhine bozulduğu ve müdahalenin ölçüsüz olduğu sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

Resmi makamlara yapılan bir başvurunun incelemeye alınabilmesi için bu başvurunun öncelikle bazı usulü şartları taşıyıp taşımadığı kontrol edilir. “Usul esasa mukaddemdir” sözü de bu kuralın yargısal işlerdeki karşılığıdır ve hukukun temelini oluşturur. Usul yani metot, esastan daha önemlidir. Metotta hata yapılması esası da bozar. Metodun belli bir disipline bağlanmadığı durumlarda hukuki belirlilik ve kesinlik ilkelerinin sağlanması, işin esasına yönelik hakkaniyetli kararların verilmesi mümkün değildir. Maddi olaya ilişkin hakkaniyetli bir karar ortaya çıkabilmesi için usul kurallarına uygunluk yargılamanın başından dava kesin olarak sonuçlanıncaya kadar aranır. Usul kurallarına uygunluk; yargılama esnasında adil yargılanma hakkı ve bu hakkın silahların eşitliği, çelişmeli yargılama, savunma hakkı, tanık dinletme hakkı gibi alt unsurlarına riayet edilmesini gerektirdiği gibi davanın açılışı esnasında da birtakım şartların karşılanması gerektirir. Dava açma ehliyeti, başvuru süresi, dava dilekçesinin taşınması gereken unsurlar, görevli ve yetkili mahkemenin tespiti gibi usulü koşullar yerine getirilmediği sürece davanın esasının incelenmesine geçilemeyecektir.

Aynı durum Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda da geçerlidir. Bir başvurunun kabul edilebilirlik şartlarını taşınamaması, o başvurunun esasının incelenmesini imkânsız kılar. Bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılmış ya da başvuru tarafından mükerrer başvuru yapılmış olması, 30 günlük bireysel başvuru süresinin geçirilmiş olması, mahkemenin; zaman, yer, konu veya kişi bakımından yetkisiz olması, başvuru yollarını tüketmeden, açıkça dayanaktan yoksun veya anayasal önemi olmayan bir başvuru yapmış olması, başvuru temeli hak ve özgürlüklerine yönelik ihlal iddialarının ele alınmasını engeller.

Çalışmanın ilk bölümünde bireysel başvuru usulü ele alınarak Anayasa Mahkemesinin önüne gelen başvurularda insan hakları yargılamasına ilişkin nasıl bir usul uyguladığı anlatılmıştır. Etkili bir insan hakları yargılaması yapılabilmesinin ön koşulu filraj mekanizmasının düzgün işlemesine bağlıdır. Anayasa Mahkemesi her geçen yıl giderek artan oranda başvuru ile karşı karşıya kalmaktadır. Ancak istatistiki

veriler göstermektedir ki bu başvuruların yaklaşık %80'ini kabul edilemez başvurular oluşturmaktadır. Mahkemenin ağırlıklı mesaisini esastan incelemeyi hak eden, temel hak ve özgürlüklere ilişkin önemli sorunlara ayırması, temel hak ve özgürlüklere yönelik ileri düzey entelektüel çalışmaların yürütülebilmesi, usulü eksiklikleri olan veya esastan incelenmeye uygun olmayan başvuruların hızlı bir şekilde ele alınarak sonlandırılmasına bağlıdır. Anayasa Mahkemesinin bu kapsamda başarılı çalışmalar yürüttüğü düşünülmektedir. Gerek Komisyonlar raportörlüğünde dosyaların temel hak ve özgürlükler bazında kodlanıp hak gruplarında çalışan uzman raportörlere aktarılarak uzmanlaşmanın sağlanması gerek Liste Usulü Karar (LUK)²⁵² yazma yöntemine geçilerek hızlı karar usulünün benimsenmesi bu çalışmaların en önemlilerindedir. Komisyonlar raportörlüğünde hâlihazırda bireysel başvuru usulünün sistematik bir şekilde uygulandığını söylemek yanlış olmaz. Filtraj mekanizmasının hızlı ve başarılı işlemesi ile aynı miktarda iş daha az raportörle de sürdürülebilir kılınmıştır. Bu sayede Komisyonlar raportörlüğünde görevli raportörlerin büyük bir kısmı Bölümler raportörlüğünde görevlendirilmeye başlanmıştır.

Şüphesiz Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru usulünün başarılı bir şekilde işleminin nedenlerinden biri de AİHM içtihatları ile uyumlu bir insan hakları yargılaması yapmasıdır. AİHM, bugüne kadar Türkiye'ye karşı yapılan başvurularda defaatle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine yönelik çözüm sunan etkili bir iç hukuk yolu olduğu tespitini yapmış ve Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılmadan ve bu yol tüketilmeden

²⁵² Anayasa Mahkemesi, karşı karşıya olduğu iş yükünü dikkate alarak gerek iş gücü gerekse zaman yönetimi konusunda daha verimli adımlar atılması amacıyla Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 33. maddesinin (1) numaralı fıkrası kapsamında LUK yöntemini uygulamaya başlamıştır. Bu yöntem ile Komisyonlarda karar yazımında üç aşama bulunmaktadır. Birinci aşama *dosya notu aşaması*dır. Bu kapsamda raportör incelediği dosyanın özünü Komisyonlara sunmaktadır. Dosya notunda kural olarak başvurucunun şikâyetleri, başvuru konusu olay ve değerlendirme bulunmaktadır. İkinci aşama *karar taslağı aşaması*dır. Karar taslakları Komisyonlara liste usulünde sunulmaktadır. Kabul edilemez olarak değerlendirilen ve bu şekilde Komisyona sunulması öngörülen tüm başvurular listeye eklenmektedir. Üçüncü aşama *karar bildirim aşaması*dır. Karar bildirim, Komisyonların liste usulü ile verdiği kararlar üzerine başvuruculara kabul edilemezlik kararlarının bildirildiği aşamadır. Anayasa Mahkemesince başvuruculara tebliğ edilmek üzere, başvurunun neden kabul edilemez bulunduğu ilişkin konu bazında genel ve kısa açıklamalar içeren standart bildirimler oluşturulmuştur. Bu bildirimler dosya notu aşamasında raportör tarafından seçilmekte ve sonrasında Komisyonların onayıyla sonuçlanmaktadır.

kendisine yapılan başvuruları başvuru yollarının tüketilmemiş olması sebebiyle kabul edilemez bulmuştur.

Çalışmanın ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde bu tezin konusunu oluşturan başvuru yollarının tüketilmesi kuralı ve bu kuralın Anayasa Mahkemesi içtihadındaki yeri ayrıntılı bir biçimde ele alınmış, yeri geldikçe AİHM içtihatlarına da değinilmiştir. Genel olarak bireysel başvuru usulünün, özel olarak da kabul edilebilirlik kriterlerinin anlatıldığı birinci bölümde başvuru yollarının tüketilmesi kuralının bireysel başvurudaki rolü ve kabul edilebilirlik kriterleri arasındaki yeri ele alındıktan sonra ikinci bölümde başvuru yolları anlatılmıştır. Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının amacı ihlal iddialarının, özel olarak insan hakları yargılaması yapmakla görevli kılınmış yargı mercileri önüne gitmeden devletin olağan mekanizmaları aracılığı ile çözümlenmesidir. İkincilik ilkesi gereği temel hak ve özgürlüklerin birinci derecede idari ve yargısal makamlar tarafından korunması esastır. Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlükleri koruma görevini ancak bu makamlar tarafından yeterli koruma sağlanmadığı takdirde devreye girmektedir. İkinci bölümde başvuru yollarının tüketilmesi kuralının teorik ve hukuki temelleri, başvuru yollarının tüketilmesi kuralının anlamı, kapsamı ve sınırları açıklanarak başvuru yollarının bireysel başvuruda bulunmadan önce yargı kollarına göre tüketmeleri gereken hukuk yolları ele alınmıştır. Bilindiği üzere gerek adli yargıda gerek idari yargıda istinaf incelemesine geçilmesi ile iki dereceli yargılama sisteminden üç dereceli yargılama sistemine geçilmiştir. Diğer taraftan 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile askeri yargı sistemine son verilmiş, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) ve askeri mahkemeler kapatılmıştır. Bahsi geçen mahkemelerdeki dosyalara bakmakla ilgisine göre adli ve idari yargı görevlendirilmiştir. Bu itibarla mevcut sistemde kural olarak Anayasa Mahkemesine ya idari yargı kararlarına ya da adli yargı kararlarına karşı başvuru yapılmaktadır. Her iki yargı kolunda istinaf incelemesine geçildiğinden başvuru yollarından öncelikle istinaf yolunu tüketmeleri, istinaf mahkemesince verilen karara karşı temyiz yolu kapalıysa istinaf kararının öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde; temyiz yolu açıksa temyiz kanun yolunu da tüketmeleri gerektiği ve temyiz merciinin kararının öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde bireysel başvuru yapmaları beklenmektedir. Başvuru yollarının tüketilmesi

kriterinde ana kural, hak ihlali iddiaları karşısında olağan kanun yollarına başvurulması olduğundan olağanüstü başvuru yollarının tüketilmesi beklenmemektedir. Diğer taraftan bir başvuru yolunun ‘kanunda öngörölmüş yol’ olarak kabul edebilmesi için kanunun başvuru bakımından açık ve ulaşılabilir olması, kanunda yer alan başvuru yolunun ise ihlalin durdurulması ve/veya giderilmesi bakımından elverişli ve etkili olması gerekir. Anayasa Mahkemesi başvuru yollarının tüketilmesi kriterine riayet edilip edilmediğinin tespitini yaparken bu hususlarla birlikte başvuru yolunun mevcut başvuru yollarını tüketmek için elinden geleni yapmış olup olmadığını ve başvuru yolunun tüketilmiş sayılıp sayılmayacağını resen incelemektedir.

Üçüncü bölümde tüketilmesi gereken başvuru yollarının özellikleri Anayasa Mahkemesi kararları ışığında ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Başvurucuların fiilen tüketmeleri gereken uygun ve gerekli başvuru yolları ele alınmış, idari ve yargısal başvuru yolları anlatılmış, ihlal iddiasına ilişkin başvurulabilecek birden fazla başvuru yolunun bulunması veya bireysel başvurudan sonra yeni bir başvuru yolu oluşturulması durumlarında Anayasa Mahkemesince nasıl bir değerlendirme yapılacağı Mahkemenin bugüne kadar verdiği kararlar ışığında değerlendirilmiştir. Başvurucuların kanun yollarına usulen başvurmuş olmalarının tek başına yeterli olmadığı, başvuru yollarının tüketilmiş kabul edilebilmesi için hem yargılamaya ilişkin usullerin gereğince yerine getirilmesi hem de ihlal iddialarının bu yollarda ileri sürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Dördüncü bölümde başvuru yollarının tüketilmesi kuralının istisnalarına yer verilmiş, başvuru yolunun tüketilmesinin başvuru hakkına yönelik ihlalin giderilmesi açısından herhangi bir etkisi olmayan ya da başvuru yolunun tüketilmesinin beklenmesi halinde başvuru hakkına yönelik ciddi ve geri dönüşü imkânsız bir tehlike ortaya çıkacak durumlarda başvuruların incelenmesi için başvuru yollarının tüketilmiş olması kuralının aranmayacağı Anayasa Mahkemesi uygulaması ile birlikte ortaya konmuştur.

Bu çalışmanın kapsamında yapılan bütün incelemeler temel hak ve özgürlükleri korumanın öncelikle Devletin idari ve adli makamlarının görevi olduğuna işaret etmektedir. Anayasa’nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına

saygılı bir Devlet olduğu belirtilmiştir. Bu madde ile kamu g¼c¼ kullanan Devlet organlarına, insan haklarına karşı dikkatli, özenli ve ölç¼lü davranma ödevi yüklenmiştir. İnsan hakları yargılaması yapan öncelikle ulusal daha sonra da uluslararası mekanizmalar, ancak ihlalin giderimini ilk elden önleyecek kurumlar görevini yerine getirmekte yetersiz kaldıklarında devreye girmekte olup temel hak ve özg¼rl¼klerin korunmasında ikincil nitelikte bir misyon üstlenmektedirler. Bu itibarla insan hakları yargılamasının temel ilkelerinden birinin ikincillik ilkesi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru için gerekli kabul edilebilirlik şartları arasında yer alan başvuru yollarının tüketilmesi kriteri ikincillik ilkesinden kaynaklanan bir kural olup başvurucuya temel hak ve özg¼rl¼klerinin ihlal edildiğine yönelik şikâyetlerin öncelikli çözüm merciinin olağan kanun yolları olduğu mesajını vermektedir. Anayasa Mahkemesi olağan başvuru yollarını tüketmemiş başvurucular tarafından yapılan başvuruları kabul edilemez bulmaktadır. Bununla birlikte bu çalışma kapsamında incelenen kararlardan yola çıkarak Anayasa Mahkemesinin bu kriteri katı bir biçimde yorumlamadığı, başvuru yollarının tüketilmiş olup olmadığını temel hak ve özg¼rl¼kleri koruma amacına hâlel gelmeyecek şekilde değerlendirerek ve somut olayın koşullarını dikkate alarak uyguladığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- AİHM, Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi.
- ANAYURT Ömer, Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, Ankara, 2004.
- AYM, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri, Ankara 2015.
- AYM, Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi, Ankara, 2017.
- AYM, Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi.
- AYM, 66 Soruda Bireysel Başvuru Yolu, Bireysel Başvuru El Kitapları, Sayı 1, Ankara, 2015.
- BİLİR Faruk, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargılama Yetkisi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011.
- ÇAĞLAYAN Ramazan, İdari Yargıda Kanun Yolları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- DOĞRU, Osman, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Ekinci Hüseyin, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Bir Kabul edilebilirlik Koşulu Olarak “Başvuru Yollarının Tüketilmesi” Sorunu, TAAD, Yıl:3, Sayı:11 (Ekim 2012).
- ERKUT Celâl, Yeni Düzenlemeler Karşısında İdari Yargının Genel Görünümü, İstanbul 1984, (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÖREN, Zafer, Anayasa Şikayeti: Külfetsiz, Masrafsız ve Sonuçsuz?, Prof. Dr. Ergün ÖZBUDUN'a Armağan, Cilt II, Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.
- GÖZLER, Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, İkinci Baskı, Eylül 2011.

- GÖZTEPE, Ece, Anayasa Şikayeti, Doktora Tezi, Ankara, 1998, AÜHF Yayınları, No: 530, AÜHF Döner Sermaye Yayınları, No: 45.
- GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, TAN Turgut, İdare Hukuku, C. 2, İdari Yargılama Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999.
- HARRIS David, O'BOYLE Michael, WARBRICK Colin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Avrupa Konseyi, Birinci Baskı, Ankara, 2013.
- KILINÇ, Bahadır, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, Anayasa Yargısı, Yıl: 2008, Sayı: 25, Anayasa Mahkemesi Yayınları.
- KUNTER Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2008.
- KURU Baki, Medeni Usul Hukuku, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- LEACH Philip, Taking a Case to the European Court of Human Rights, Oxford University Press, 3. Baskı, 2011, Oxford.
- MELLINGHOF, Rudolf (F. Almanya Anayasa Mahkemesi Üyesi), Federal Almanya Cumhuriyetinde Anayasa Şikâyeti, Anayasa Yargısı, Yıl: 2009, Sayı: 26, Anayasa Mahkemesi Yayınları.
- NALBANT, Atilla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru, AİHM ve Türkiye-II: Anayasa Şikayeti ve AİHM, Ankara:TAA Yay., 2012.
- ONAR Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, C.III, İstanbul 1966.
- ÖZTÜRK Bahri, ERDEM Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.
- ÖZTÜRK Bahri, TEZCAN Durmuş, ERDEM M. Ruhan, SIRMA Özge, SAYGILAR Y.F., ALAN Esra, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010.
- PEKCANITEZ Hakan, ATALAY Oğuz, ÖZEKES Muhammet, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011.

- REID Karen; A Practitioner's Guide To The European Convention On The Human Rights, Thomson, Sweet and Maxwell, London, 2008.
- SAĞLAM, Musa, Bireylerin Anayasa Mahkemesine Başvurusu (Bir Reform Önerisi), Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl: 18, Sayı: 60, Eylül/Ekim 2005.
- ŞİRİN Tolga, Türkiye'de Anayasa Şikâyeti; İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2013.
- ŞİRİN, Tolga, Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- ŞİRİN, Tolga, Bireysel Başvuru Usul Hukuku – Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 7, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi Ortak Projesi, 2018.
- TEZCAN D., ERDEM M.R., SANCAKTAR O., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s.111; örnek bir karar için bkz. Scherer/İsviçre, B. No: 17116/90, 25/3/1994.
- TUNÇ Hasan, BİLİR Faruk, YAVUZ Bülent, Türk Anayasa Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.
- ÜNVER Yener, HAKERİ Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku 2. Cilt, Ankara, 2013.

İnternet Kaynakları:

- <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/istatistikler/bireyselistatistik.html>, E.T. : 24/2/2019.
- <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=m> E.T. : 20/2/2019.
- <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=m> E.T. : 20/2/2019.
- <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/istatistikler/bireyselistatistik.html>, E. T. : 24/2/2019.
- <http://www.anayasa.gov.tr/BireyselBasvuru/Istatistikler/>, E.T. :16/2/2015.

AYM Kararları:

- A.C. ve diğeri [GK], B. No: 2013/1827, 25/2/2016.
- Abdulkadir Önen, B. No: 2014/16212, 28/9/2016.
- Abdullah Doğtaş, B.No: 2012/1123, 26/6/2014.
- Abdurrahman Akyüz, B. No: 2012/620, 12/2/2013.
- Adnan Oktar (3), B. No: 2013/1123, 2/10/2013.
- Ahmet Hakan Akfırat, B. No: 2013/7239, 1/12/2015.
- Ahmet Kubılay Tezcan, B. No: 2014/3473, 25/1/2018.
- Ahmet Özişik, B. No: 2013/2714, 6/10/2015.
- Ahmet Sevim, B.No: 2013/474, 9/9/2015.
- Ali Kemal Renklioğlu, B. No: 2012/171, 12/2/2013.
- Ali Suat Ertosun (11), B. No: 2015/6141, 7/2/2019.
- Arif Güneş, B. No: 2012/837, 5/3/2013.
- Aslı Kırmızı Demirseren, B. No: 2013/5680, 15/4/2014.
- Aydın Selçuk, B. No: 2014/3194, 20/11/2014.
- Aygaz A.Ş., B. No: 2013/2428, 13/6/2013.
- Ayhan Yıldırım, B. No: 2013/7718, 10/6/2015.
- Ayşe Zıraman ve Cennet Yenyurt, B. No: 2012/403, 26/3/2013.
- Aziz Mahmut İstegün, B. No: 2017/32195, 6/2/2019.
- Aziz Yıldırım (3), B. No: 2014/1957, 23/7/2014.
- B.T. [GK], B. No: 2014/15769, 30/11/2017.
- Babadağlar Gıda Tem. Nak. Oto. İnş. Turz. Taah. San. Ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2013/8525, 9/9/2015.
- Bahar Fırat ve diğeri, B. No: 2014/9810, 9/1 /2018.
- Ballıdere Belediye Başkanlığı, B.No: 2012/1327, 12/2/2013.
- Bayram Çağlar ve Diğeri, B. No: 2014/11171, 19/7/2017.
- Bayram Gök, B. No: 2012/946, 26/3/2013.
- Bügdüz Köyü Muhtarlığı, B.No: 2012/22, 25/12/2012.
- C.K. [GK], B. No: 2014/19685, 15/3/2018.

- Cevat Şimşek, B. No: 2014/20362, 20/9/2017.
- Cevdet Genç, B. No: 2014/9043, 29/9/2016.
- Çetin Kabul, B. No: 2014/16759, 7/3/2019.
- Deniz Baykal (1), B.No: 2013/7521, 4/12/2013.
- Doğan Kasadolu, B. No: 2012/670, 26/3/2013.
- Ekrem Atıcı, B. No: 2014/15609, 8/3/2018.
- Emin Şirin, B. No: 2013/6762, 8/5/2014.
- Erdinç Engin, B.No: 2012/695, 12/2/2013.
- Estaş Kum ve Ticaret Mad. Nak. San. A.Ş., B. No: 2012/644, 5/3/2013.
- Fatma Gökot, B. No: 2013/5697, 21/4/2016.
- Ferat Yüksel, B. No: 2014/13828, 12/9/2018.
- Fetih Ahmet Özer, B. No: 2013/6179, 20/3/2014.
- Fikret Güney, B. No: 2013/1936, 18/9/2013.
- Güher Ergun ve diğerleri, B. No: 2012/13, 2/7/2013.
- Hacı Osman Kaya, B. No: 2016/41934, 16/2/2017.
- Hakan Fuat Komili, B. No: 2013/2470, 17/9/2013.
- Halil Aslan, B. No: 2014/3038, 10/12/2014.
- Halit Abdullah, B. No: 2012/26, 26/3/2013.
- Hamit Kaya, B. No: 2012/338, 2/7/2013.
- Hasan Taşlyurt, B.No: 2013/1213, 4/12/2013.
- Hayrettin Aktaş, B. No: 2013/1205, 17/9/2013.
- Hilal Özkök (2), B. No: 2013/5028, 14/1/2014.
- İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, B.No: 2013/1430, 21/11/2013.
- İlyas Türedi, B. No: 2013/1267, 13/6/2013.
- İrfan Akkaya, B. No: 2012/69, 12/2/2013.
- İsmail Buğra İşlek, B. No: 2013/1177, 26/3/2013.
- K.A. (2) [GK], B. No: 2014/13044, 11/11/2015.
- K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016.
- Kemal Toraman ve diğerleri, B. No: 2013/1761, 21/1/2015.

- Korcan Pulatsü, B. No: 2012/726, 2/7/2013.
- Laura Alejandra Caceres, B. No: 2013/1243, 16/4/2013.
- Mahmut Tanal ve diğlerleri (2), B.No: 2014/11438, 23/7/2014.
- Mehmet Ali Kurtuldu, B. No: 2013/5504, 28/5/2014.
- Mehmet Denk ve diğlerleri, B. No: 2013/6264, 6/4/2016.
- Mehmet Güven Ulusoy [GK], B. No: 2013/1013, 2/7/2015.
- Mehmet Mercan, B. No: 2013/2001, 16/5/2013.
- Mehmet Şerif Ay, B. No: 2012/1181, 17/9/2013.
- Mehmet Yiğiner, B.No:2014/1944, 23/7/2014.
- Menduh Ataç, B. No: 2013/1751, 13/6/2013.
- Miraş Müm. İnş. Taah. A.Ş., B.No:2012/1056, 16/4/2013.
- Mirze Bozma ve diğlerleri, B. No: 2013/5319, 13/4/2016.
- Murat Emrah Emre, B. No: 2018/1275, 30/10/2018.
- Murat Hikmet Çakmakçı, B. No: 2016/35094, 15/2/2017.
- Nail Artuç, B. No: 2013/2839, 3/4/2014.
- Necati Gündüz ve Recep Gündüz, B. No: 2012/1027, 12/2/2013.
- Nesin Kayserilioğlu (3), B.No: 2013/1581, 16/4/2013.
- Neslihan Aksakal, B. No: 2016/42456, 26/12/2017.
- Nurettin Polat, B.No:2014/9053, 7/7/2015.
- Onur Doğanay, B.No: 2013/1977, 9/1/2014.
- Osman Sandıkçı, B. No: 2013/6297, 10/3/2016.
- Ömer Osman Soylu, B. No: 2012/363, 5/3/2013.
- Ömer Sümer, B. No: 2014/14336, 21/2/2019.
- Ömer Şanlı, B. No: 2015/7304, 22/1/2019.
- Özgür Çapkın, B. No: 2014/2546, 30/12/2014.
- Pirfani Şahin, B.No: 2014/5755, 14/11/2018.
- Rafet Ünal, B. No: 2013/1610, 13/6/2013.
- Ramazan Ay ve diğlerleri, B. No: 2013/7784, 10/3/2015.
- S.Ö., B. No: 2013/7087, 18/9/2014.
- S.S.A., B. No: 2013/2355, 7/11/2013.

- Sadık Koçak ve diğerleri (2), B. No: 2013/5880, 10/3/2016.
- Sedat Vural, B. No: 2014/5559, 25/4/2014.
- Selman Kapan ve diğerleri, B. No: 2013/7302, 20/4/2016.
- Serkan Acar, B. No: 2013/1613, 2/10/2013.
- Serkan Madsar, B. No: 2012/751, 16/10/2014.
- Sinan Aydın Aygün, B.No: 2014/923, 16/7/2014.
- Şükrü Küçük ve diğerleri, B. No: 2013/7969, 8/9/2015.
- Taner Kurban, B. No: 2013/1582, 7/11/2013.
- Tezcan Karakuş Candan ve diğerleri, B. No: 2014/5809, 10/12/2014.
- Tuğba Arslan [GK], B. No: 2014/256, 25/6/2015.
- Turgut Tayyar, B.No: 2013/7168, 15/10/2014.
- Türkiye İş Bankası A.Ş. Şubeleri, B.No: 2015/356, 22/9/2016.
- Uğur Sağlamtaş ve diğerleri, B.No: 2013/2960, 23/3/2016.
- Umut Oran, B.No: 2014/18926, 22/1/2015.
- Ümit Ata, B. No: 2012/254, 6/2/2014.
- Yağız Teks. ve Gıda Ürünleri Ltd. Şti., B.No: 2012/650, 5/12/2013.
- Yalçın Kaplan, B. No: 2016/3927, 19/2/2019.
- Yasin Yaman, B.No: 2012/1075, 12/2/2013.
- Yaşar Saçlı, B. No:2014/9311, 24/1 /2018.
- Zafer Öztürk, B.No: 2012/51, 25/12/2012.

AIHM Kararları:

- A, B ve C/İrlanda, B.No:25579/05, 16/12/2010.
- Airey/İrlanda, B. No: 6289/73, 9/10/1979.
- Akçiçek/Türkiye, B. No: 40965/10, 18/10/2011.
- Al-Nashif/Bulgaristan, B. No: 50963/99, 20/6/2002.
- Amuur/Fransa, B. No: 19776/92, 25/6/1996.
- Aquilina/Malta [BD], B. No: 25642/94, 29/04/1999.
- Baillard/Fransa, B. No: 6032/04, 25/9/2008.

- Blečić/Hırvatistan, B. No: 59532, 8/3/2006.
- Brusco-İtalya, B. No: 69789/01, 6/9/2001.
- DeBecker/Belçika, B. No: 214/56, 9/6/1958.
- Demopoulos ve Diğerleri/Türkiye, B. No: 46113/99, 3843/02 ve 13751/02, 1/3/2010.
- Dennis ve Diğerleri/Birleşik Krallık, B. No: 76573/01, 2/7/2002.
- Döşemealtı Belediyesi/Türkiye, B. No: 50108/06, 23/3/2010.
- Drijfhout/Hollanda, B. No: 51271/09, 22/2/2011.
- Durringer ve diğerleri ve Grunze/Fransa, B. No: 61164/00 ve 18589/02, 4/2/2003.
- Epözdemir/Türkiye, B. No: 57039/00, 31/01/2002.
- Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya, B. No: 62543/00, 10/11/2004.
- Hutten-Czapska/Polonya B. No: 35014/97, 19/6/2006.
- İçyer/Türkiye, B. No: 18888/02, 12/01/2006.
- İlhan/Türkiye, B. No: 22277/93, 27/7/2000.
- Jasinskis/Letonya, B. No: 45744/08, 21/12/2010.
- Jeličić/Bosna Hersek (k.k.), B. No: 41183/02, 31/10/2006.
- Jian/Romanya, B. No: 46640/99, 30/3/2004.
- Karakó/Hungary, B. No: 39311/05, 28/04/2009.
- Kıbrıs/Türkiye, B. No: 25781/94, 10/5/2001.
- Klass ve Diğerleri/Almanya, B. No:5029/71, 6/9/1978.
- Klass ve Diğerleri/Almanya.
- Kozacıoğlu/Türkiye, B. No: 2334/03, 19/2/2009.
- Monnat/İsviçre, B. No: 73604/01, 21/12/2006.
- Moreira Barbosa/Portekiz (k.k.), B. No: 65681/01, 21/12/2004.
- Moreira Barbosa/Portekiz, B. No: 65681/01, 29/4/2004.
- Municipal Section Antiiily/Fransa, B. No: 45129/98, 23/11/1999.
- Mykhaylenky ve Diğerleri/Ukrayna, B. No: 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02, ve 42814/02, 6/6/2005.

- Niskasaari/Finlandiya, B. No: 37520/07, 6/7/2010.
- Pauger/Avusturya, B. No: 24872/94, 9/1/1995.
- Pellegriti/İtalya, B. No: 77363/01, 26/5/2005.
- Peñafiel Salgado/İspanya, B. No: 65964/01, 16/4/2002.
- Riad ve Idiab/Belçika, B. No: 29787/03 ve 29810/03, 24/01/2008.
- Šabanović/Sırbistan ve Karadağ, B. No: 5995/06, 31/5/2011.
- Sejdivic/İtalya [BD], B. No: 56581/00, 1/3/2006.
- Trofimchuk/Ukrayna, B. No: 4241/03, 31/5/2005.
- Uzun/Türkiye, B. No:10755/13, 30/4/2013.
- Varnava ve Diğerleri/Türkiye, B. No: 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 and 16073/90, 18/9/2009.
- Vijayanathan ve Pusparajah/Fransa, B. No: 17550/90 - 17825/91, 27/8/1992.
- X/Hollanda, B. No: 7230/75, 4/10/1976.